

ROZVOJ VENKOVA 2 (RURAL DEVELOPMENT)

Mendelova univerzita v Brně, Agronomická fakulta

MALÁ MĚSTA – MOTORY ROZVOJE JIHOMORAVSKÉHO VENKOVA

Výstup projektu Interní grantové agentury AF MENDELU

Editor: Antonín Vaishar

Spoluautoři: Milada Šťastná, Hana Vavrouchová, Bohdan Stejskal, Lukáš Hlisenkovský,
Tereza Kniezková, Zdeňka Lipovská, Kristýna Novotná, Mária Pákozdiiová

Brno 2012

Antonín Vaishar (ed.), Milada Šťastná, Hana Vavrouchová, Bohdan Štejskal, Lukáš Hlisenkovský, Tereza Knížková, Zdeňka Lipovská, Kristýna Novotná, Mária Pákozdiiová

Malá města – motory rozvoje jihomoravského venkova

Mendelova univerzita v Brně
Zemědělská 1, 613 00 Brno

Tato publikace je výsledkem řešení projektu Interní grantové agentury
Agronomické fakulty Mendelovy univerzity v Brně

Recenzovali:
Ing. Mojmír Kyselka, CSc., Ústav územního rozvoje Brno
RNDr. Jana Zapletalová, CSc., Ústav geoniky AV ČR, v.v.i. Ostrava, pobočka Brno

Fotografie na obálce: Boskovice (autor A. Vaishar)

Vydání: 1.
Stran: 125
Technická redakce: Jana Pokorná
Tisk: Ediční středisko MENDELU, Zemědělská 1, Brno
ISBN:

OBSAH

1.	ÚVOD, TEORIE, METODOLOGIE	4
	Úvod.....	4
	Výzkum malých měst ve (středo)evropské vědě o venkově	5
	Metody práce	7
	Cíl práce a hypotézy	8
2.	ANALÝZA SOUBORU MALÝCH MĚST JIHOMORAVSKÉHO KRAJE.....	9
	Definice malého města v Jihomoravském kraji	9
	Malá města Jihomoravského kraje ve statistické analýze a syntéze	9
	Typologie jihomoravských malých měst	15
3.	MALÁ MĚSTA METROPOLITNÍHO REGIONU BRNA.....	17
	Případová studie Kuřim	17
	Případová studie Rajhrad.....	29
4.	MALÁ MĚSTA MEZILEHLÉHO JIHOMORAVSKÉHO VENKOVA	34
	Případová studie Hustopeče	34
	Případová studie Pohořelice	51
5.	MALÁ MĚSTA JIHOMORAVSKÉ PERIFERIE	68
	Případová studie Mikulov.....	68
	Případová studie Velké Opatovice	79
6.	VYBRANÉ INTERAKČNÍ PROBLÉMY	84
	Malá města a odpady	84
	Malá města a přírodní prostředí.....	92
	Malá města a nová integrace sídel	108
	Malá města a humánní kapitál.....	110
7.	SHRNUTÍ.....	112
	Základní problémy jihomoravských malých měst v jejich diferenciaci	112
8.	SWOT ANALÝZA MALÝCH MĚST JIHOMORAVSKÉHO KRAJE	114
	ZÁVĚR	116
	LITERATURA	118

1. ÚVOD, TEORIE, METODOLOGIE

Úvod

Malá města představují základ systému venkovského osídlení tím, že poskytují bazické funkce ve sféře pracovních příležitostí a služeb. Hustota sítě malých měst spoluurčuje charakter venkovského osídlení. V tomto smyslu lze považovat malá města za součást venkova. Jedním z podstatných kvalitativních rozdílů oproti větším městům je skutečnost, že k pohybu po malých městech není třeba automobilu. To vytváří zvláštní vztah mezi obyvateli a jejich malými městy.

První středoevropské sympozium o malých městech, které se konalo v roce 1998 ve štyrském Murau konstatovalo, že malá města jsou bohatým a mnohostranným dědictvím střední Evropy a mají velký význam pro společenský i hospodářský život regionů. Mnoho těchto měst bylo založeno před staletími a odráží dlouhodobé kulturní a hospodářské změny. Tato města byla založena jako střediska trhů a služeb, ale i jako místa vojenských posádek, jako střediska feudálních panství, ale i rybářská a přístavní města, lázně a později i rekreační střediska. Rozdílný charakter středoevropských malých měst je dán jednak historickým vývojem jejich funkce, jednak stavebními materiály a styly i kulturním dědictvím. Malá města se stávají prubířským kamenem, symbolem a ztělesněním napětí mezi lokálním a globálním (Munduch a Spiegler, 1998).

Zejména periferní venkov, skládající se většinou z malých a velmi malých sídel, je na svých malých městech výrazně závislý. Tato venkovská sídla zpravidla neformují dostatečně velké lokální trhy, které by mohly ekonomicky udržet základní služby typu škol, zdravotních středisek, obchodů či stravovacích zařízení. Proto jsou jejich obyvatelé nuceni uspokojovat své nároky na tyto služby v nejbližších malých městech.

Uvolněná atmosféra po roce 1989 přinesla tisíce případů administrativního oddělení i velmi malých sídel od svých středisek. Mnoho z nově vzniklých nebo obnovených obcí nemá podmínky pro plnohodnotné plnění svých zejména státně správních funkcí. Tuto situaci byl stát nucen řešit vytvořením struktury pověřených obecních úřadů a úřadů s rozšířenou pravomocí. Většina z těchto úřadů sídlí opět v malých městech. Ve sféře samosprávy malé obce dobrovolně vstupují do sdružení různého typu, nesprávně nazývaných mikroregiony. Podobná aktivita přichází z Evropské unie v podobě programu LEADER+. Středisky těchto „mikroregionů“ jsou opět často malá města (a to někdy i v případě, že formálně sídlí správa svazků obcí jinde).

Tato struktura do jisté míry navazuje na takzvanou střediskovou soustavu osídlení, která v 70. a 80. letech minulého století významným způsobem ovlivnila vývoj českého sídelního systému. Teoretický základ jí dala Christallerova teorie centrálních míst. V podmínkách plánované ekonomiky bylo zcela logické koncentrovat služby, ale i výstavbu do míst, kde byla ekonomičtější. Tato politika spolu s industrializací zajistila udržitelnost malých měst. Argumenty proti takové politice vycházejí z myšlenky, že v tržní společnosti by neměla být budoucnost určována centrálním rozhodnutím, nýbrž tržním způsobem. Opačnou námitkou (tentokrát v rozporu s liberální tržní ekonomikou) může být zásada, že budoucnost sídel není jen otázkou bezprostřední ekonomiky. Ve skutečnosti se náš venkov pohybuje mezi nutností zajistit fungování státní správy (a tedy koncentrací institucí) a nutností zachovat venkovskou krajinu a podpořit demokratické procesy (dekoncentrací pravomocí). Tyto rozpory jsou zřejmě na současné úrovni vývoje zákonité, a je třeba s nimi počítat.

Malá města ovšem neposkytují jen pracovní příležitosti a služby, ale jejich prostřednictvím také sociální kontakty na pracovní, zájmové nebo společenské bázi. Zpravidla zajišťují i dopravní spojení ke vzdálenějším cílům pro sídla, která neleží na hlavních trasách. Tato okolnost je na jižní Moravě ještě posílena strukturou Integrovaného

dopravního systému Jihomoravského kraje. Integrace malých měst s jejich zázemím prostřednictvím veřejné dopravy je klíčovou otázkou.

Málo zdůrazňovanou, ale velmi důležitou úlohou malých měst je vytváření (mikro)regionální identity. Jejich názvy, poloha a někdy i charakteristika jsou většinou obecně známější než údaje o jednotlivých malých obcích. Malé obce jsou zpravidla málokdy schopny prosazovat se na poli nezbytné reklamy, která je přenechávána stále více sdružením obcí a jejich ekonomicky nejsilnějším členům – malým městům.

Výzkum malých měst ve (středo)evropské vědě o venkově

Přes nespornou úlohu malých měst pro systém osídlení nebyla jejich výzkumu v minulosti věnována dostatečná pozornost. Teprve v poslední době dochází k obratu, který může být částečně podmíněn důrazem na relativně komplexní výzkum venkova jako multifunkčního prostoru. Jakmile přestaneme považovat venkov výlučně za prostor věnovaný primárním aktivitám v zemědělství, lesnictví, těžbě a vodním hospodářství, nutně musíme vzít v potaz komplexní problematiku rurálního osídlení, v níž malá města tvoří podstatný prvek.

Literární prameny lze rozdělit na ty, které se zabývaly jednotlivými malými městy, práce, které se zabývaly malými městy v rámci širších regionů, a konečně na práce, které se zabývaly malými městy jako specifickým subjektem výzkumu. Ve středoevropském prostoru hrají malá města specifickou úlohu zejména v periferních mikroregionech s nedostatkem velkých a středních měst. Není proto náhodou, že se výzkum malých měst v západní Evropě koncentruje právě do periferního prostoru, reprezentovaného mimo jiné Alpami (Perlik-Bätzing, 1999, Borsdorf-Paal, 2000, Zsilincsar, 2003 nebo Convertino, 2006). Problematika malých měst je také aktuální v jižní polovině Francie a ve vnitrozemském Španělsku (například Laborie, 1997 a Rodríguez Gonzáles, 1997). Obecně se problémy malých měst ve vztahu k rozvoji venkova zabývali například Courtney a Errington (2003).

Bylo by samozřejmě také možné uvést izolované práce o malých městech, práce o malém městě v rámci většího celku nebo připomenutí některých vybraných aspektů vývoje malých měst. Komplexních geografických prací naproti tomu není mnoho. Mezi historiky publikoval velmi komplexní studii, zabývající se evropskými malými městy těsně před nástupem kapitalismu a urbanizace (které především diferencovaly města na ta, která zůstanou malými a jiná, která vyrostla ve velká a střední), Clark (1995). Českou geografii v tomto směru reprezentuje práce Z. Lázníčky (1948), která se věnuje půdorysu, a na jeho základě i historii a genezi moravských měst, mezi nimi i malých. Práce navazuje na starší dílo Kolářkovo ze 30. let minulého století.

Ústředním tématem studia malých měst v postsocialistických zemích jsou důsledky transformace z centrálně plánované na tržní ekonomiku. Poněkud dále jsou v této věci němečtí geografové, kteří se po sjednocení Německa soustředili na transformační problémy (Niedermeyer, 2000, Cudny, 2012 nebo ze sociologického hlediska Steinführer a Kabisch, 2004). Malými městy se z komplexního hlediska zabývá na Slovensku Slavík (2002), v Polsku například Sokołowski (1999). Systematičtěji studuje malá města slezského regionu Zuzańska-Żyśko (2003, 2004) a Malopolska Kwiatek-Sołtys (2004). Polská geografie věnuje v poslední době zvýšenou pozornost malým městům jako střediskům venkovského prostoru (např. Heffner, Marszał, 2005, Rydz, 2006). Systematický výzkum realizuje rovněž Institut für Länderkunde v Lipsku (např. Borsig et al. 2010). Monografie nebo příspěvky o malých městech se objevují i v dalších postsocialistických zemích (Rebernik, 2005, Cigale et al., 2006). Jejich cílem je zpravidla na základě terénních výzkumů stanovit strategii pro jednotlivá malá města.

Geografové se při výzkumu malých měst setkávají s nutností přehodnocovat platnost Christallerovy koncepce centrální funkce v důsledku rozvoje individuální dopravy a zvýšení mobility obyvatelstva. Na jedné straně se střediska maloobchodu a zábavy, ale i část pracovních příležitostí přesouvá z center měst k dálničním křižovatkám, na straně druhé uspokojuje řada obyvatel při zvýšené hybnosti své potřeby nikoliv ve „svém“ malém městě, ale ve vzdálenějším, ale lépe vybaveném městě velkém či středním. Další důležitou změnou při hodnocení ekonomické báze malých měst je nedostatek statistických materiálů – takzvaných tvrdých dat. To vyžaduje obnovení terénního výzkumu a větší aplikaci sociologických metod studia.

Malá města jsou specifickým fenoménem sídelní struktury. Zdá se, že v českých podmínkách počet obyvatel malých měst jako celku klesá pomaleji než počet obyvatel měst středních a velkých. To může znamenat, že malá města představují přinejmenším pro určité skupiny populace alternativní životní prostředí. Specifické prostředí těchto měst je charakterizováno například prostou skutečností, že k pohybu po malém městě není potřeba automobilu. Občan, pohybující se po svém městě pěšky nebo na kole, vnímá město, chová se a udržuje sociální kontakty zcela jinak než řidič. Malá města poskytují svým obyvatelům a návštěvníkům pocit vyšší bezpečnosti. Otázka souvisí s kvalitou života v malých městech (Aehnelt, Kühn, Schütte, 2006).

Malá města jsou rovněž klíčem k pochopení a nalezení cesty k prosperitě venkova, neboť zajišťují pro obyvatele svých mikroregionů primární úroveň služeb městského charakteru. Jde nejen o služby v užším slova smyslu, ale také o pracovní příležitosti a sociální kontakty. Lze říci, že prosperita marginálních regionů závisí ve velké míře na prosperitě jejich střediska. Omezování počtu pracovních příležitostí v malých městech se dotklo především venkovského obyvatelstva v jejich zázemí. Probíhá reforma státní správy, v níž jistou úlohu mohou některá malá města hrát.

Champion (1998) konstatuje, že malá a střední města v nemetropolitních regionech rozvinutých států se mnohdy stávají z exportérů obyvatel do metropolitních oblastí středisky imigrace z metropolí. To sice neeliminuje odliv mladých dospělých z nich, ale přispívá ke zvýšení demografické a sociální diverzity jejich populace. Courtney et al. (2007) se domnívají, že funkce malých měst jako subpólu lokálního ekonomického rozvoje se zdá být závislá na strukturní rozmanitosti lokální ekonomiky. Výsledky, k nimž dospěli Powe a Shaw (2004), ukazují vzájemnou závislost mezi službami malých měst a obyvateli zázemí a to, že pokračování tohoto vztahu závisí na tom, jak malá města využijí výhod demografických trendů ve venkovském prostoru. V podmínkách změněné demografické situace a širšího využití Internetu je identifikován potenciál návratu obchodu z velkých městských aglomerací, a rozšíření úlohy malých měst. Je ovšem otázka, zda bychom k podobným závěrům došli i v moravských podmínkách. Tváří v tvář konkurenci hypermarketů na okrajích velkých měst zjistili van Leeuwen a Rietveld (2011), že malá a střední města jsou stále důležitými místy nákupů: více než polovina nákupů domácností, žijících v těchto městech a jejich bezprostředním zázemí, se realizuje v malých městech.

Otázkou je kritérium hodnocení malých měst. Domníváme se, že malá města by měla poskytovat optimální obytné prostředí pro své obyvatele, atraktivní prostředí pro své návštěvníky, efektivní podnikatelské prostředí pro nositele ekonomických aktivit a měla by umožňovat rozvoj osobnosti.

Geografie malých měst v našem pojetí je metodologicky geografií malých oblastí jako součástí regionální geografie. Regionální geografie je vrcholnou disciplínou geografie, která se však nachází v určité krizi. Tato krize je podle některých autorů výsledkem metodologické nejasnosti této disciplíny ve srovnání s dílčími geografickými vědami. Problém lze nalézt zejména ve fázi regionálně geografických syntéz. Metodologie geografických disciplín se v posledním desetiletí rychle vyvíjí v souvislosti se změnou

společenské objednávky, s přístupem k novým informačním technologiím, i s rozvojem nových odvětví, která v geografii dosud nejsou dostatečně metodologicky propracována (například telekomunikace). Malá města svou rozlohou a počtem obyvatel umožňují detailní prozkoumání reality a prověření metod, které by bylo možno přiměřeně uplatnit i ve velkých městech nebo ve venkovském prostoru. Příkladem případové studie malého města je práce Vaishar et al. (2001).

Malá města jsou spolu s městy střední velikosti rovněž předmětem zájmu evropského výzkumu v programu ESPON¹. V programu ESPON 2006 byl mezinárodním týmem pod vedením Rakouského ústavu prostorového plánování realizován projekt SMESTO (The Role of Small and Medium-sized Towns), který definoval problematiku malých a středních měst v Evropě. Na něj navazuje výzva z roku 2011 na projekt Small and Medium sized Towns in their Functional Territorial Context, do níž se náš tým přihlásil jako členem konsorcia pod vedením Ústavu geografie a prostorového plánování Polské akademie věd.

Metody práce

Prvním problémem je definice malého města. V obecné rovině by bylo nejvhodnější vycházet z funkcí malých měst. Mělo by jít o sídla, která poskytují základní vybavenost městského typu, ale nepředstavují ještě úroveň tvořící mezistupeň k regionálním střediskům. Velikost těchto středisek může být pro každé osídlení rozdílná. Obecně se ve středoevropských podmínkách uvádí hranice 20 tisíc obyvatel. Pro tuto práci je podstatný moravský systém osídlení. V něm představují střední města zpravidla města okresní (snad kromě Svitav) a několik málo průmyslových měst na jejich úrovni (Valašské Meziříčí, Kopřivnice, Hranice). V Jihomoravském kraji existuje poměrně výrazný rozdíl mezi okresními městy, z nichž všechna mají přes 20 tisíc obyvatel, a městy ostatními, z nichž žádné nepřekračuje hranici 12 tisíc osob. Proto můžeme v tomto kraji považovat za horní hranici malého města limit 15 tisíc obyvatel.

Daleko větším problémem je dolní hranice, to znamená odlišení malých měst od velkých vesnic. Můžeme vyjít z formálního statutu, ten ale není ani tak výsledkem analýzy podstaty jednotlivých sídel, ale spíše důsledkem historického vývoje a lobbingu. O městském charakteru nejmenších z malých měst by bylo možno s úspěchem pochybovat. Na druhá straně na jižní Moravě existují velké vesnice, které disponují podobnou vybaveností jako okolní malá města. V tomto případě nezbyvá, než zjistit městský charakter nejmenších malých měst výzkumem.

Soubor malých měst je ovšem poměrně diferencovaný. Předsedkyně nevládní instituce ECOVAST V. Carter například diferencuje malá města na velká (nad 10 tisíc obyvatel), střední (5 až 10 tisíc obyvatel) a malá (pod 5 tisíc obyvatel). Mezi těmito městy existují výrazné kvalitativní rozdíly ve vybavenosti².

Při výzkumu jihomoravských malých měst bylo použito několik skupin metodologických přístupů. Celý soubor jihomoravských malých měst byl podroben statistické analýze na základě tvrdých kvantitativních dat. Získaná diferenciací byla znázorněna kartograficky, abychom obdrželi představu o rozmístění měst podle jednotlivých indikátorů. Některá data byla zjišťována pouze při sčítání lidu. V době řešení projektu byla k dispozici pouze data ze sčítání v roce 2001, to znamená 10 let stará. Pokud jsou tato data použita, jde většinou o srovnání situace vůči jiným městům nebo vůči průměru nadřazených územních jednotek. Těsně po ukončení projektu byla

¹ European Observation Network for Territorial Development and Cohesion

² Carter, V. (2011): prezentace na semináři ECOVAST v Postupimi, 16. listopadu 2010

zveřejněna předběžná data ze sčítání lidu 2011. Tato data obsahují popuze část informací ve srovnání s rokem 2001. Tam, kde to bylo možné a vhodné, byly použity tyto nové údaje. V řadě případů jsme však byli nuceni setrvat u dat deset let starých, protože novější data zatím nejsou k dispozici.

Vzhledem k hypotetickému předpokladu rozdílného postavení malých měst v rozdílných částech kraje byla vybrána malá města pro každou z variant. Při výběru jsme postupovali tak, aby byla zohledněna i velikost, případně diferencovaná lokalizace malých měst. Tímto způsobem bylo podle víceméně podobné metodiky (která však zohlednila specifika jednotlivých případů) zpracováno šest kvalitativních případových studií. Tyto studie byly zaměřeny na dva okruhy problémů. Prvním z nich byly konkrétní projevy funkcí malých měst ve vztahu k jejich rurálnímu zázemí, druhým vliv těchto funkcí na formování fyzické struktury a sociálního systému malých měst. Metodikou byl terénní výzkum včetně fotografické a kartografické dokumentace, a sociologické metody – zejména rozhovory s významnými subjekty a excerpce písemných materiálů typu zápisů ze zasedání, místních zpravodajů a kronik.

Jako podklad pro diskusi o symbolickém významu malých měst byla realizována minianketa mezi studenty a učiteli Ústavu aplikované a krajinné ekologie Mendelovy univerzity v Brně. Bylo osloveno 219 respondentů, kteří měli odpovědět na otázku, co se jim první vybaví při vyslovení každého ze šesti vybraných malých měst.

Kromě toho byly ještě analyzovány specifické problémy týkající se malých měst. Šlo zejména o jejich environmentální problematiku včetně způsobu nakládání s odpady, a o úlohu malých měst ve vytváření mikroregionů. Získané výsledky byly konfrontovány s analýzami malých měst, zpracovávány v jiných projektech a pracích.

Syntetická část práce obsahuje SWOT analýzu, pokus o vytyčení strategie budoucího vývoje malých měst a o predikci vývojových trendů do budoucna.

Cíl práce a hypotézy

Hlavním cílem práce je přispět k poznání úlohy malých měst v rozvoji (respektive udržitelnosti) jihomoravského venkova. Přitom hlavní hypotézou je předpoklad, že tato úloha bude rozdílná pro suburbanizovaný venkov, pro tzv. mezilehlý venkov jihomoravských úvalů a pro periferní venkov pohraničí a vnitřní periferie.

Tomuto dělení odpovídají hlavní hypotézy:

- Úlohou malých měst v suburbanizovaném okolí Brna je poskytovat základní městské služby, aby obyvatelé suburbií nebyli ve všem odkázáni na dojíždění do Brna.
- Možnou rolí malých měst mezilehlého venkova je specializace. Vzhledem k jejich zpravidla výhodné dostupnosti lze v těchto malých městech umísťovat speciální podniky a služby, jejichž charakter nevyžaduje lokalizaci v regionálním středisku.
- Hlavní úlohou malých měst na pohraniční i vnitřní periferii je poskytovat svému venkovskému okolí služby základního městského typu, což je nezbytným předpokladem pro udržitelnost periferního venkova.

Práce navazuje především na výsledky grantového projektu Geografie malých měst, řešeného v Ústavu geoniky Akademie věd České republiky v letech 2002–2005 (Vaishar, 2005) a na monografii Současný stav a vývojové tendence jihomoravského venkova (Vaishar et al., 2011), která analyzovala diferencovaný rozvoj tohoto území. Výzkumnou otázkou je, jakou úlohu hrají v této diferenciaci malá města.

2. ANALÝZA SOUBORU MALÝCH MĚST JIHMORAVSKÉHO KRAJE

Definice malého města v Jihomoravském kraji

Malá města lze definovat různým způsobem. Horní hranice je dána diferenciací mezi malými a středními městy. V Jihomoravském kraji lze za střední města považovat všechna města okresní. Mezi okresními a ostatními městy kraje existuje rozdíl minimálně 9 tisíc obyvatel.

Dolní hranicí může být městský statut. V takovém případě má Jihomoravský kraj 43 malá města, z toho 17 má více než 5 tisíc obyvatel, 26 měst je menších. Je ovšem skutečností, že některé nejmenší případy mají stěží reálně městský charakter. Krajská správa Českého statistického úřadu definuje města jako obce s více než 4 tisíci obyvateli (průměr let 2002–2007), a z tohoto souboru ještě vyřazuje Letovice, Rousínov a Velké Opatovice, které mají mnoho místních částí, ale samotné jádro přitom stanovené hranice 4 tisíc osob nedosahuje.

Tab. 1 Seznam malých měst Jihomoravského kraje s více a méně než 5 tisíci obyvateli

Město	Počet obyvatel	Město	Počet obyvatel	Město	Počet obyvatel
Kyjov	11 599	Mikulov	7 354	Mor. Krumlov	5 945
Veselí n. Mor.	11 598	Šlapanice	7 005	Hustopeče	5 886
Boskovice	11 454	Letovice	6 748	Strážnice	5 777
Kuřim	10 804	Bučovice	6 469	Rosice	5 610
Ivančice	9 571	Dubňany	6 446	Rousínov	5 316
Tišnov	8 663	Slavkov u Brna	6 227		
Modřice	4 673	Lanžhot	3 767	Miroslav	2 913
Oslavany	4 655	Valtice	3 620	Podivín	2 906
Adamov	4 624	Rájec-Jestřebí	3 616	Kunštát	2 719
Pohořelice	4 609	Židlochovice	3 554	Ždánice	2 609
Vracov	4 566	Hrušovany n.J.	3 263	Dolní Kounice	2 446
Bzenec	4 316	Újezd u Brna	3 231	Klobouky u Brna	2 372
V. Opatovice	3 957	Rajhrad	3 140	Olešnice	1 731
Zbýšov	3 870	Velké Pavlovice	3 087	Jevišovice	1 122
Velké Bílovice	3 867	Ivanovice n. H.	2 921		

Zdroj: Sčítání lidu 2011. Předběžné výsledky. Český statistický úřad Praha

Malá města Jihomoravského kraje ve statistické analýze a syntéze

Statistická analýza dovoluje získat základní přehled o celém souboru měst. Statistických dat existuje relativně značné množství. Jejich pomocí lze analyzovat demografickou a bytovou situaci, zaměstnanost, podnikatelské aktivity, strukturu využití země a další aspekty. Vypovídací schopnost statistických dat samozřejmě závisí na řadě faktorů, jako

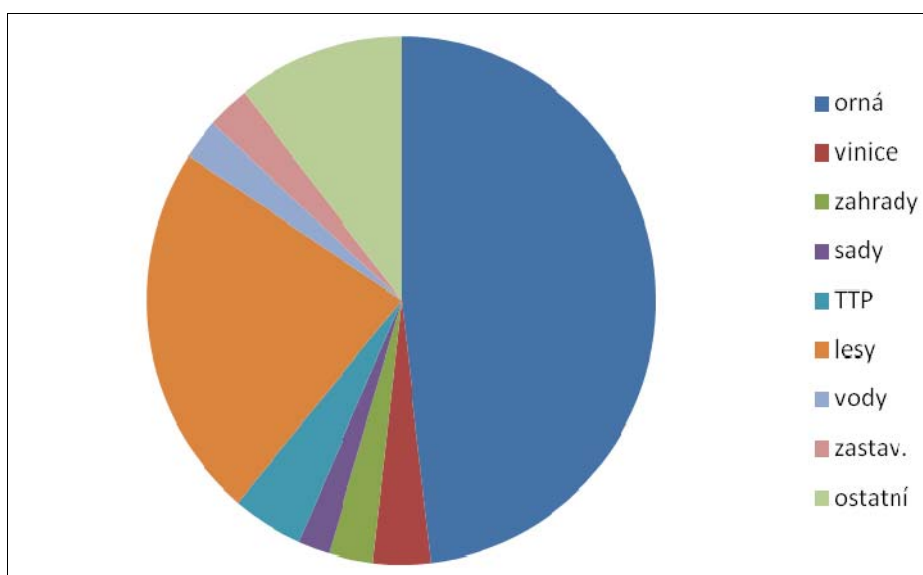
je metodika jejich získávání, pravdivost, srovnatelnost v čase a místě atd. Tyto okolnosti je třeba vzít v úvahu při interpretaci údajů.

Území malých měst Jihomoravského kraje

Území malých měst bude charakterizováno na základě využití země podle jednotlivých kategorií. Z něj lze pak počítat další hodnoty, například hustotu obyvatelstva nebo koeficient ekologické stability. Problémem při interpretaci je poměr rozlohy katastru k rozloze intravilánu. Pokud katastr výrazně přesahuje intravilán, nachází se na něm zpravidla více „přírodních“ ploch a to ovlivňuje hodnoty všech ukazatelů.

Malá města Jihomoravského kraje zaujímají celkovou plochu 106 033 ha. Z toho téměř polovina (48,1 %) je pokryta ornou půdou. Lesy zabírají 23,1 % plochy katastrálních území malých měst. Třetí nejrozsáhlejší kategorií jsou takzvané ostatní plochy (10,6 %). Poměrně málo je trvalých travních porostů (4,5 % rozlohy). Jihomoravskou zvláštností jsou vinice, zabírající 3,7 % plochy katastrů. Následují zahrady (2,8 %), zastavěná plocha (pouze 2,7 %), vodní plochy (2,5 %) a konečně sady (2,0 %). Relativně nízká hodnota koeficientu ekologické stability³ 0,63 je zapříčiněna vysokým podílem orné půdy a také ostatních ploch.

Největší absolutní rozlohy orné půdy na svém území mají katastry Pohořelic, Bučovic, Ivančic, Valtic a Miroslavi (všechna přes 2 tisíce ha). Naopak Adamov nemá na svém území vůbec žádnou ornou půdu, Židlochovice, Dolní Kounice, Zbýšov a Modřice mají méně než 500 ha. Nejvyšší relativní podíly orné půdy mají na svých katastrech malá města okresu Vyškov: Ivanovice na Hané (82 %), Rousínov, Bučovice a Slavkov u Brna.

Graf 1 Struktura využití země malých měst Jihomoravského kraje.

Zdroj dat: Český statistický úřad

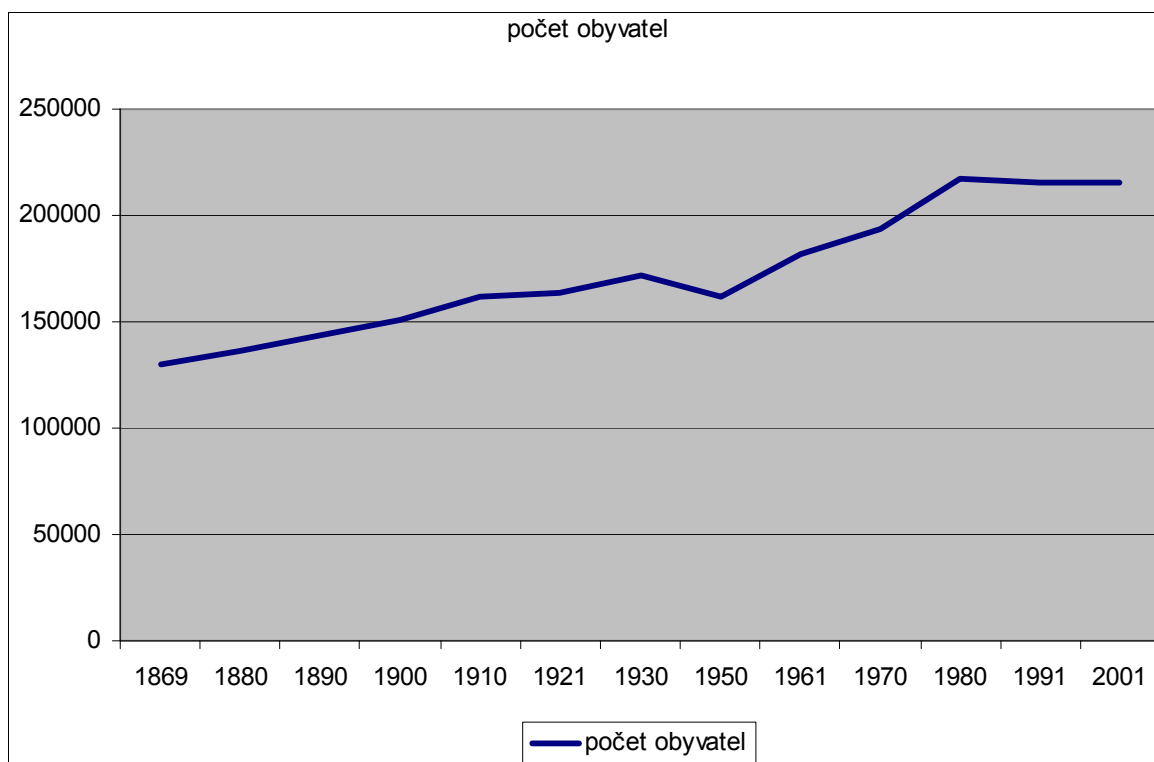
Hustota obyvatelstva v malých městech Jihomoravského kraje dosahuje 207 obyvatel na km², hustota obyvatelstva na zastavěnou plochu činí 76 obyvatel na hektar.

³ Podle metodiky Míchala (1985)

Populační vývoj malých měst Jihomoravského kraje

Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel jihomoravských malých měst (v současné administrativní struktuře) byl sledován za období sčítání lidu 1869–2001⁴. Problémem je neúplná charakteristika migrací, a v poslední době také definice migrací, které jsou definovány jako změna trvalého bydliště. V současnosti se však řada lidí na adrese svého trvalého bydliště zdržuje jen sporadicky.

Graf 2 ukazuje stabilní růst až do roku 1980, přerušený pouze obdobím druhé světové války. Na poklesu počtu obyvatel v období 1930–1950 se podílely především ztráty malých měst v jihomoravském pohraničí zaviněné válečnými ztrátami německého obyvatelstva na frontách, likvidací židovských minorit v rámci holocaustu, útekem německého obyvatelstva před frontou a především odsunem Němců.

Graf 2 Vývoj počtu obyvatel malých měst Jihomoravského kraje 1869-2001.

Zdroj dat: Historický lexikon obcí ČR. Český statistický úřad Praha

Od počátku sledování až do druhé světové války počet obyvatel jihomoravských měst pozvolna rostl v důsledku průmyslové a demografické revoluce, které se projevily industrializací značné části malých měst a související imigrací přebytečných obyvatel z venkova. Malá města českých zemí byla v té době svým způsobem specifická. V důsledku obecného nedostatku velkého kapitálu v Čechách a na Moravě v podmínkách Rakouska-Uherska se neobvykle velká část průmyslové výroby koncentrovala do malých měst, kde byla částečně financována šlechtickými financemi.

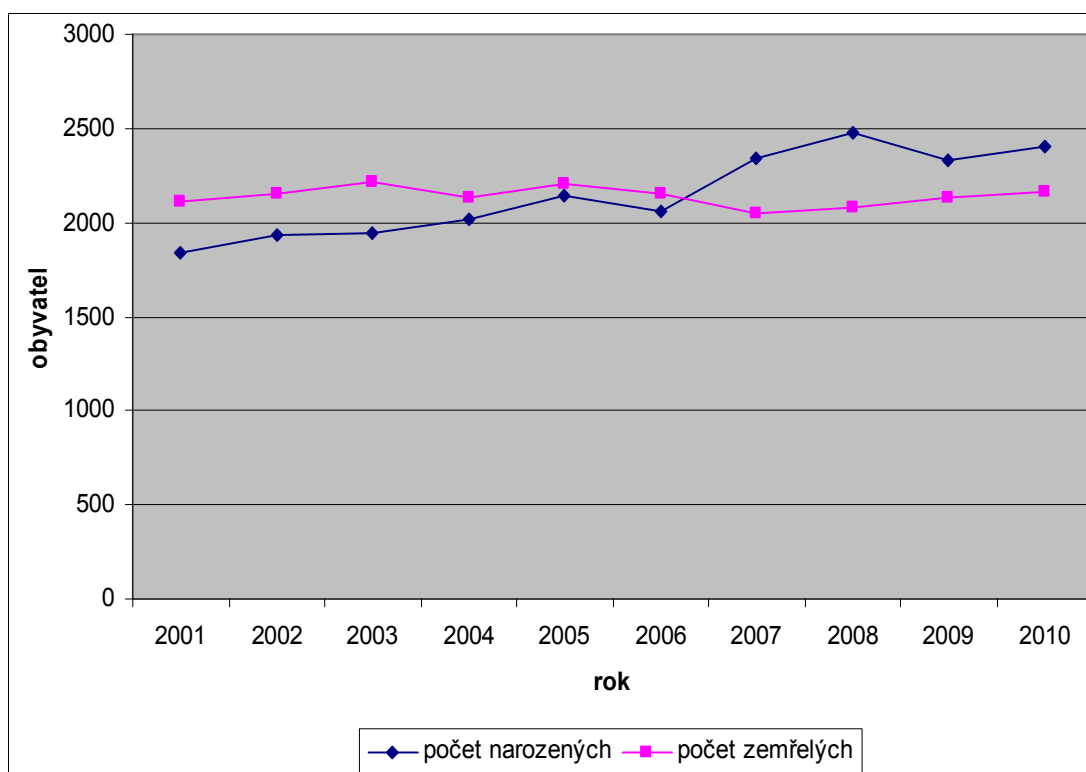
V období 1930 až 1950 zaznamenala největší relativní pokles počtu obyvatel města Miroslav (na 61,7 % předválečného stavu), Pohořelice (67,6 %), Mikulov (68,5 %), Hrušovany nad Jevišovkou, Hustopeče, Valtice, Dolní Kounice atd. Na ostatním území

⁴ Historický lexikon obcí ČR. Český statistický úřad Praha

kraje docházelo v tomto období v některých městech k mírnějšímu poklesu nebo stagnaci (jednak se i některých vnitrozemských měst – například Boskovic - dotkl holocaust, jednak se z nich částečně také rekrutovali osídlenci pohraničí). Bez ohledu na válečné události rostla i v tomto období města v okolí Brna (kromě Modřic a některých měst Rosicko-oslavanské pánve).

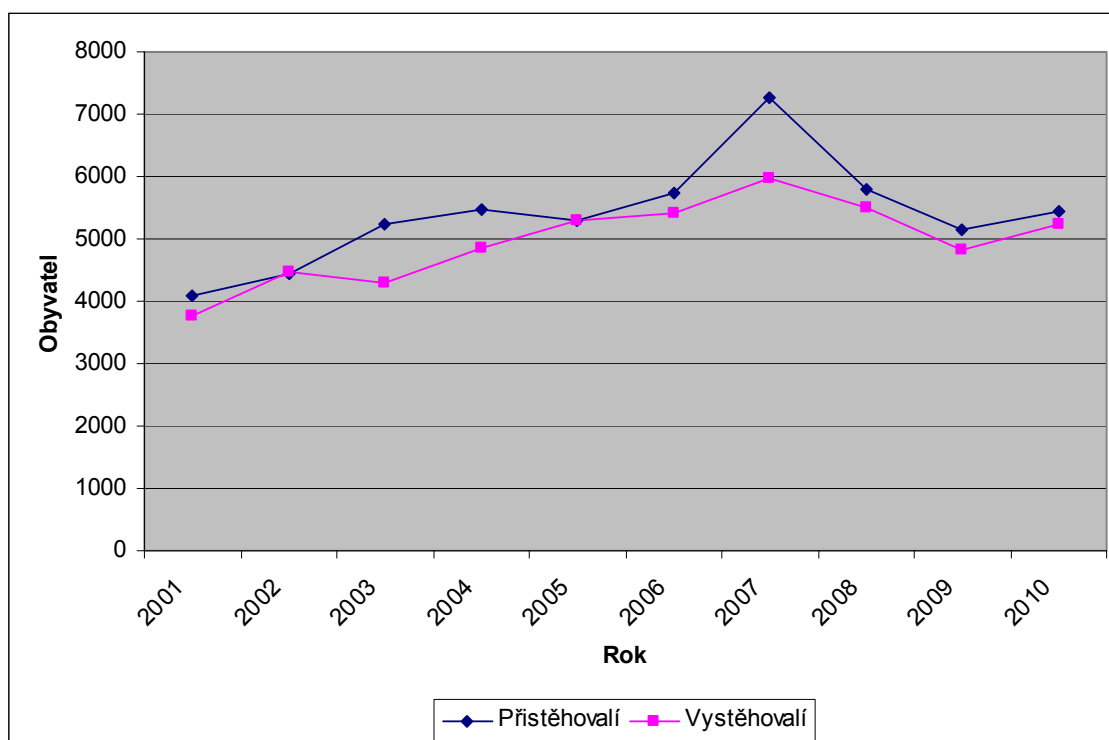
Po roce 1950 došlo k rychlejšímu intracenzálnímu růstu malých měst v důsledku socialistické industrializace a později také realizace tzv. střediskové soustavy osídlení. Od roku 1980 počet obyvatel malých měst jižní Moravy víceméně stagnuje na úrovni kolem 215 tisíc osob, neboť proces extenzivní urbanizace byl ukončen. To znamená, že v malých městech žije asi pětina obyvatelstva kraje.

Nejnovější vývoj byl sledován na základě bilancí obyvatelstva za období 2001-2010. Z grafu 3 je patrné, že až do roku 2006 převažoval počet zemřelých nad počtem živě narozených dětí. Poté se situace obrátila a počet živě narozených poměrně výrazně přesáhl počet zemřelých. Lze se však domnívat, že toto „oživení“ je dočasné, neboť je zřejmě způsobeno příchodem silných populačních ročníků 70. let minulého století do reprodukčního procesu. Zdá se, že tato vlna začíná slábnout.

Graf 3 Přirozený pohyb obyvatel v malých městech Jihomoravského kraje v desetiletí 2000 –2010
Zdroj dat: Český statistický úřad

Mechanický pohyb obyvatelstva zaznamenal v posledních 10 letech většinou mírně pozitivní vývoj. Pouze v letech 2002 a 2005 byla bilance více méně vyrovnaná. Největší intenzita mechanického pohybu byla zaznamenána v roce 2007, kdy také došlo k největšímu rozdílu mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých obyvatel.

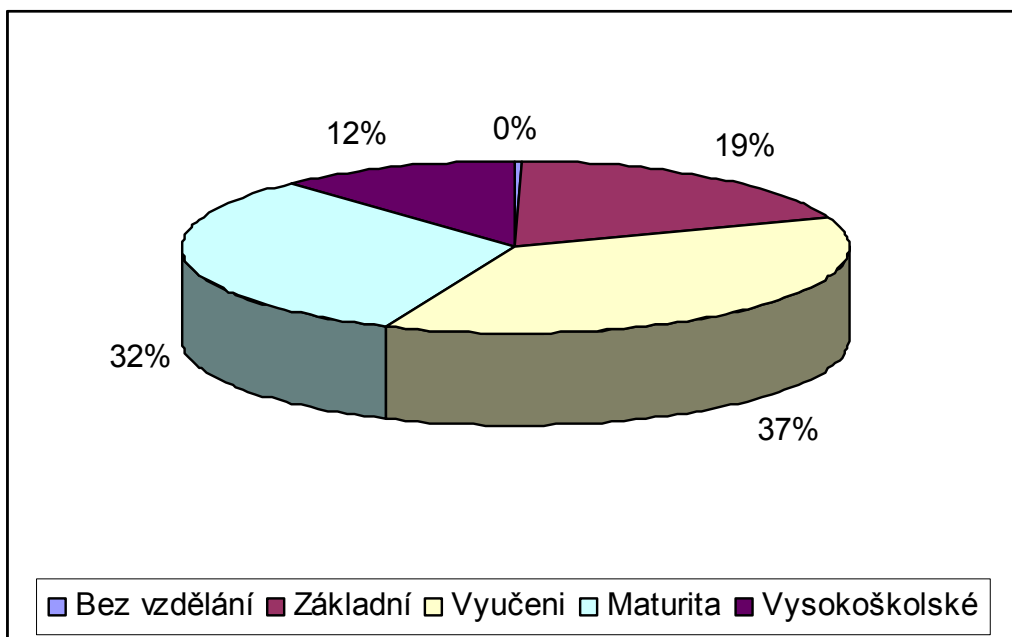
Graf 4 Mechanický pohyb obyvatel malých měst Jihomoravského kraje 2001-2010.
Zdroj dat: Český statistický úřad

Celkově lze konstatovat, že počet obyvatel v jihomoravských malých městech velmi mírně stoupá, a to díky přírůstku migrací, který byl v posledních čtyřech letech ještě doplněn velmi mírným přirozeným přírůstkem. Od roku 2001, kdy v malých městech Jihomoravského kraje žilo 215 585 osob, se počet obyvatel zvýšil na 220 040 (k 1. lednu 2011), to znamená o 2 % původního stavu. Roční zvýšení tak činí v průměru 2,07 ‰, což se zdá být optimálním.

Je však zřejmé, že vývoj počtu obyvatel v posledních letech je značně nerovnoměrný. Velký podíl na celkovém růstu mají zejména města v suburbanizovaných částech kraje.

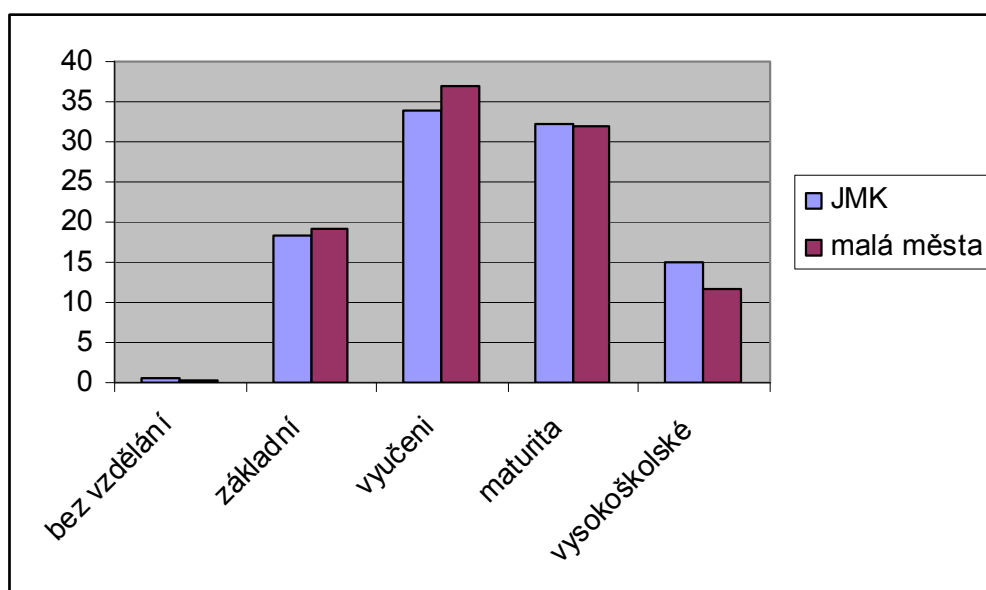
Hlavní aspekty struktury obyvatelstva jihomoravských malých měst

Vyjdeme-li z předpokladu, že nejcennějším kapitálem je humánní kapitál, budeme považovat za nejdůležitější aspekt struktury obyvatelstva malých měst strukturu podle vzdělání. Východiskem byly předběžné výsledky sčítání lidu 2011.

Graf 5 Struktura formálního vzdělání obyvatel malých měst Jihomoravského kraje v roce 2011
Zdroj dat: Český statistický úřad

Jak ukazuje graf 6, srovnání vzdělanostní struktury obyvatelstva malých měst Jihomoravského kraje a krajského průměru vykazuje více méně příznivou situaci v jihomoravských malých městech. Především vysokoškoláků bylo v roce 2011 v celokrajském průměru více, zatímco jihomoravská malá města mají vyšší podíl osob se středním vzděláním bez maturity. To je v souladu s převažujícími pracovními příležitostmi v průmyslu, základních službách a primárním sektoru. Vzdělanější obyvatelstvo mají jednak malá města v suburbanizovaných areálech, která jsou svázána s pracovním trhem Brna a malá města s vyšším podílem pracovních příležitostí v sociálních službách typu zdravotnictví nebo školství.

Graf 6 Srovnání formálního vzdělání obyvatel Jihomoravského kraje a jihomoravských malých měst 2011. Zdroj dat: Český statistický úřad

Sociální aspekty situace v malých městech Jihomoravského kraje

Sociální situace malých měst byla analyzována na základě údajů o nezaměstnanosti⁵, která byla monitorována vždy v únoru a srpnu za období od února 2005 do srpna 2011. Tak se podařilo zachytit jednak celkový vývoj míry nezaměstnanosti, jednak její sezónnost. Celková čísla za malá města byla srovnána s vývojem nezaměstnanosti v Jihomoravském kraji jako celku.

Graf 7 Nezaměstnanost ekonomicky aktivních obyvatel Jihomoravského kraje a jeho malých měst.
Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Z grafu je patrné, že vývoj nezaměstnanosti lze zřetelně rozdělit na období předkrizové a krizové. Od roku 2005 až do léta 2008 nezaměstnanost vytrvale klesala s určitými sezónními výkyvy. Přitom míra nezaměstnanosti v malých městech věrně kopírovala celkovou krajskou nezaměstnanost. Krizové období je charakteristické prudkým nárůstem míry nezaměstnanosti, která dosáhla vrcholu v únoru 2011. Přitom se zvýšily sezónní výkyvy a míra nezaměstnanosti v malých městech byla na vrcholu krize o celý procentní bod vyšší než průměrná nezaměstnanost v kraji.

Typologie jihomoravských malých měst

Pro typologii malých měst připadá v úvahu několik kritérií. Poměrně jednoduchým kritériem je velikost. Je vcelku zřejmé, že větší malá města disponují rozsáhlejším vnitřním trhem, který dovoluje udržet větší spektrum specializovaných služeb. Za hranice lze považovat v jihomoravských podmínkách podle celkového rozložení například 9 a 4 tisíce obyvatel. Tyto hranice rozčlení celý soubor na tři části, které lze charakterizovat zvlášť.

Další skupinu kritérií tvoří demografický vývoj jako výsledek kombinace přirozeného a mechanického pohybu obyvatel. Zdálo by se, že pozitivní demografický vývoj vypovídá

⁵ Integrovaný server Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

o lepších perspektivách malého města na rozdíl od vývoje negativního. Zkušenost však upozorňuje, že zejména krátkodobé změny v pohybu obyvatelstva nemusí mít velký význam pro trendy rozvoje městských funkcí. Zejména je omylem spojovat na této úrovni demografický vývoj (který se vztahuje k lokalitě) s vývojem počtu pracovních příležitostí (který je jevem mikroregionálním). Navíc v konkrétním demografickém vývoji hrají úlohu z tohoto hlediska náhodné jevy jako například územní připravenost pro výstavbu.

Třetí skupinu typologických kritérií mohou představovat ukazatele funkcí, které vykazují značnou variabilitu. Základní dělení může být na funkci obytnou a pracovní. Jednotlivá malá města lze dále členit podle hospodářských odvětví (buď na základě příslušnosti pracovníků k odvětvím, nebo na základě podílu firem těchto odvětví). V úvahu připadá i analýza dalších funkcí, například administrativní (sídla pověřených obecních úřadů nebo úřadů s rozšířenou působností).

Z hlediska cíle projektu je bezesporu nejzajímavější funkce centrální. Tato funkce je sama o sobě komplexní kategorií. Je průnikem funkcí administrativních, dojížděky za prací a do škol, dojížděky za službami apod. Výrazem těchto funkcí je i formování dopravních proudů. Významným aspektem v tomto směru je i tvorba mikroregionální identity. Lidé v zázemí zpravidla vědí, které je „jejich malé město“.

3. MALÁ MĚSTA METROPOLITNÍHO REGIONU BRNA

Metropolitní region Brna hraje ve struktuře osídlení Jihomoravského kraje klíčovou úlohu. Okolo města Brna se rychle rozvíjí suburbanizovaná zóna. Většina suburbií v okolí Brna navazuje na původní osídlení a nedochází tedy k „urban sprawl“. Suburbanizace ovšem přináší řadu negativních jevů. Mezi ně patří například nedostatečná vybavenost suburbií, která nutí jejich obyvatele zajišťovat si nejen pracovní příležitosti, ale i všechny služby v Brně. To zvyšuje nároky na přepravu včetně negativních důsledků v podobě exhalací z individuální automobilové dopravy, časových ztrát, vylidňování suburbií během dne a podobně. Lze hypoteticky předpokládat, že v případě suburbanizovaných malých měst je tento problém méně výrazný, neboť malá města jsou schopna poskytnout svým obyvatelům základní služby, a navíc bývají lépe napojena na veřejnou dopravu.

Samozřejmě, že malá města v okolí Brna mohou těžit z blízkosti velkoměsta, které poskytuje široké spektrum pracovních příležitostí, služby včetně aktivit kvartérního charakteru, rozmanité sociální kontakty atd. Příslušná malá města však za tyto výhody mohou zaplatit ztrátou své centrální funkce (protože jejich spádový obvod je překryt gravitační silou Brna) až výrazným omezením identity (když jsou považována za součást Brna a místní podnikatelé se takto prezentují).

V předcházejících letech byly v tomto směru zpracovány některé studie. Pozornost byla věnována Modřicím (Vaishar, Zapletalová, 2007), kde probíhá nejen rezidenční, ale i komerční a průmyslová suburbanizace. Zpracován byl rovněž Tišnov (Vaishar et al., 2011), který však je – podobně jako Šlapanice – suburbanizovaným městem, jež si ale zachovalo svůj spádový rurální obvod. Za reprezentanty metropolitního typu venkova Jihomoravského kraje v této studii byla vybrána města Kuřim a Rajhrad. Z hlediska počtu obyvatel můžeme město Kuřim pracovní nazvat „velkým“ malým městem a město Rajhrad „malým“ malým městem.

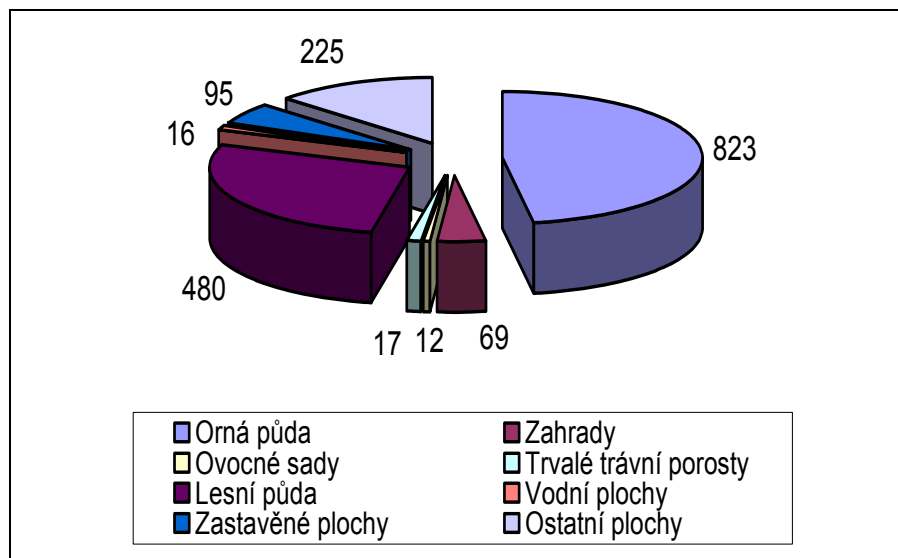
Případová studie Kuřim

Kuřim je největším městem v okrese Brno-venkov a spádovým městem kuřimského regionu. Je rovněž nejvýznamnějším průmyslovým centrem okresu Brno-venkov.

Město Kuřim se nachází cca 13 km severozápadně od Brna, v průměrné nadmořské výšce 286 m n. m. Jeho poloha je dopravně velice výhodná, protože městem prochází silniční komunikace Brno – Svitavy I/43 a Brno – Tišnov II/385 a železniční trať Brno – Havlíčkův Brod. Katastr města je součástí Brněnské sídelní regionální aglomerace. Silniční komunikace I/43 je dopravní komunikací evropského významu. Spojuje totiž Vídeň, Bratislavu a Brno s Wroclaví, Dolním Slezskem a východními Čechami, a je součástí sítě transevropských komunikací (E461). Na význam dopravní polohy Kuřimi ukazuje i připravovaná výstavba rychlostní komunikace R43 v blízkosti města (Daněk, 2006).

Celý region Kuřimska má převážně charakter pahorkatiny až členité vrchoviny v předhůří Českomoravské vrchoviny, na rozhraní Dražanské a Bobravské vrchoviny. Nejvyšší bod území představuje skalnatý hřeben Babího lomu (562 m n.m.). Podloží je tvořeno převážně granodiority, aplity a diabasy, spodnordonskými slepenci (Babí lom), devonskými vápenci a rokytenskými slepenci. Z půdních typů se na území vyskytují degradované černozemě na hlinitých spraších a předkvartérních jílech a hnědozemě, převážně erodované. Podle vegetačního členění se Kuřimsko nachází na rozhraní termofytika a mezofytika.

Typickými přírodními prvky v území jsou rozsáhlé komplexy lesních porostů vázaných na výrazné vrcholy. Nelesní část území je intenzivně využívána, a to pro zemědělskou výrobu, případně zastavěná území obcí (Klajmon, Ducháček, 2008). Využití území kopíruje historickou stopu, která je v území dodnes patrná (Klajmon, Ducháček, 2008). Velikost katastrálního území města Kuřim činí 1 737 ha (2010). Strukturu pozemků a jejich výměry ukazuje graf.

Graf 8 Využití katastru města Kuřimi (údaje jsou uvedeny v ha). Zdroj dat: ČSÚ 2010

Mezi nejvýznamnější přírodní prvky v území patří lokalita Babí lom, dále pak maloplošná zvláště chráněná území a přírodní parky (Klajmon, Ducháček, 2008). Na Kuřimsku se nachází 7 maloplošně chráněných území (viz tab. 2). Nejdelší historii ochrany má Zlobice, o jejíž ochranu z důvodu výskytu lýkovce vonného a orchideí usiloval již v roce 1941 Svaz spolků pro okrašlování a domovinu pod záštitou Jana a Františka Šmardy. Dvě z těchto lokalit, a to Zlobice a Na lesní horce (výskyt koniklece velkokvětého), jsou navrženy na zařazení do celoevropské sítě chráněných ploch Natura 2000.

K ochraně krajinného rázu území s vysokou estetickou a přírodní hodnotou, zvláště v místech souvislých lesních komplexů, byly zřízeny přírodní parky Baba a Podkomorské lesy. Území těchto přírodních parků je významným turisticko – rekreačním zázemím brněnské aglomerace. Ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Kuřim je dále vyhlášeno 59 registrovaných významných krajinných prvků a 36 evidovaných významných krajinných prvků tvořených především cennějšími segmenty lesa (Daněk, 2006). Přírodní park Baba byl na rozloze téměř 1 000 ha vyhlášen v letech 1990–1991. Z větší části leží v okrese Brno-venkov, menší část zasahuje na území města Brna (Mackovčín, 2007).

Přírodní park Podkomorské lesy se nachází v severozápadní části města Brna mezi Ostrovačicemi a Kuřimí. Vyhlášen byl Okresním národním výborem Brno město a Brno venkov v roce 1989. Rozloha parku činí 3 406 ha. Přírodní rezervace Babí lom je geomorfologicky i geologicky pozoruhodná lokalita skalních útvarů s mozaikou přírodě blízkých lesních společenstev s výskytem některých zvláště chráněných druhů rostlin. Přírodní rezervace Obůrky – Třeštěnek představuje mokřadní travinobylinná společenstva na dně trvale zamokřeného zářezu, vybudovaného na počátku druhé světové války pro dálniční těleso, kterým měla být spojena města Vratislav a Vídeň. V zářezu vznikly specifické stanovištní podmínky, díky nimž byly během následujících desetiletí osídleny řadou zvláště chráněných druhů, především orchidejí (Mackovčín, 2007). Přírodní

památky Zlobice zahrnuje teplomilné doubravy s bohatě vyvinutým bylinným podrostem a výskytem řady zvláště chráněných druhů rostlin. Přírodní památka Březina nabízí přírodě blízké až přirozené teplomilné lesní porosty a jejich okraje s bohatým výskytem zvláště chráněných druhů rostlin. Přírodní památka Šiberná je dubohabrovým porostem s typickým bylinným podrostem a s výskytem některých zvláště chráněných druhů rostlin. Přírodní památka Na lesní horce reprezentuje vápencovou škrapovou step se spoře roztroušenými dřevinami a teplomilnými travinobylinnými společenstvy (Mackovčín, 2007).

Tab. 2 Maloplošně chráněná území v Kuřimi a okolí

Zvláště chráněné území	Katastrální území	Rozloha
Přírodní rezervace Babí lom	Lelekovice	11,70 ha
Přírodní rezervace Obůrky – Třeštětec	Moravské Knínice	3,25 ha
Přírodní památka Zlobice	Malhostovice, Kuřim	53,00 ha
Přírodní památka Březina	Lelekovice	32,20 ha
Přírodní památka Šiberná	Kuřim	16,40 ha
Přírodní památka Na lesní horce	Čebín	0,70 ha
Přírodní rezervace Holé vrchy	Kuřim	11,8152 ha

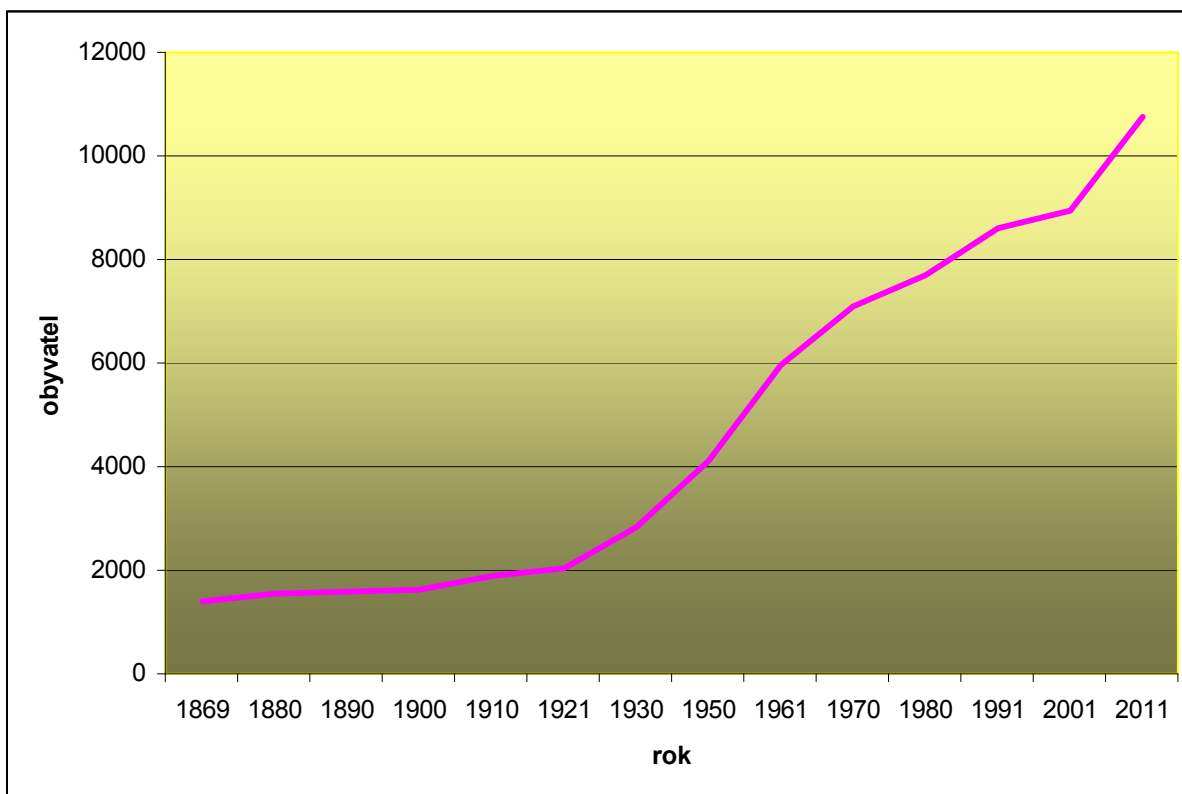
Zdroj: Strategický plán rozvoje města Kuřimi, 2006

Nejstarší písemnou zmínkou o existenci města Kuřim je zakládací listina kostela sv. Maří Magdalény z roku 1226. Vznik erbu před rokem 1560 v podobě černého orlího křídla o dvou řadách per souvisel s povýšením někdejší vsi na městečko. V roce 1645 zpustošili Kuřim Švédové. Až do roku 1848 jsou kuřimské dějiny úzce spjaty s městem Brnem. Brno mělo ve zdejším čtyřkřídlem dvoupatrovém zámku, který byl renesančně přestavěn z tvrze ze 16. století, svou centrální správu pro celé panství.

Začátkem 19. století byla postavena přípojka od státní silnice z České do Tišnova, která vedla Kuřimi a spojovala město Brno s Tišnovem. V roce 1885 byla Kuřim napojena na železniční síť otevřením provozu na trati Brno – Tišnov. Začátkem 20. století byla také postavena silnice z Kuřimi do Jinačovic, zahájen provoz na železniční trati Kuřim – Veverská Bítýška (1911), dokončena stavba silnice Kuřim – Lipůvka. Po 1. světové válce byla postavena sokolovna, kde je v současné době kromě tělocvičny i horolezecká stěna a posilovna. Město bylo elektrifikováno v roce 1922.

Ve válečném roce 1942 byl v Kuřimi založen strojírenský závod TOS, výrobce přesných obráběcích strojů, jako pobočný závod Zbrojovky Brno, proto byla také Kuřim za 2. světové války bombardována. Po válce byla výroba nadále rozšiřována, což si vyžádalo výstavbu bytů (více než 600 jednotek), a následně též příslušné sociální i technické infrastruktury. V roce 1964 se Kuřim stala městem. Roku 1981 zahájila provoz mužská věznice a poblíž ní závod na výrobu panelů (dnes největší závod brněnské Prefy).

Po roce 1989 byl postaven penzion pro seniory. Byla nadále zlepšována technická infrastruktura. Výstavbou závodu společnosti TYCO Electronics Czech, s. r. o. (1997) a dalších menších firem i rozvojem TOS Kuřim – OS, a. s. si město udržuje tradici průmyslového střediska. V roce 2005 Kuřim navázala přeshraniční spolupráci s městem Leopoldov ve SR, a také se stala členem asociace Národní síť zdravých měst. Byla otevřena rekreační cyklotrasa Mokrý Hora – Kuřim – Veverská Bítýška, kterou protínají naučné stezky Mokrý Hora – Lelekovice, stezka Krajem říčky Ponávky, stezka v Moravských Knínicích i stezka Zárubou a Horkou v Kuřimi, která je svým způsobem unikátní a v naší republice ojedinělá – se sedmi ručně vyřezávanými tabulemi s otočnými středy s otázkami a odpověďmi.

Graf 9 Vývoj počtu obyvatel Kuřimi v období 1869–2011.

Zdroj: Historický lexikon obcí ČR, ČSÚ Praha; rok 2011 není zcela metodologicky srovnatelný, protože údaj nepochází ze sčítání lidu, ale z bilancí obyvatelstva.

Vývoj počtu obyvatel ilustruje graf 9. Až do vzniku Československé republiky byla Kuřim velkou vesnicí s maximálním počtem obyvatel okolo 2 tisíc. První růst městečka nastal po první světové válce. Nicméně ke skutečnému růstu došlo až po 2. světové válce, kdy nejvíce obyvatel přibýlo v intracenzálním období 50. let (1 830 osob). Příčinou byla zřejmě industrializace. V posledních deseti letech (po roce 2000) byl tento vývoj opakován (počet obyvatel města vzrostl o 1 843 osob). Tentokrát byla zřejmě příčinou suburbanizace. O tom nás může přesvědčit analýza populačního vývoje v posledních pěti letech (2006–2010). Za toto období se v Kuřimi narodilo 783 dětí, zatímco zemřelo 381 osob. Přistěhovalo se 2 178 obyvatel, vystěhovalo 1 571 lidí. To představuje migrační přírůstek obyvatel ve výši 59 ‰. Vzhledem k tomu, že se přistěhovali zejména mladí lidé v první polovině ekonomicky aktivního věku, došlo i k neobvykle vysokému přirozenému přírůstku počtu obyvatel na úrovni 39 ‰. Celkový přírůstek počtu obyvatel tedy činil 98 ‰, tedy téměř 10 % obyvatel, což je u desetitisícového města v nynější době nestandardní.

Věková struktura populace je poměrně výhodná. Ve spádovém obvodu dosahuje podíl obyvatel ve věku 0–14 let 17 %, zatímco podíl obyvatel ve věku 65 let a starších činí 15,1 %. Nejmladší obcí je v tomto směru samotná Kuřim (17,9 % proti 14,7 %). Podobně jsou na tom však i další obce, zejména nejvíce suburbanizované Lelekovice a Česká. Za jedinou stárnoucí obec lze označit Hvozdec, který má uvedené poměry opačné (13,4 % mladých osob proti 18,6 % seniorů). Vysokoškolské vzdělání mělo při sčítání lidu 2011 v Kuřimi 18,15 % obyvatel starších 15 let, což je rovněž vysoce nadstandardní.

Významnou funkcí je bydlení. Zejména Česká a Lelekovice jsou typickými suburbii Brna. Leží v okruhu působnosti městské hromadné dopravy, která zajišťuje relativně přepychové spojení do krajské metropole. Jejich suburbanizační charakteristiky byly

popsány v práci *Současný stav a vývojové tendence jihomoravského venkova* (Vaishar et al., 2011). O suburbanizačním charakteru svědčí i nová bytová výstavba, která byla v roce 2010 překvapivě soustředěna především do České, kde bylo dostavěno 58 bytů, zatímco v Kuřimi 50 bytů a ve Veverské Bítýšce 14 bytů. V ostatních obcích jde jen o jednotlivé byty; celkem bylo v obvodu dokončeno 157 bytů. Naproti tomu rekreaci slouží v Kuřimi jen 5 bytů. V celém spádovém obvodu najdeme 113 chalup, které jsou nejvíce koncentrovány jednak v obcích poblíž Brněnské přehrady (Chudčice, Veverská Bítýška), jednak v nejdlehlších obcích (Hvozdec, Moravské Knínice).

Obr. 1 *Residenční suburbanizace na území města Kuřimi. Autor: M. Pákozdiová*

Ekonomika Kuřimi je stále ještě do značné míry založena na průmyslu. Při sčítání v roce 2001 pracovalo v samotné Kuřimi v sekundárním sektoru téměř 49 % ekonomicky aktivních obyvatel. Nejvýznamnějšími podniky jsou TOS, TYCO Electronics a Prefa Brno. Výrobní program společnosti TOS je zaměřen na velké frézky a obráběcí centra, která umožňují obrábění těžkých, rozměrově a tvarově velmi složitých obrobků až z pěti stran s použitím souvislého řízení v pěti osách. Jedná se zejména o obráběcí centra s posuvným stojanem a portálová obráběcí centra. Výrobní program zahrnuje i technologická pracoviště šitá na míru dle potřeb zákazníků. Hlavní technologickou předností strojů TOS Kuřim je systém výměnných vřetenových hlav.

Firma TYCO Electronics Czech, s.r.o. se zabývá konstruováním a výrobou elektronických komponent a poskytováním bezdrátových sítí a systémů. Pobočka v Kuřimi vyrábí kabelové svazky, pojistkové skříně, kabeláže pro připojení AirBagu, kabeláže palivových pump a vstřikování, konektory s příslušenstvím pro xenonová světla pro automobilový průmysl.

Kuřimská pobočka je největším závodem společnosti Prefa Brno, zaměřeným na výrobu předpjatých stropních panelů SPIROLL a dalších prefabrikátů pro pozemní stavitelství. Kromě toho má v Kuřimi sídlo řada menších podniků, jejichž činnost souvisí s největšími výrobci ve městě (obrábění, elektrotechnika, výroba betonových produktů), s jeho výstavbou a provozem. Jmenovat lze například Strojírny Brno, a.s., které vyrábějí motory, turbíny a kotle.

Největším podnikem spádového obvodu Kuřimi mimo samotné středisko je výrobce zdravotnických potřeb Hartmann RICO Veverská Bítýška, který udává přes tisíc zaměstnanců. Dalším výrobním podnikem v této obci je výrobní družstvo KOVO. Středně velkým průmyslovým podnikem je rovněž vápenka Čebín (LB Cemix, s.r.o.). Firma

Ekoproduct Jinačovice vyrábí produkty ze sóji. Kovolit Česká vyrábí odlitky, nástroje a nářadí, a Eurokov Česká se zabývá obráběním. Moravia Apex Lelekovice vyrábí průmyslová chladicí a klimatizační zařízení.

Primární sektor zastupuje kuřimský závod Lesů města Brna. V celém spádovém obvodu nehmospodář ani jeden samostatně hospodařící rolník. Zemědělských podnikatelů je celkem 39, z toho 12 přímo v Kuřimi.

Služby jsou soustředěny především v Kuřimi. Potenciál pro zázemí má zejména střední odborná škola a střední odborné učiliště strojírenské. Mezi jeho téměř 500 studenty představují místní obyvatelé 14 %, zatímco z Brna dojíždí 29 % a z Tišnovska 30 % učňů. V Kuřimi je 29 samostatných lékařských ordinací. Z ostatních obcí obvodu má Veverská Bítýška 7 lékařů a Lelekovice 3. Ve většině obcí se nacházejí drobné služby, spojené zejména s opravami a údržbou automobilů a s řemeslnými činnostmi.

Obr. 2 Příklad služeb v Kuřimi: Sokolovna s lezeckou stěnou a supermarket Albert. Autor: M.Pákozdiová

Část spádového obvodu, přiléhající k Brněnské přehradě, má rozvinuté služby cestovního ruchu. Jde zejména o Rozdrojovice s hotelem Atlantis a Jinačovice s golfovým hřištěm Kaskáda (už na katastru Kuřimi). Další atraktivitou je rozhledna na kopci Čebínka. Území je bohatě zalesněno a je cílem příměstské rekreace obyvatel Brna.

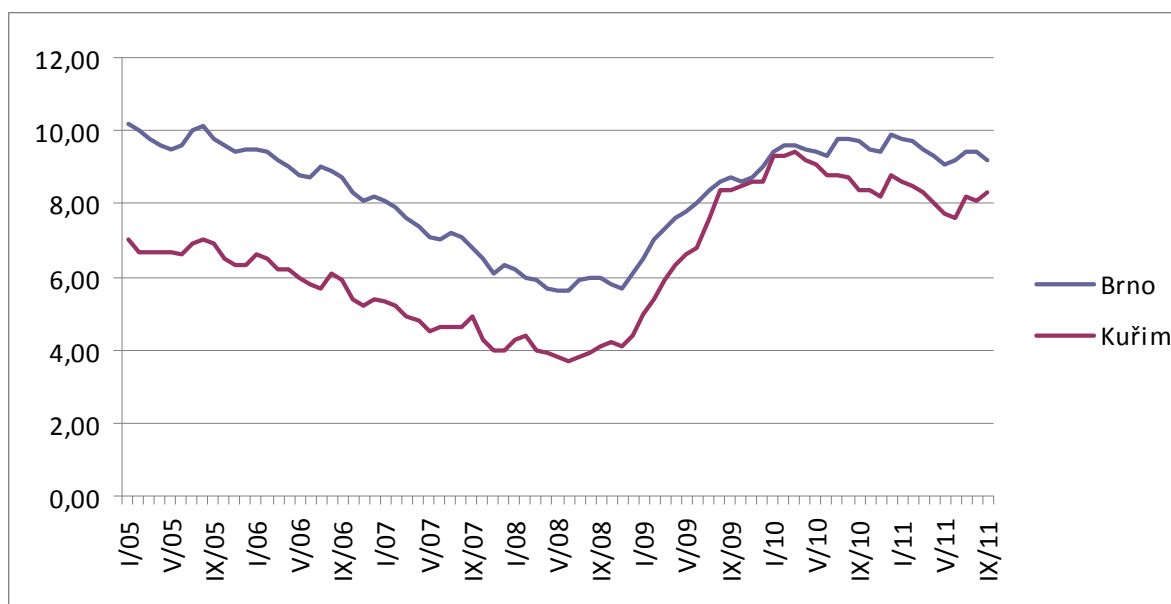
V celém obvodu Kuřimi je registrováno 4 629 ekonomických subjektů, z toho ve městě samotném necelá polovina: 2 282 firmy. Druhou největší koncentraci firem má Veverská Bítýška (683 subjekty). Největší podíl těchto subjektů tvoří pochopitelně živnostníci, kterých je 3 445, z toho v Kuřimi 1 646. Mezi právníckými osobami převažují obchodní společnosti (530 subjektů, v Kuřimi 290).

Tab. 3 Počet subjektů v jednotlivých odvětvích národního hospodářství

Odvětví	Kuřim	Ostatní obce	Celkem
Zemědělství a lesnictví	41	81	122
Průmysl	343	359	702
Stavebnictví	215	266	481
Doprava a spoje	54	81	135
Obchod	1 282	1 195	2 477
Veřejná správa, obrana	2	13	15
Školství, zdravotnictví, soc. péče	81	72	153
Ostatní veřejné služby	264	280	544

Zdroj: Městská a obecní statistika. ČSÚ Praha

Vývoj nezaměstnanosti v Kuřimi (respektive jejím obvodu jako obce s rozšířenou působností) od roku 2005 rovněž odpovídá její poloze v suburbanizačním obvodu Brna. Především je zřejmé, že nezaměstnanost v Kuřimi je nižší než v samotném Brně. To je zjevně způsobeno tím, že obyvatelé, stěhující se do města v rámci suburbanizace, bývají v průměru lépe postaveni v zaměstnání než průměrný obyvatel velkoměsta. Ve srovnání s ostatními obvody Jihomoravského kraje se Kuřimsko nachází mezi územími s nejnižší nezaměstnaností. Kromě vlastních ekonomických aktivit má totiž Kuřim k dispozici celý pracovní trh Brna.

Graf 10 Vývoj nezaměstnanosti v Kuřimi a v Brně 2005–2011

Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Kuřim je významným střediskem dojížděky za prací. Podle výsledků sčítání lidu 2001 dojíždělo do Kuřimi za prací 2 773 pracovníků, zatímco vyjíždělo 1 742 ekonomicky aktivních osob. Bilance města je tedy vysoce aktivní o více než tisíc pracovníků. Od té doby sice uplynulo deset let, ale vzhledem k vývoji kuřimských podniků nepředpokládáme výraznější změny. V roce 2010 bylo v Kuřimi zaměstnáno 6 816 zaměstnanců⁶, což poměrně výrazně přesahuje potřebu vlastního města. Kuřim tak není pouze místem

⁶ Příloha k vyhlášce Ministerstva financí ČR č. 259/2011 Sb. O rozpočtovém určení daní

rezidenční suburbanizace pro zaměstnance Brna, ale také místem suburbanizace průmyslové a komerční.

Vývoj nezaměstnanosti v Kuřimi v podstatě odpovídá celostátnímu vývoji. Od roku 2005 do léta 2008 se situace poměrně výrazně zlepšovala, až klesla pod 4 %. V krizovém období začala nezaměstnanost prudce růst a se zároveň zmenšoval rozdíl proti Brnu. Příčinou je větší závislost kuřimské ekonomiky na krizi ve srovnání s Brnem, které se dlouhodobě orientovalo na rozvoj kvartérního sektoru, kde se krize projevuje až dlouhodoběji.

Kuřim je obcí s rozšířenou působností. Do jejího správního obvodu patří obce Čebín, Česká, Hvozdec, Chudčice, Jinačovice, Lelekovice, Moravské Knínice, Rozdrojovice a Veverská Bítýška. Je zřejmé, že tento správní okruh je celý překryt spádovým vlivem regionální metropole Brna. V západní části obvodu se navíc může projevovat vliv Tišnova, zatímco zejména Veverská Bítýška je velkou obcí s vlastními aktivitami.

Kuřim tedy zřejmě nelze považovat za středisko, které by disponovalo jednoznačným zázemím, přesto patří mezi významné cíle dojížděky za prací zejména do obou velkých podniků TOS a TYCO. Je pravděpodobné, že do těchto podniků dojíždí řada pracovníků i z Brna. Dalším známým cílem dojížděky i pro obyvatele Brna je kuřimský wellness areál a golfové hřiště.

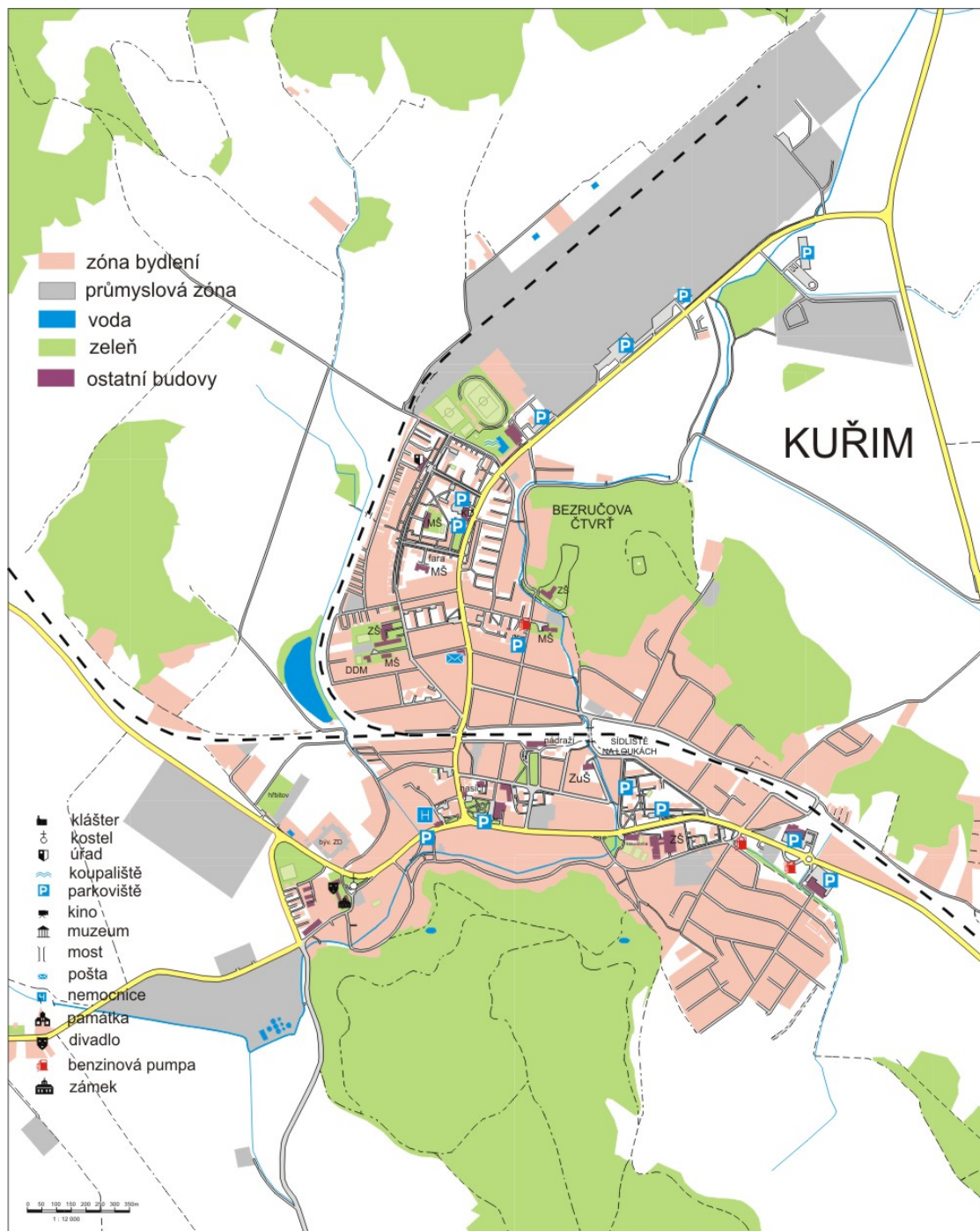
V roce 2005 vznikl svazek obcí Mikroregion Kuřimka, spojující Kuřim, Veverskou Bítýšku, Moravské Knínice a Chudčice. Předmětem jeho činnosti je koordinovaná spolupráce při obnově a rozvoji území se zvláštním zřetelem na ochranu a tvorbu životního prostředí, a na uchování a znovuoživení historických tradic. Pozornost věnuje mimo jiné rozvoji různých forem cestovního ruchu.

Mapka 1 Mapa správního obvodu obce s rozšířenou působností Kuřim. Kreslila: J. Pokorná

Spolupráce obcí je podpořena jejich napojením na Integrovaný dopravní systém Jihomoravského kraje, a to na železniční linky S1 a S3 a autobusové linky 301, 302 do

Brna, 310 procházející obcemi sdružení Ponávka (která hraje rovněž úlohu městské dopravy v Kuřimi), 311 a 312 do Tišnova, linku městské hromadné dopravy Brno číslo 71 a noční linku 91. Se středisky okresu Blansko spojují Kuřim linky číslo 152 do Blanska, 162 do Boskovic a 313 do Lysic. Kuřimí dále prochází několik neintegrováných dálkových autobusových linek do Hradce Králové a Špindlerova Mlýna, Ostravy, Nového Města na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem. V pracovní dny je Kuřim obsluhována 51 vlakovými a 172 autobusovými spoji, k nimž lze připočíst ještě 35 spojů z křižovatky silnic I/43 a II/386 na severovýchodním okraji města.

Mapka 2 Územně funkční struktura Kuřimi. Kreslila J. Pokorná

Až do 80. let 19. století měla Kuřim vesnický ráz. Výraznější vývoj bylo možno zaznamenat až po napojení na lokální železnici Brno-Tišnov, vedené kolem severní strany městečka. Byla vytyčena kolmá ulice z náměstí k nádraží, a za tratí vznikla nová čtvrť na pravoúhlé osnově. Železnice oddělila starou a novou část sídla, proto se původní náves nevyvinula ve výrazné náměstí. Další vývoj byl ovlivněn průmyslem. Pro německé inženýry firmy Klöckner, přesunuté sem za války z Hamburku, bylo vybudováno oddělené sídlo Podlesí. Po válce vzniklo dvouletkové sídliště severně od městečka. Západně od něj bylo později postaveno větší sídliště ve stylu socialistického realismu, jehož centrem se stalo obdélníkové náměstí. V 60. – 80. letech vyrůstaly bytové i rodinné domy, až byl zastavěn celý prostor. Byla rovněž zbořena převážná část severní strany náměstí. Z toho důvodu je dnes v Kuřimi památkově zajímavá jen jihozápadní část města s kostelem a zámek (Kuča 1998).

Co charakterizuje město Kuřim pro své obyvatele a pro lidi z jeho okolí? Symboly jsou řazeny dle stupně důležitosti pro dané úhly pohledů⁷. Jednotlivé symboly z pohledu obyvatele města můžeme řadit takto:

Strojírenský průmysl

Strojírenství jako symbol je pro město zvláště význačné, protože zde už dlouho působí společnost TOS Kuřim - OS, a. s.. Obchodní značka firmy se stala celosvětovým symbolem spolehlivých a přesných obráběcích strojů s dlouhodobou životností.

Kuřim jako „město bez náměstí“

Město má fakticky dvě náměstí. To první je přebudovaná náves, kde se potkávají dvě silnice a to druhé je náměstí „stalinistického typu“. Ani jedno z nich ale není funkční. Proto Kuřim získala označení „město bez náměstí.“

Wellness Kuřim

Jedná se o vodní ráj s několika bazény, tobogánem⁸, posilovnou, aerobním sálem, bohatou nabídkou relaxačních a regeneračních procedur, dětským koutkem a restaurací, který se nachází na celkové ploše 4 000 m². Tato stavba má význam pro přilákání turistů, pro část obyvatelstva je to ale údajně zbytečná investice.

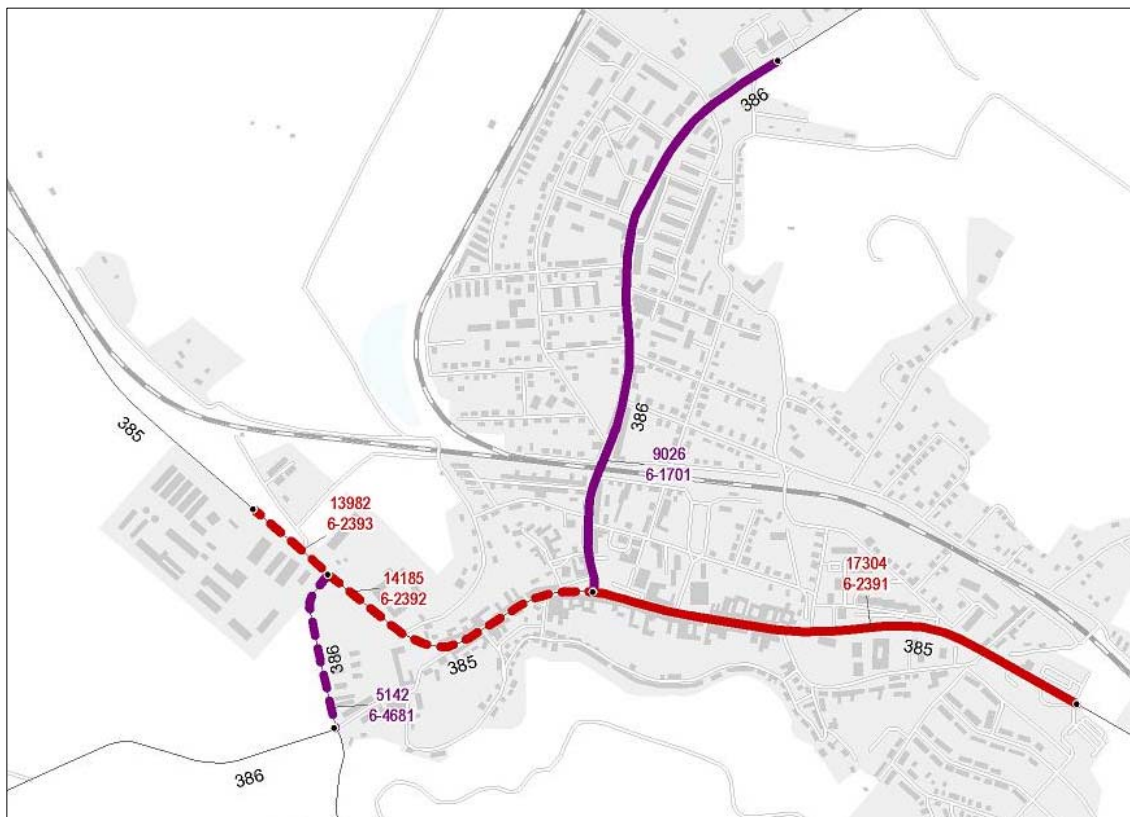
„Zacpané“ město

Kolony aut jsou zde na denním pořádku. Kuřimi projíždějí denně desetitisíce aut; jenom na ulici Tišnovské jich denně projede v průměru 14 tisíc, po ulici Tyršově na 17 tisíc. To s sebou nese nejenom špatnou průjezdnost a kolony, ale také další negativní jevy – hlučnost, vibrace a emise. Situace se má řešit v souvislosti se schvalováním Zásad územního rozvoje Jihomoravského kraje. Rozhodující orgány prosazují začlenění tzv.

⁷ Pozitivní i negativní symboly města Kuřimi zde autorka uvádí na základě rozhovoru se starostou města Ing. Dragem Sukalovským ze dne 13. 10. 2011. Uvedeny jsou dva úhly pohledu, jeden z pohledu pana Sukalovského jakožto rodáka a obyvatele města Kuřimi a druhý z jeho pohledu starosty jakožto veřejného činitele města. Některé symboly se z obou úhlů překrývají, což je pochopitelné, protože se jedná o to samé město, ale za povšimnutí stojí právě ta rozdílná symbolika a rozdílné pořadí důležitosti symbolů.

⁸ Součástí areálu Wellness Kuřim je i známý aquapark, který tvoří: plavecký 25m bazén, školní bazén, rekreační zážitkový bazén, tobogán, vířivá a parní lázeň a jiné atrakce. Aquapark poskytuje i další služby. (poznámka autora)

severní spojky, kterou vydávají za obchvat města. Občanské sdružení pro realizaci silničního obchvatu města Kuřimi je ale pro jižní obchvat (propojení silnic R43 a I/43). Tyto spory oddalují konečné řešení situace.

Mapka 3 Kuřim – dopravní zatížení na hlavních ulicích. Zdroj: Celostátní sčítání silniční dopravy 2010. Ředitelství silnic a dálnic ČR

„Dobré místo pro život“

Město Kuřim má krásnou přírodu, která je lehce dostupná. Podle D. Sukalovského je to z každého místa v Kuřimi 10 minut do lesa. S výjimkou dopravy má město dobrou kvalitu životního prostředí. Je tady téměř úplná nabídka služeb (s výjimkou nemocnice). Město poskytuje také dobrou nabídku pracovních příležitostí, vyhovující rekreační infrastrukturu a možnosti kulturního vyžití.

Jednotlivé symboly z pohledu starosty mají odlišné pořadí významnosti:

„Dobré místo pro život“

Nejdůležitějším symbolem města Kuřimi z pohledu starosty je Kuřim jako „dobré místo pro život“. Myslí se tím hlavně již zmiňované charakteristiky města jako je rychlá dostupnost lesa, kvalitní životní prostředí, nadprůměrná nabídka služeb, pracovních příležitostí, rekreačních možností a možností kulturního vyžití. Život v tomto „velkém“ malém městě zlehčuje dobré komunikační spojení s krajskou metropolí.

Strojírenský průmysl

Strojírenství, zde zastoupeno celosvětově známou společností TOS Kuřim - OS a. s., řadí

pan starosta na druhé místo významnosti symbolů města Kuřimi.

Rozvoj města

Od druhé světové války vzrostl počet obyvatel města více než třikrát. Rozvojem města se ovšem myslí také rozšíření příležitostí.

Město vzdělaných a schopných lidí

Podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí byl v roce 2001 z celostátního hlediska podprůměrný, i když mezi malými městy patřil k lepším. V roce 2011 jsme zaregistrovali zcela rozdílnou situaci, když zejména díky suburbanizaci podíl vysokoškoláků v Kuřimi poměrně výrazně překročil celostátní průměr.

Nové logo

Symbol města představuje také nové logo. Bylo vytvořeno, aby se i pro ostatní stalo symbolem Kuřimi a ukázalo, co to město vlastně znamená, že se nejedná jen o symbolickou instituci, jak by se mnozí v dnešní době mohli domnívat, ale o život lidí samotných. Mezi atributy tohoto aspektu patří pořádek, čistota, bezpečí obyvatel, veřejné prostory i zeleň.

V rámci výzkumu byla realizována rychlá minianketa na dotaz: Co se Vám vybaví, když se řekne město Kuřim, která se uskutečnila ve třetí dekádě října 2011 v prostorách Mendelovy univerzity v Brně. Dotazovaní vysokoškolští studenti pocházeli většinou z Jihomoravského kraje, ale nikoliv z vlastní Kuřimi. Výsledky ankety ukazuje tabulka a doplnění uvádí další text.

Tab. 4 Vícečetné odpovědi na anketu s názvem: „Co se Vám vybaví, když se řekne město Kuřim?“

Počet respondentů	Souvislost s městem
5	Průmysl: TOS Kuřim – OS, a. s.
23	Wellness areál s aquaparkem
7	Vlakové spojení z Brna
10	Blízkost metropole
8	Věznice
5	Lezecká stěna v místní Sokolovně
3	Špatná dopravní situace – kolony aut
5	Rozvoj území - nová výstavba
5	Pěkná lokalita
2	Blízkost přírody
7	Mám tam kamarády
2	Rodinní příbuzní
2	Revitalizace rybníku Srpek
22	„Kauza Klokánek“

Zdroj: vlastní výzkum

Výsledky ukazují, že pro návštěvníky je nejvýznamnější kuřimskou atraktivitou wellness areál s aquaparkem. Na druhém místě se umístila mediálně silně podporovaná aféra s týráním dětí (kauza Klokánek). To ukazuje vliv médií a jednotlivých kauz na image malého města. K suburbanizaci se vztahuje několik různých odpovědí. Věznice je

známější než strojírenský průmysl, který ve skutečnosti představuje nejdůležitější aktivitu města.

Případová studie Rajhrad

Město Rajhrad se nachází cca 12 km jižně od města Brna, v průměrné nadmořské výšce 190 m n. m., na pravém břehu řeky Svatky. Z hlediska výkonu státní správy patří město Rajhrad do obvodu obecního úřadu s rozšířenou působností Židlochovic.

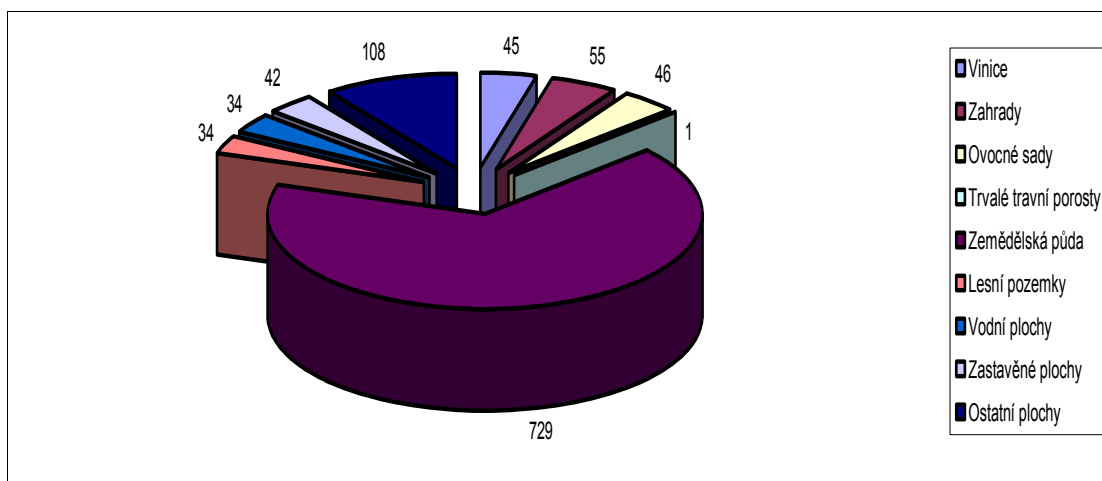
Dějiny Rajhradu začínají rokem 1048, kdy byl založen rajhradský klášter – nejstarší na Moravě. Roku 1234 byl Rajhrad povýšen na městečko s právem pořádat sedmidenní výroční trh. V polovině 14. století získal Rajhrad právo vařit pivo a dle dochovaných zpráv se pivo vařilo v městečku i v klášteře. V roce 1465 bylo klášterem založeno vinařství. V druhé polovině sedmnáctého století byla přestavěna kaple na kostelík. Současná barokní přestavba trvala 120 let a byla dokončena v roce 1840. Ve 2. polovině 20. století se v klášteře nacházela vojenská posádka. Dnes je klášter sídlem benediktinského opatství a v jeho komplexu se nachází rovněž Státní okresní archiv Brno a Památník písemnictví na Moravě, který je součástí Muzea města Brna.

Ve 20. letech minulého století byla v obci postavena sokolovna i orlovna, střediska kultury. V bývalé orlovně je nyní umístěna restaurace Rajhrad. Na začátku 20. století zde byl postaven Moravský zemský sirotčinec, dnes Střední odborné učiliště zahradnické. V letech 1924-1929 vznikl v Rajhradě druhý klášter – Kongregace sester Těšitelek Božského Srdce Ježíšova. Od roku 1999 je v areálu tohoto kláštera v provozu Dům léčby bolesti s hospicem sv. Josefa (Lhoťanová, 2006). Současná funkce Rajhradu je především rezidenční. K tomu přistupuje v daleko méně významné míře střední školství, kulturní historie a příměstský cestovní ruch v okolí Brna.

Obr. 3 Benediktinský klášter v Rajhradě. Autor: M. Pákozdiová

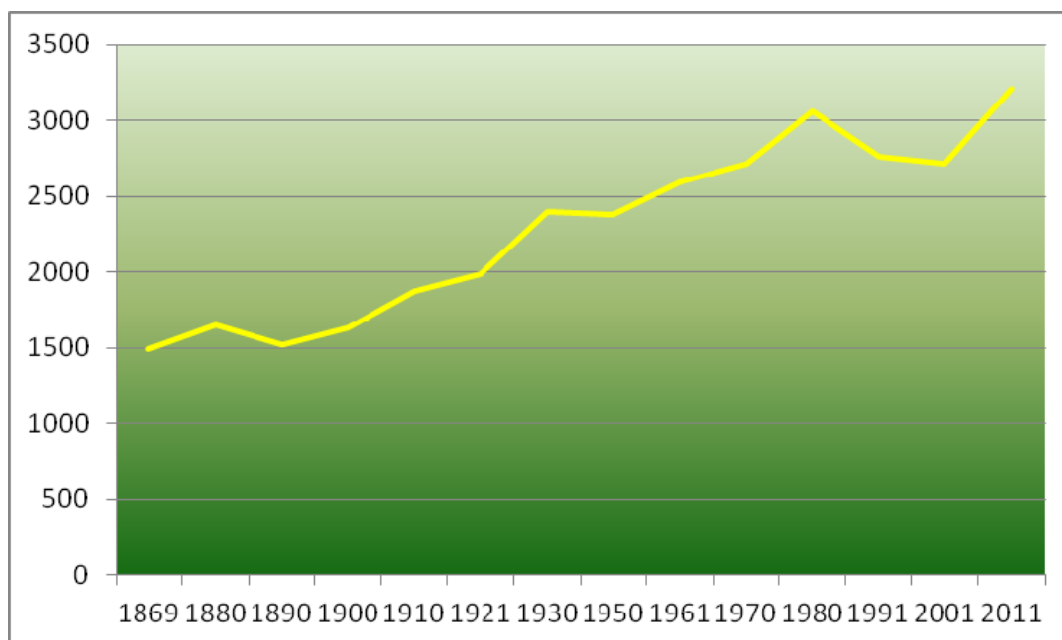
V rámci geomorfologického členění České republiky je území Rajhradu řazeno do geomorfologického celku Dyjsko-svratecký úval. Přibližně dvě třetiny území patří do Syrovické pahorkatiny a jedna třetina do Dyjsko-Svratecké nivy. Geologické podloží tvoří kvartérní (čtvrtohorní) hlíny, spraše, písky a šterky. Území města spadá do teplé klimatické oblasti. Nachází se zde půdy náchylné na vodní erozi a půdy ohrožené větrnou erozí. Z půdních typů jsou zastoupeny hnědozemě, černozemě, černice a fluvizemě. V části záplavového území řeky Svatky se nachází lesní plocha „Rajhradská bažantnice“ a regionální biocentrum. Velikost katastrálního území města Rajhradu činí 947,50 ha (2010).

Graf 11 Využití katastru města Rajhradu. Zdroj dat: ČSÚ (vlastní úpravy do podoby grafu)

Zemědělská půda zaujímá 77 % plochy katastru Rajhradu, přičemž zornění dosahuje 80 %. Specifikou je přítomnost vinic, které zaujímají přibližně stejnou plochu jako zahrady a ovocné sady. Zastavěno je necelých 16 % rozlohy katastru a koeficient ekologické stability činí nedostatečných 0,29. Lesy téměř nejsou zastoupeny.

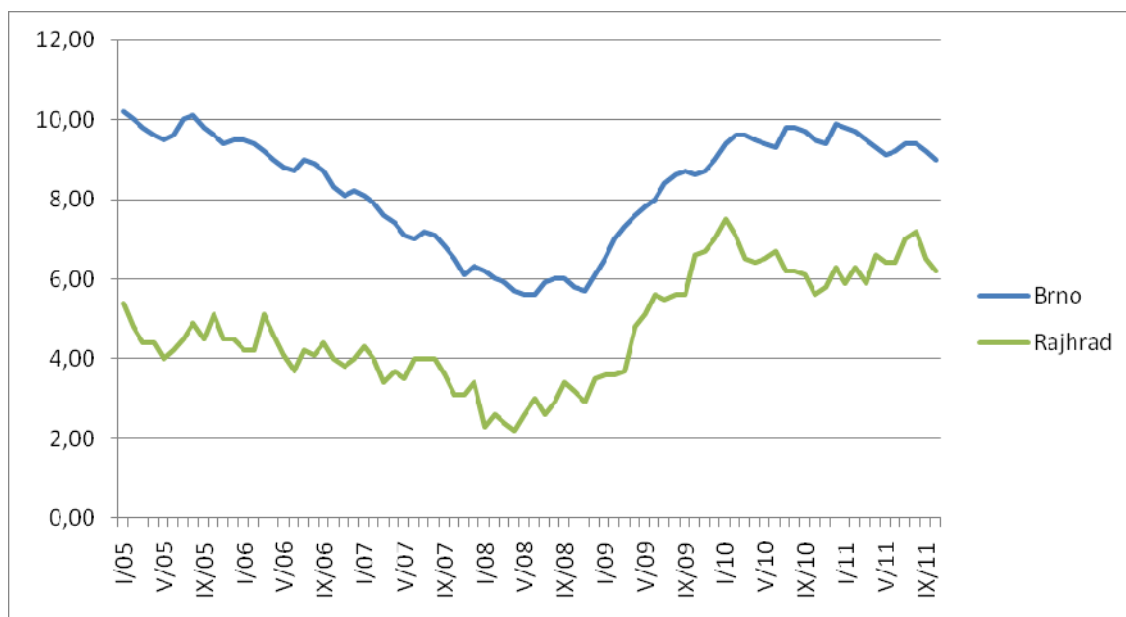
Vývoj počtu obyvatel Rajhradu od roku 1869 měl až do roku 1970 celkově vzestupnou tendenci s několika mírnými poklesy. Mezi léty 1970 a 2001 počet obyvatel klesal, protože zde neproběhla industrializace a nerozvíjela se ani rezidenční funkce. Teprve po roce 2001 míří křivka grafu v rámci suburbanizace strmě vzhůru.

Graf 12 Vývoj počtu obyvatel Rajhradu v období 1869–2011.

Zdroj: Historický lexikon obcí ČR, ČSÚ Praha; rok 2011 není zcela metodologicky srovnatelný, protože údaj nepochází ze sčítání lidu, ale z bilancí obyvatelstva

V posledních pěti letech (2006–2010) zaznamenal Rajhrad přirozený přírůstek obyvatelstva ve výši 23 osoby (7,9 ‰) a migrační přírůstek 351 obyvatele (112,4 ‰), což představuje 12% přírůstek počtu obyvatel během pěti let. To odpovídá charakteristice suburbanizovaného malého města.

Graf 13 Vývoj nezaměstnanosti v Rajhradě a Brně 2005–2011

Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Nezaměstnanost v Rajhradě je poměrně nízká a zřetelně nižší než v blízké krajské metropoli. Samozřejmě, že i zde se projeví celostátní tendence. Přitom předkrizový vývoj se odehrával na nízké, téměř optimální úrovni nezaměstnanosti (předpokládáme-li, že nezaměstnanost okolo 2 – 3 % je „normální“ úroveň, odpovídající dočasnému hledání práce před nástupem do nového zaměstnání plus podílu občanů, kteří nikdy pracovat nebudou). Samotný Rajhrad měl v roce 2010 celkem 1 195 obsazených pracovních pozic. Lze předpokládat, že zbývající ekonomicky aktivní obyvatelstvo vyjíždí za prací především do Brna, případně do Modřic.

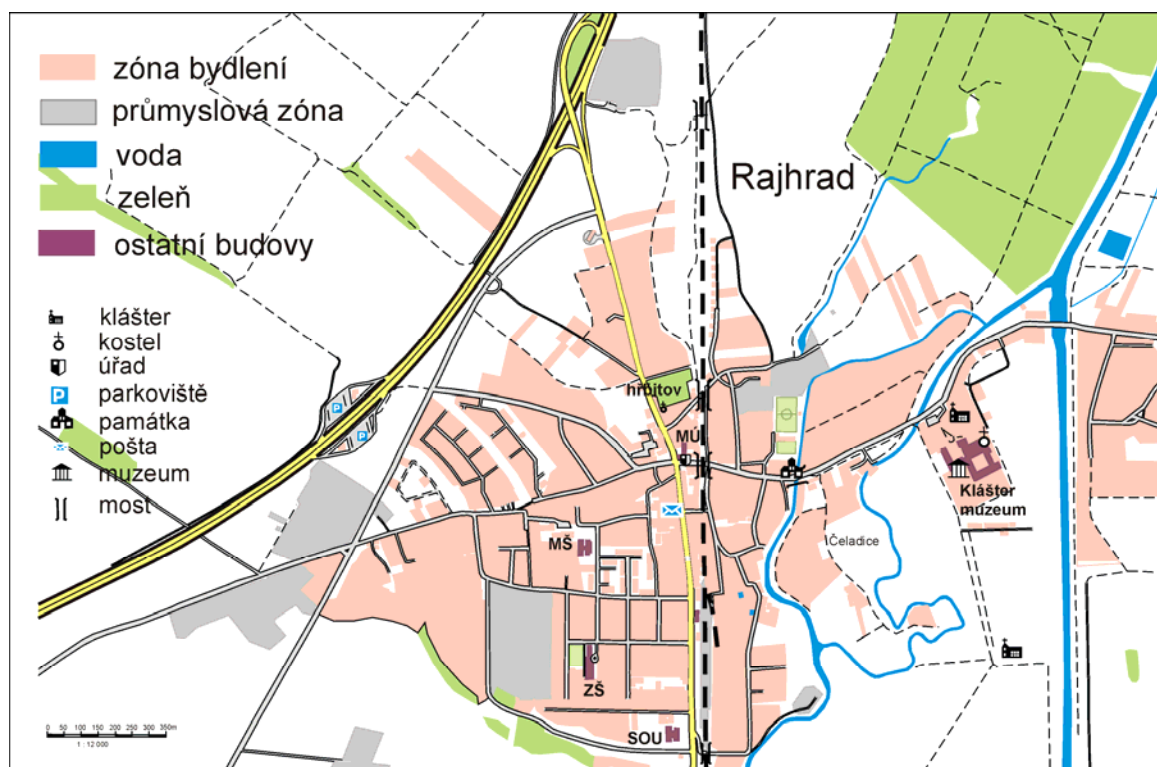

Obr. 4 Střední odborná škola zahradnická v Rajhradě a Vojkovický náhon na řece Svratce. Autor: M. Pákozdiová

I v Rajhradě se výrazně projevil krizový vývoj v letech 2008–2010. Ale ani v tomto období se úroveň nezaměstnanosti nepřiblížila Brnu. Větší rozkolísanost křivky míry nezaměstnanosti v měřítku jednotlivých měsíců může být důsledkem podstatně nižších absolutních hodnot počtu nezaměstnaných než v Brně, takže i rozdíl několika osob může změnit hodnotu ukazatele o desetinu procenta. V souhrnu pak lze konstatovat, že úroveň nezaměstnanosti v Rajhradě odpovídá jeho postavení suburbanizovaného malého města, do něhož se stěhují kvalifikovanější a aktivnější lidé než činí průměr obyvatel vlastního Brna.

Dopravní poloha Rajhradu je i historicky velmi výhodná. Město leží na nejstarší železniční trati v českých zemích, která v roce 1839 spojila Brno s Vídní a na silnici II/425 Brno – Břeclav. Avšak vzhledem k tomu, že průjezdná doprava byla zčásti odkloněna na dálnici D2 a rychlostní silnici R52, dosahuje průjezdnost pouze asi 5 tisíc vozidel za den. Spojení s Brnem zajišťují v pracovní dny 43 spoje Českých drah (doba jízdy 14 minut). Autobusové spoje vedou do sousedních malých měst a venkovských obcí: do Modřic 35 spojů, do Židlochovic 23 spojů.

Ve městě jsou 704 podnikatelské subjekty⁹, z toho polovinu představují obchodní a opravárenské činnosti. Následuje průmysl (13 %), stavebnictví (11 %), doprava a spoje (6 %). Z hlediska právních forem jde ze 74 % o živnostníky. Daleko menší podíl zaujímají obchodní společnosti a svobodná povolání. Samostatně hospodařící rolníci se v Rajhradě nevyskytují.

Mapka 4 Územně funkční struktura Rajhradu. Kreslila J. Pokorná

Život Rajhradu byl vždy úzce spojen s klášterem, díky němuž se rozvinulo i vinařství. Po několikerém válečném zpusťování se městečko začalo rozvíjet od konce 17. století. V polovině 18. století dokončil Jan Santini velkolepou přestavbu kláštera. Výstavbu narušila velká povodeň v roce 1830. Železnice původní koncepci města zcela narušila,

⁹ Městská a obecní statistika. Český statistický úřad Praha 2010

neboť byla z ekonomických důvodů vedena přímo přes náměstí a rozdělila Rajhrad na dvě části. Nový rozvoj se přenesl na pozemky kolem brněnské silnice. Sekundárně však železnice přinesla rozvoj průmyslu, který byl reprezentován sladovnou a cukrovareň, později přeměněným na kloboučnickou továrnu. Naproti nádraží byla založena nová čtvrť rodinných domů na pravoúhlé osnově. Na počátku 20. století byl vybudován komplex zemského sirotčince, později přeměněného na druhý klášter. Ve 2. polovině 20. století vyrostly jak nové rodinné domy, tak i panelové sídliště. V 80. letech minulého století byla po východním okraji městečka vybudována rychlostní silnice do Vídně a Znojma (Kuča, 2004).

Školství reprezentuje vedle základní školy i známá Střední odborná škola zahradnická a Střední odborné učiliště Rajhrad, která je největší střední zahradnickou školou v kraji. Její Národní kolekce růží obsahuje na 220 odrůd. Ve městě je 11 samostatných lékařských míst a domov pro seniory.

V rámci výzkumu byla realizována rychlá minianketa na dotaz: Co se Vám vybaví, když se řekne město Rajhrad, která se také uskutečnila ve třetí dekádě října 2011 v prostorách Mendelovy univerzity v Brně (společně s anketou týkající se města Kuřimi). Dotazovaní vysokoškolské studenti pocházeli většinou z Jihomoravského kraje, ale nikoliv z vlastního Rajhradu. Výsledky ankety ukazuje tabulka a doplnění uvádí další text.

Tab. 5 Vícečetné odpovědi na anketu s názvem: „Co se Vám vybaví, když se řekne město Rajhrad?“

Počet respondentů	Souvislost s městem
16	Klášter
3	Památník písemnictví Jižní Moravy (archiv)
2	Domov důchodců
11	Vlakové spojení z Brna
2	Vlakové spojení do Břeclavi
6	Blízkost metropole
8	Střední zahradnická škola
3	Hospic
2	Výstavba RD
3	Nové chodníky
2	Pěkná lokalita
3	Mám tam kamarády
2	Benzinová stanice před Rajhradem
45	Žádná souvislost

Zdroj: vlastní výzkum

Výsledky ukazují, že pro návštěvníky je nejvýznamnější rajhradskou atraktivitou benediktinský klášter. Na druhém místě významnosti je přímé vlakové spojení, jednak do Brna, ale také do Břeclavi. S tím je spojená blízkost města Rajhradu k již zmiňované metropoli jako důležitý faktor rozvoje tohoto malého města. Rajhrad je také znám svou Střední zahradnickou školou. Velká část respondentů neuvedla žádnou souvislost s městem Rajhrad, co může naznačovat, že město Rajhrad je méně známé v porovnání například s Kuřimi. Z toho plyne doporučení pro jeho lepší propagaci.

4. MALÁ MĚSTA MEZILEHLÉHO JIHOMORAVSKÉHO VENKOVA

Mezilehlý venkov je v Jihomoravském kraji zastoupen především Dyjskosvrateckým a Dolnomoravským úvalem a eventuálně přilehlými jižními svahy Ždánického lesa. Jde o tranzitní prostor, kterým probíhají významné evropské komunikační linie ze severozápadu na jihovýchod Evropy (Hamburg – Istanbul) a ze severu na jih Evropy (Varšava – Vídeň – severní Itálie).

Území je relativně dobře dopravně propojené. Pro osídlení jsou typické velké venkovské obce a hustá síť malých měst do 5 tisíc obyvatel, která se počtem obyvatel ani infrastrukturou od venkovských obcí příliš neliší. Zároveň jsou relativně dobře dostupná okresní střediska Hodonín a Břeclav, krajská metropole Brno, ale i Bratislava a Vídeň.

Díky konkurenci silnějších středisek, ale i velkých venkovských obcí nemají hypoteticky malá města (až na nejvýznamnější) příliš rozvinutou centrální funkci. Zato mohou teoreticky těžit z kooperace jednak s většími středisky, jednak mezi sebou. Za reprezentanty malých měst mezilehlého venkova jižní Moravy byla vybrána města Hustopeče a Pohořelice.

Případová studie Hustopeče

Hustopeče se nachází na jihovýchodní Moravě 28 km jihovýchodně od Brna a 25 km severozápadně od Břeclavi. Město leží na severním okraji panonské biogeografické provincie (Culek, 1996) a na západním okraji rozsáhlého karpatského oblouku (Buček 2010a). Administrativně leží v Jihomoravském kraji, v okrese Břeclav.

Katastr Hustopečí tvoří poměrně členitý a prostorově kontrastní reliéf. Jsou zde vytvořeny jak výrazné ploché sníženiny, tak mírně zvlněné pahorkatiny i výše položené hřbety reliéfu vrchovin s příkře skloněnými svahy, členěnými řadou suchých údolí. Kontrast reliéfu je zapříčiněn polohou hustopečského katastru, kde se stýkají dvě výrazné morfologicky i vývojově odlišné geomorfologické provincie. Jižní část katastru tvoří poklesový nižší reliéf provincie Západopanonské pánve, zbývající část provincie Západní Karpaty s reliéfem na flyšových horninách vnějšího flyšového příkrovu – tektonické jednotce ždánické. Nejvyšším bodem katastrálního území je vrchol Kamenného vrchu (343,4 m) na východním okraji katastru a nejnižší místo (171,4 m) se nachází jihovýchodně od železniční stanice v trati Nivy na hranici s katastrálním územím Šakvic (Kirchner, 2010).

Geologické podloží tvoří terciérní horniny alpské zvrásněné (pískovce, břidlice). Na většině území jsou podložní horniny překryty různě mocnými mladšími sedimenty kvartéru (hlíny, spraše, písky a štěrky)¹⁰. Naprosto převládajícím půdním typem jsou černozemě, které podmiňují velmi příznivé podmínky pro zemědělství. Převládají černozemě modální (typické) s humusovým horizontem ochuzeným o uhličitán vápenatý; jižně a západně od Hustopečí jsou velké souvislé plochy černozemí karbonátových (Buček, 2010b).

Podle užívané klimatické Quittovy mezoklimatické regionalizace republiky (1971) náleží území do teplé klimatické oblasti T4, která zasahuje do regionu od jihovýchodu z Panonské pánve. Je charakterizována velmi dlouhým, teplým a suchým létem. Přechodná období jsou krátká. Jaro a podzim jsou teplé, zima je krátká, mírně teplá

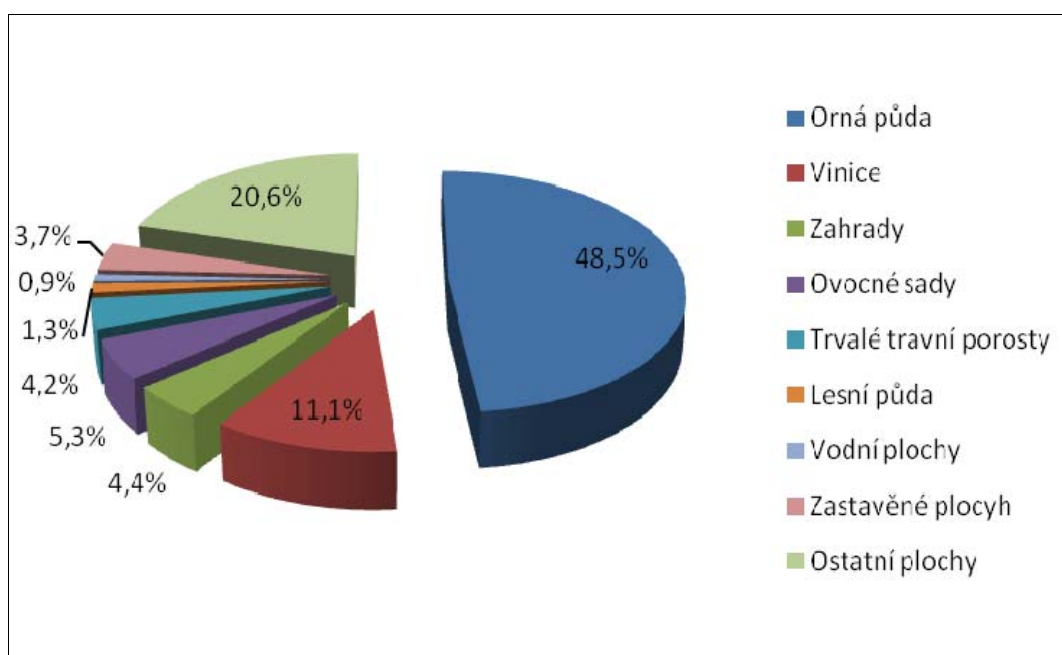
¹⁰ Portál CENIA - <http://www.cenia.cz>

a suchá až velmi suchá s velmi krátkým trváním sněhové pokrývky. Průměrná roční teplota vzduchu v Hustopečích je 9,2°C.

Území patří do povodí Dyje (Mackovčín et al., 2007), a hustopečský katastr je prakticky celý odvodňován říčkou Štinkovkou. Pouze malou jižní část katastru v Popické sníženině odvodňují nevýrazné vodoteče vtékající do Popického potoka. Štinkovka tvoří výrazné údolí, hluboce rozčleňující Diváckou vrchovinu, a je podélnou osou a morfologicky jedním z nejvýraznějších tvarů zájmového katastru. Říčka pramení jižně od Nikolčic, dále směřuje k jihu, protéká městskou zástavbou Hustopečí a pokračuje k jihovýchodu, kde přibírá svůj největší levostranný přítok Pradlenku a dále směřuje do Novomlýnské nádrže (Kirchner, 2010).

Hustopečský bioregion je součástí Panonské biogeografické provincie (Culek, 1996). Druhové složení fauny Hustopečí je podmíněno geomorfologií a geografickou polohou území a dále dlouhodobým intenzivním zemědělstvím i dalšími lidskými aktivitami. Oblast se vyznačuje výskytem mnoha teplomilných druhů živočichů, které sem v poledovém období pronikly z jihovýchodu (Laštůvka et al., 2010).

Dle potenciálního přírodního stavu rostlinných společenstev v hustopečské krajině naprosto převažuje 1. dubový vegetační stupeň. Na svazích severních expozic se v hustopečském katastru roztoušeně a s velmi malou plochou vyskytují lokality s podmínkami vyššího 2. bukodubového vegetačního stupně. Současný stav vegetace v kulturní krajině je podmíněn využitím půdy. Hustopečská krajina je krajinou plně antropogenizovanou, zcela přeměněnou člověkem a nadprůměrně využívanou (Buček, 2010c).

Graf 14 Využití katastru Hustopečí u Brna. Zdroj: ČSÚ, informace k 31. 12. 2010, Vygenerováno 23. 09. 2011 12:54)

Podíl zemědělské půdy je v k. ú. Hustopeče u Brna ve srovnání s republikovým i jihomoravským průměrem výrazně vyšší (o 15,6 p.p. vyšší než celorepublikový a o 9,9 p.p. než jihomoravský). Příčinou je značný podíl speciálních kultur – sadů, zahrad

a vinic v území. Město historicky dosahovalo nejvyššího procenta ploch vinic v rámci Království českého. Toto prvenství ztratilo vlivem chorob vinic, po kterých již nedošlo k obnově výsadby v takovém rozsahu. Hustopeče také patří mezi obce s největším podílem sadů na Hustopečsku, ale i v rámci celostátního srovnávání. Proslulé jsou především mandloňové sady. V současnosti však význam sadů všeobecně v rámci Hustopečí upadá.

Podíl trvalých travních porostů je stejný jako v celém Jihomoravském kraji. Ve srovnání s ČR však vykazuje pouze třetinové zastoupení. Je to dáno historicky intenzitou hospodaření v rámci příznivých přírodních podmínek. Situace se mění teprve od 90. let, kdy je prosazováno zatravnění zemědělské půdy především na sklonitých svazích náchylných k vodní erozi.

Velmi nízké je procentuální zastoupení lesních půd spolu s vodními plochami. V porovnání s většími územními celky je lesnatost výrazně nízká (pouhých 1,3 %, oproti tomu Jihomoravský kraj 28,0 % a celorepublikový průměr 33,7 %). Na území se nacházejí dvě vodní plochy (Přední a Zadní rybník) soustředěné v severní části katastru. Byly navrženy v 50. letech 20. století jako záchytné protierozní nádrže, a doprovodnou funkcí se postupně stal sportovní rybolov i chov ryb. Jinak katastr trpí nedostatkem vodních ploch, stejně jako podzemních zdrojů vody.

Velký rozsah ostatních ploch v porovnání s vyššími územními celky je ovlivněn skutečností, že v k.ú. Hustopeče u Brna proběhly pozemkové úpravy, které vymezily cca 160 ha ostatních ploch pro účely například protierozních opatření, cest a prvků územního systému ekologické stability. Shrňme-li prostorové charakteristiky k.ú. Hustopeče, lze konstatovat, že město přes výrazný poválečný průmyslový rozmach stále patří mezi území zemědělská s významným podílem ploch specifických zemědělských kultur.¹¹

Na katastrálním území Hustopečí se nacházejí dvě evropsky významné lokality – Přední kopaniny a Kamenný vrch u Kurdějova. Třetí evropsky významná lokalita – Přední kout zasahuje do hustopečského katastru jen nepatrnou ploškou. Prioritním předmětem ochrany lokality Přední kopaniny jsou biotopy širokolistých suchých trávníků a subpanonských stepních trávníků s výskytem vzácných a ohrožených druhů rostlin (Buček, 2010d). Lokalita Kamenný vrch u Kurdějova je přírodní rezervací vyhlášenou již roku 1956. Je to velmi bohatá lokalita teplomilné flóry a fauny (Mackovčín et al., 2007). Prioritním předmětem ochrany jsou biotopy subpanonských stepních trávníků, zaujímající zhruba třetinu území, biotopy širokolistých suchých trávníků a populace vzácného kriticky ohroženého hadince červeného (*Echium maculatum*) (Buček, 2010d).

Z pozitivních aspektů týkajících se životního prostředí k.ú. Hustopeče lze jmenovat funkční čistírnu odpadních vod s kanalizací a funkční systém sběru odpadů. V rámci protipovodňových opatření byla vymezena záplavová území a realizována ochranná opatření. V katastru již byly dokončeny pozemkové úpravy. Krajina v okolí Hustopečí se vyznačuje značnou různorodostí a rázovitostí. Pozitivně ji nejvýznamněji ovlivňují především tradiční vinařství a ovocnářství.

Na druhou stranu je krajina poznamenána intenzivním zemědělstvím a vysokým podílem orné půdy. Nepřiměřeně nízká je úroveň ekologické stability krajiny. Koeficient ekologické stability nepřesahuje na velkém podílu katastrálního území hodnotu 1,0 (krajina s narušenými přírodními strukturami). Půda je do vysoké míry ovlivněna degradačními činiteli, kterými jsou především větrná a vodní eroze, sesuvy a hutnění podorniční půdy používáním těžké mechanizace v agrotechnice. Nejbonitnější třídy

¹¹ Strategický plán rozvoje města Hustopeče (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče.

Hustopeče byly založeny jako zeměpanská ves v břeclavském hradním obvodu krátce před rokem 1247, přičemž předlokační Hustopeče byly totožné s Českou vsí, která tvoří nyní část města a až do konce 14. století byla samostatnou obcí. Při lokaci byla vytyčena rozsáhlá tržnice, po jejímž obvodu byly umístěny řemeslné dílny a kupecké krámy. Hustopeče se brzy staly jedním z nejvýznamnějších vinařských míst jižní Moravy a dokonce v nich sídlil odvolací soud pro ostatní vinařské horenské soudy (Filípek, Kordiovský, Hortvík, 2008). Právě vinařství bylo předním zdrojem obživy obyvatel.

¹² Strategický plán rozvoje města Hustopeče (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče.

Mapka 6 Územně funkční struktura Hustopečí. Kreslila J. Pokorná

Ve středověku i v raném novověku město prosperovalo ze své polohy na Uherské cestě, po níž býval hnán dobytek z Uher na západ. Roku 1572 byly Hustopeče povýšeny Maxmiliánem II. na město, přičemž se jim dostalo výsady třetího trhu. Město mělo vlastní hrdelní soud i popraviště. Pozdním vybudováním hradeb (okolo roku 1580) došlo k následnému rozdělení původní aglomerace na vlastní město a předměstí (Kuča, 1997). I když na konci 17. století byla většina staveb z nepálené hlíny, lze od tohoto období pozorovat dynamickou výstavbu.

Po zániku patrimoniální správy v roce 1848 se město stalo sídlem soudního a politického okresu (Filípek, Kordiovský, Hortvík, 2008). Jinak znamenalo 19. století pro město období stagnace, protože hustopečští měšťané se obávali úpadku povoznické živnosti, a tak město raději zůstalo stranou železnice, která od roku 1839 vedla přes sousední Šakvice. Spojka ze Šakvic do Hustopečí byla vybudována až roku 1891. Město si i nadále udržovalo zemědělský a vinařský charakter a jen menší část obyvatel se věnovala řemeslu a obchodu (Břeclavsko, 1969). Novodobý růst města v 19. století se soustředil především do České vsi.

Obr. 5 *Historická architektura budovy U Synků v kontrastu s moderní architekturou kostela sv. Václava a sv. Anežky České. Autor: Z. Lipovská*

Hustopeče bývaly střediskem jihomoravského vinařství. Ve 2. polovině 18. století zaujímaly vinice téměř polovinu zemědělské půdy v katastru. Avšak na přelomu 19. a 20. století vinařství upadalo v důsledku plísňových onemocnění a přemnožení škůdců – až ve 20. letech minulého století došlo téměř k zániku vinohradů. Pokusy o obnovu přerušila druhá světová válka. Dnes je však město opět součástí významné vinařské oblasti.

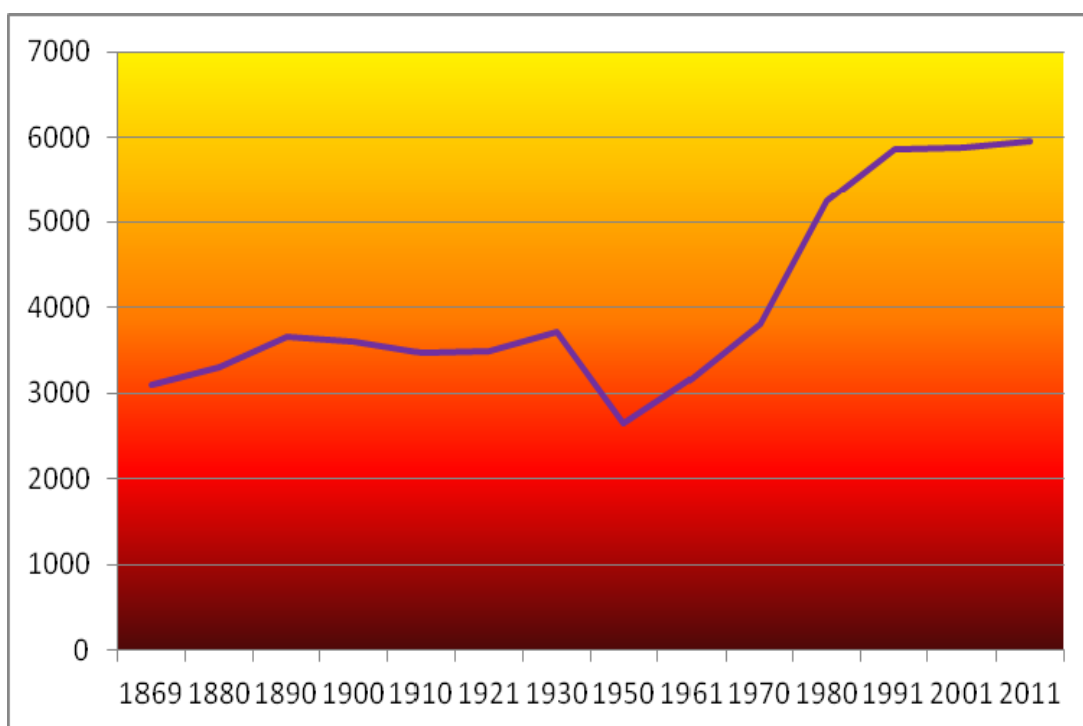
Před první světovou válkou žilo v Hustopečích 87,5 % Němců a pouze 12,1 % Čechů. Při vzniku republiky roce 1918 německé obyvatelstvo požadovalo připojení k tzv. Deutsch - Österreich a teprve v listopadu 1918 byly Hustopeče obsazeny oddílem Slovácké brigády. Za první republiky kvetl zdejší obchod a řemesla. Dobré pověsti se těšila továrna Františka Würfla na lékočicové zboží. Dále byly v provozu dvě výrobní cementového zboží, výrobní hraček, výrobní sodové vody, likérů, elektrotechnická továrna, knihtiskárna, mydlářství a dva mlýny. Boje mezi českou menšinou a německou většinou pokračovaly po celé období první republiky (Břeclavsko, 1969), i když pod tlakem nové republiky podíl Čechů rostl na 35,9 % v roce 1921 a 46,1 % v roce 1930. V důsledku Mnichovské dohody připadly Hustopeče Německé říši a staly se součástí župy Niederdonau. Po válce bylo Němcům konfiskováno 1 317 ha zemědělské půdy a 133 zemědělských usedlostí. Z města bylo odsunuto 3 331 německých obyvatel.

JZD ve městě vzniklo v roce 1950 a většinovým se stalo roku 1958. Za socialismu v Hustopečích fungovaly Slezské bavlnářské závody, n.p., Hodonín, Komunální podnik, Okresní stavební podnik a Okresní průmyslový podnik. Z průmyslových závodů vznikly pobočka Nové hutí Klementa Gottwalda, n. p., Ostrava-Kunčice, mostárna Hustopeče, Jihokov, lidové kovodělné družstvo, Jihomoravské pekárny, n. p., Jihomoravské plynárny, n. p., Brno, závod Plynokov Hustopeče, Okresní stavební podnik Břeclav, provozovna Hustopeče, Služby města Hustopeč, Strojírny potravinářského průmyslu Olomouc, n.p. a vinařské závody (Břeclavsko, 1969).

V 60. letech minulého století byl v ose města vybudován silniční průtah, jemuž padla za oběť řada staveb. Podél této silnice vznikla řada výrobních objektů a zařízení služeb.

Největší ztrátou však bylo zřícení mimořádně rozsáhlého opevněného gotického kostela v důsledku neúdržby v roce 1961 (Kuča, 1997). Po pádu komunistického režimu se zdejší věřící rozhodli postavit nový kostel, který by byl zasvěcený patronům české země sv. Václavovi a sv. Anežce České (Filípek, Kordiovský, Hortvík, 2008).

Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel ukazuje jen velmi mírný růst počtu obyvatel až do druhé světové války. Poté nastal poměrně hluboký pokles v důsledku odsunu německého obyvatelstva. Takzvaná socialistická industrializace naopak přinesla rychlý růst počtu obyvatel s vrcholem v 70. letech minulého století. V nejnovějším období roste počet obyvatel města relativně velmi mírně.

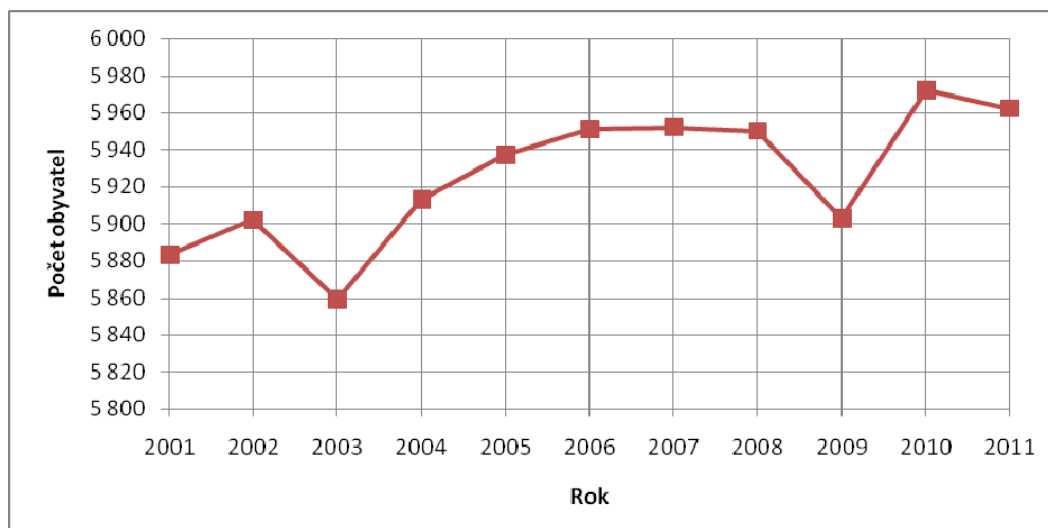

Graf 15 Vývoj počtu obyvatel Hustopečí v období 1869–2011.

Zdroj: Historický lexikon obcí ČR, ČSÚ Praha; rok 2011 není zcela metodologicky srovnatelný, protože údaj nepochází ze sčítání lidu, ale z bilancí obyvatelstva

Za posledních pět let (2006–2010) se v Hustopečích¹³ narodilo 301 dítě, zatímco zemřelo 239 osob. To představuje přirozený přírůstek obyvatelstva ve výši 10,4 ‰. Přistěhovali se 622 obyvatelé, vystěhovali 673 lidé. To reprezentuje migrační úbytek ve výši 8,6 ‰. Výsledkem je praktická stagnace počtu obyvatel (respektive téměř zanedbatelný přírůstek 1,8 ‰, tj. 0,36 ‰ ročně). Vzhledem k očekávanému poklesu počtu narozených lze při stávajících trendech očekávat v budoucnu mírný pokles počtu obyvatel.

¹³ podle bydliště matky v době narození dítěte

Graf 16 Vývoj počtu obyvatel Hustopečí 2001-2011. Zdroj: ČSÚ Praha

Od roku 2001 populace v Hustopečích mírně rostla s výkyvy v letech 2002 a 2008. Výkyv v roce 2002 byl způsoben kombinací negativní přirozené i migrační bilance, zatímco v roce 2008 jen v důsledku migrační bilance.

Průměrný věk vzrostl za posledních deset let z 36,9 na 39,8 roku. Index stárí¹⁴ činil 95,9 (2010). Tento trend naznačuje stárnutí, avšak zatím ještě převažují děti nad seniory. I tato situace se zřejmě bude vzhledem k obecným trendům do budoucna zhoršovat.

Tab. 6 Vzdělanostní struktura obyvatelstva Hustopečí

	Absolutní četnost Hustopeče	Relativní četnost Hustopeče	Národní průměr
Bez vzdělání	16	0,32 %	0,52 %
Základní včetně neukončeného	888	17,66 %	17,43 %
Vyučení a střední odborné bez maturity	1 685	33,52 %	32,81 %
Úplné střední s maturitou + vyšší odborné a nástavbové	1 619	32,21 %	30,94 %
Vysokoškolské	616	12,25 %	12,37 %

Zdroj: ČSÚ, Sčítání lidí, domů a bytů 2011. Zbytek do 100 % odpovídá nezjištěnému vzdělání

Z přehledu struktury formálního vzdělání obyvatelstva Hustopečí staršího 15 let je zřejmé, že vzdělanostní struktura Hustopečí téměř kopíruje celostátní průměr. To znamená, že nejpočetnější skupinou jsou obyvatelé vyučení nebo absolventi středních

¹⁴ Podíl obyvatel ve věku 65 let a starších k obyvatelům ve věku 0 – 14 let

odborných škol bez maturity. Taková struktura kvalifikace odpovídá převaze pracovních příležitostí ve výrobních odvětvích, zejména v průmyslu a stavebnictví a také ve službách základní hierarchické úrovně (maloobchod, výrobní služby apod.). Podíl vysokoškoláků může poněkud nadlepšovat existence nemocnice.

V roce 2010 byly v Hustopečích registrovány 1 563 ekonomické subjekty. Z toho 52 % tvoří různé obchodní činnosti, v průmyslu se angažuje 13,9 % subjektů, ve stavebnictví 10,1 %, ve školství a zdravotnictví 4,4 %, v dopravě a spojích 3,5 % a v zemědělství a lesnictví 2,1 % ekonomických subjektů. Ze všech subjektů tvoří naprostou většinu (72,5 %) živnostníci, následovaní obchodními společnostmi a příslušníky svobodných povolání. Samostatně hospodařící rolníci se v Hustopečích nevyskytují.

Domovní fond města je poměrně mladý. Zatímco domy postavené do roku 1919 a v období 1920-45 tvoří jen malý podíl domovního fondu (4,2 % a 6,1 % vs. celorepublikový průměr 16,2 % a 20,0 %), převažují domy postavené v období 1946-1990 (75,9 % oproti 39,7 % za ČR). Podíl domů postavených v posledním období (1991-2001) je však výrazně nižší než republikový průměr (9,3 % vs. 24,2 %). Mezi léty 2001 a 2011 vzrostl počet bytů o 88.

Úroveň vybavenosti domů jednotlivými druhy technické infrastruktury ve městě byla v roce 2001 značně vyšší proti všem vyšším územním jednotkám. Nejvyšší podíl domů je napojen na vodovod (99,4 %), což přibližně odpovídá úrovni okresu (97,0 %) i republiky (97,8 %). Velmi vysoký počet domů ve městě (96,7 %) je napojen na plyn, což je téměř o polovinu více, než je v ČR obvyklé (56,6 %). Značně vyšší je také vybavenost přípojkou na kanalizační síť (91,6 % vs. 52,4 %) a mírně vyšší je vybavenost ústředním topením (82,2 % vs. 73,1 %)¹⁵. V roce 2011 bylo na internet připojeno 58 % bytových domácností, což je velmi mírně nad národním průměrem.

Obr. 6 Pozůstatek tradiční architektury Hustopečí. Autor: Z. Lipovská

¹⁵ Strategický plán rozvoje města Hustopeče (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče. 123 s.

Město disponuje byty, ovšem trendem posledních let je jejich odprodej do osobního vlastnictví. Městský úřad eviduje žádosti o byty i stavební parcely pro výstavbu rodinných domků. Počet žádostí se v roce 2009 pohyboval kolem 150, proto byla zahájena výstavba nových bytových domů.¹⁶

Struktura hospodářství na území Hustopečí se vyznačuje, díky příznivé poloze a příhodným přírodním podmínkám, dvěma specifiky v rámci kraje: vyšším podílem větších podniků a vysokým podílem subjektů v zemědělství. První specifikum je dáno poměrně vysokou atraktivitou pro investory podmíněnou dobrou dopravní dostupností a dostupností pracovních sil. Druhé specifikum vyplývá z příhodných podmínek pro speciální zemědělské výroby (vinařství a ovocnářství). Ačkoliv z hlediska vztahu k obdělávané výměře dominuje malý okruh velkých subjektů, vzniká na Hustopečsku příhodné prostředí i pro drobné zemědělské podniky. Přes příznivé podmínky pro zemědělskou výrobu je však ekonomická síla Hustopečí postavena zejména na podnicích průmyslových, kterých je na území v porovnání s krajským průměrem nadprůměrný počet (217).

Celkově bylo v roce 2001 v Hustopečích 3 331 ekonomicky aktivních obyvatel (dále EAO). Podíl EAO byl nadprůměrný v rámci Jihomoravského kraje i celé republiky, což poukazuje na příznivou věkovou strukturu města. V zemědělství pracovalo 4,3 % obyvatel, tento podíl se velmi přibližuje národnímu průměru (4,4 %). Na celém Hustopečsku je však podíl obyvatel pracujících v zemědělství mnohem vyšší (10,9 %). Také podíl lidí pracujících v průmyslu a stavebnictví je na Hustopečsku vyšší než je národní průměr (42,5 % vs. 37,7 %), zatímco v samotných Hustopečích je podíl nižší (35,5 %). Oproti národnímu průměru (50,3 %) je výrazně nižší podíl pracovníků ve službách (Hustopeče 32,2 %, Hustopečsko 40,5 %).

Nejvíce podniků (133) patří mezi mikropodniky s 1-9 zaměstnanci, dále malé s 1-49 zaměstnanci (43), střední podniky s 50-249 zaměstnanci (9) a 8 podniků patří mezi velké s více než 249 zaměstnanci.

Všechny nejvýznamnější podniky v SO ORP Hustopeče sídlí přímo ve městě Hustopeče. Jsou to velkoobchod se zemědělskými stroji, strojním zařízením a příslušenstvím AGROTEC a.s., LINDEN s.r.o., která se zabývá výrobou plastových výrobků, Městská nemocnice Hustopeče, příspěvková organizace, dále MOSS logistics s.r.o, která nabízí služby v oblasti přepravy, logistiky, celních a poradenských služeb. Společnost NERIA a.s. vznikla privatizací bývalého výrobního družstva Jihokov, které bylo od poloviny 50. let 20. století známo jako jeden z největších výrobců žebrových a deskových otopných těles, ocelových konstrukcí a dílenských vrtaček v České republice. Mezi největší zaměstnavatele patří také NORMA Czech, s.r.o. SIGNUM spol. s r.o. a ZZN POMORAVÍ a.s. Informace o těchto i dalších významných podnicích v SO ORP Hustopeče můžete najít v následující tabulce.

¹⁶ Strategický plán rozvoje města Hustopeče (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče. 123 s.

Tab. 7 Přehled všech ekonomických subjektů (právnických osob) se 100 a více zaměstnanci, které mají sídlo v obcích SO ORP.

Obchodní jméno	Sídlo	Převažující činnost	Kategorie podle zaměstnanců
AGROTEC a.s.	Hustopeče	Velkoobchod se zemědělskými stroji, strojním zařízením a příslušenstvím	250 – 499
LINDEN s.r.o.	Hustopeče	Výroba ostatních plastových výrobků	250 – 499
Městská nemocnice Hustopeče, příspěvková organizace	Hustopeče	Ústavní zdravotní péče	250 – 499
MOSS logistics s.r.o.	Hustopeče	Silniční nákladní doprava	250 – 499
NERIA a.s.	Hustopeče	Výroba kovoobráběcích strojů	250 – 499
NORMA Czech, s.r.o.	Hustopeče	Výroba ostatních kovodělných výrobků	250 – 499
SIGNUM spol. s r.o.	Hustopeče	Povrchová úprava a zušlechťování kovů	250 – 499
ZZN POMORAVÍ a.s.	Hustopeče	Velkoobchod s obilím, surovým tabákem, osivy a krmivy	250 – 499
PATRIA Kobyli, a.s.	Kobyli	Smíšené hospodářství	200 – 249
Worthington Cylinders a.s.	Hustopeče	Výroba kovových nádrží a zásobníků	200 – 249
BLANÁŘ NÁBYTEK, a.s.	Brumovice	Výroba ostatního nábytku	100 – 199
Flaga s.r.o.	Hustopeče	Velkoobchod s pevnými, kapalnými a plynými palivy a příbuznými výrobky	100 – 199
Kovo Staněk, s.r.o.	Brumovice	Výroba ostatních kovodělných výrobků	100 – 199
MĚSTO HUSTOPEČE	Hustopeče	Všeobecné činnosti veřejné správy	100 – 199
PRAMOS, a.s.	Šitbořice	Výroba plastových výrobků pro stavebnictví	100 – 199
Westfalia Metal s.r.o.	Hustopeče	Výroba ostatních kovodělných výrobků	100 – 199
ZEMOS a.s.	Velké Němčice	Smíšené hospodářství	100 – 199

Zdroj a uspořádání dat: ČSÚ, Registr ekonomických subjektů, výpis k 31.12.2010

Hustopečsko má spíše průměrný potenciál pro cestovní ruch. Přírodní podmínky jsou dobrým předpokladem pro rozvoj cestovního ruchu v oblasti vinařství a cykloturistiky. Hustopečsko tvoří jádrové území jedné ze čtyř moravských vinařských podoblastí – Velkopavlovické. Pro centrální část podoblasti jsou typická červená vína, jimž dává charakter sprašová vápenitá půda s vysokým obsahem hořčíku. Dominují odrůdy Frankovka, Modrý Portugal, Svatovavřínecké a André. Rodí se vynikající Veltlínské zelené, Ryzlink rýnský, daří se i odrůdám Neuburské a Müller-Thurgau. Tradici vinařství propaguje i muzeum v Hustopečích. V renomovaných sklepních prostorách historického renesančního domu U Synků je umístěna stálá vinařská expozice vinařů Velkopavlovické vinařské podoblasti. Kromě samotného města Hustopeče jsou s vinařskou tradicí spjaty i další sídla na Hustopečsku. Mezi nejvýznamnější patří město Velké Pavlovice, kde jsou koncentrováni jedni z největších výrobců vín na Moravě a nachází se zde největší rozloha registrovaných vinic v mikroregionu (cca 400 ha) a zároveň sedmá největší v ČR. Velké

Pavlovice jsou také známy svojí šlechtitelskou vinařskou stanicí, ve které přišly na svět známé vinařské odrůdy André, Pálava, Aurelius a nově Agni. Proslulou je také recesistická Svobodná spolková republika Kraví hora v okolí obce Bořetice.

Obr. 7 Budovy významných firem sídlících v Hustopečích – Agrotec a Worthington Cylinders a.s.
Autor: Z. Lipovská

Cykloturistika často spojená s návštěvou vinných sklepů patří k hlavním činnostem návštěvníků oblasti, ačkoliv napříč Hustopečskem neprochází žádná významná mezinárodní nebo nadregionální cyklotrasa.

Na Hustopečsku se nachází i velké množství kulturně-historických památek, které nejsou primárním lákadlem turistů k návštěvě, avšak mohou znamenat alternativní trávení jejich volného času. K pozoruhodným památkám Hustopečska patří dosud turisty ne příliš známý opevněný gotický kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově. Dalšími zajímavostmi jsou například celodřevěný funkční větrný mlýn u Klobouk, muzea v Hustopečích, Kobylí a Kloboukách, a Památník bratří Mrštíků v Divákách. Z kulturních akcí jsou pro všechny obce typické krojované hody. V Hustopečích v říjnu probíhají Burčákové slavnosti nebo Dětská Porta. Na Hustopečsku se dochovalo několik zajímavých řemeslných tradic, jako je výroba lidové keramiky v Krumvíři, zpracování orobince v Brumovicích nebo zdobení kraslic v Borkovanech.

Z přírodních památek je návštěvníckou atrakcí Pouzdřanská step, jediná národní přírodní rezervace v mikroregionu a jedno z mála míst na jižní Moravě, kde se udržel víceméně přirozený ráz pontsko-panonské květeny.

Turistická infrastruktura je na Hustopečsku poměrně rozvinutá. Celkový počet oficiálních lůžek je v oblasti více než 2 000. Navíc existuje vysoký počet lůžek neoficiálních, která se nejčastěji koncentrují k vinným sklípkům. Návštěvníci si tak mohou zvolit ze široké škály možných typů ubytovatelů od hotelů a penzionů, přes turistické ubytovny a ubytování v soukromí, až k ubytování pod vlastním stanem v kempu.

Kromě Hustopečů jsou ubytovací kapacity v turisticky oblíbených lokalitách jakými jsou například Bořetice a Velké Pavlovice. Stravovací kapacity jsou často navázány na kapacity ubytovací, a k tomu je navíc téměř v každé vesnici pohostinské zařízení, které poskytuje občerstvení. Mezi nejvýznamnější doprovodné turistické infrastruktury je možné uvést již zmíněné cyklotrasy, dále například různá multifunkční sportoviště (Hustopeče, Kobylí, Kurdějov, Velké Pavlovice atd.), koupaliště a aquaparky (Hustopeče, Horní

Bojanovice, Němčičky), hipo-zařízení (Popice, Uherčice, Klobouky u Brna)¹⁷. Známy je sportovní areál v Němčičkách, zahrnující nejnižší položený areál sjezdového lyžování ve střední Evropě, bobovou dráhu, koupaliště, fotbalový stadion, minigolf a související ubytovací a stravovací zařízení. Struktura aktivit zde umožňuje prakticky celoroční využití.

Pro obce Hustopečska je typický poměrně vysoký stupeň vyjížděky za prací. Mimo obec svého bydliště v roce 2001 pracovalo 56 % obyvatel Hustopečska, což bylo cca o 18 procentních bodů více než v Jihomoravském kraji. V tomto směru je město Hustopeče se svými 27 % vyjíždějících na Hustopečsku výjimkou. Je to dáno rozvinutou strukturovanou nabídkou zaměstnání ve městě.

U více než poloviny obcí SO ORP je podíl vyjíždějících pracovníků vyšší než 80 %. Hustopeče jsou spádovou oblastí vyjížděky za prací pro obce jihozápadní části SO ORP. Pro severovýchodní obce Hustopečska je cílem především Brno. Do Velkých Pavlovic nejvíce dojíždějí obyvatelé Vrbice, Kobylí a Bořetic; do Šitbořic jezdí pracující z Nikolčic a Divák. Vysoký podíl vyjíždějících z obcí Hustopečska znamená potenciál pracovních sil pro trh práce především ve sféře služeb pro město. Toho je možné dosáhnout podporou soukromého podnikání. Snížení dojížděky je pak možné realizovat výstavbou nových rodinných domů.¹⁸

Hustopeče jsou třetím největším městem okresu Břeclav a střediskem jeho vnitrozemské části. Mají řadu zařízení služeb, sloužících i širšímu okolí. Jsou městem s rozšířenou působností se správním obvodem vymezeným územím obcí Boleradice, Borkovany, Bořetice, Brumovice, Diváky, Horní Bojanovice, Hustopeče, Kašnice, Klobouky u Brna, Kobylí, Krumvíř, Křepice, Kurdějov, Morkůvky, Němčičky, Nikolčice, Popice, Pouzdřany, Šakvice, Šitbořice, Starovice, Starovičky, Strachotín, Uherčice, Velké Hostěrádky, Velké Němčice, Velké Pavlovice a Vrbice. V jeho rámci však funguje pověřený obecní úřad Klobouky u Brna (se spádovým obvodem obcí Boleradice, Borkovany, Brumovice, Kašnice, Krumvíř, Morkůvky a Velké Hostěrádky). Lze předpokládat, že tento spádový obvod fakticky spadá částečně k Brnu. Dalším městem Hustopečska jsou Velké Pavlovice, které vytvořily se čtyřmi okolními obcemi (Bořeticemi, Vrbicí, Kobylím a Němčinkami) mikroregion Modré hory. Spádový obvod Hustopečí je tedy poměrně výrazně strukturovaný s minimálně dvěma vedlejšími středisky.

Hustopeče lze bezpochyby označit za středisko služeb celého SO ORP. Jsou zde dostatečně zastoupeny služby nevýrobního charakteru jako kadeřnictví, čistírny a prádelny, fotografické služby, taxislužby, půjčovny motorových vozidel, autodopravy, půjčovny průmyslového zboží, pohřební služby apod., postrádají však zahradnictví. Jsou zde koncentrovány i výrobní a opravárenské služby například dřevozpracující, kovozpracující a stavební řemesla, švadleny a opravy motorových vozidel, průmyslového zboží a obuvi. Hustopeče dominují počtem provozoven maloobchodu, veřejného stravování, finančních a poštovních služeb. Nalezneme zde i specializované obchody a služby (vinárny, vinné sklepy, dárkové zboží, obuv, textil, sport, zahrádkářské potřeby, realitní, cestovní a advokátní kanceláře, daňové, účetní a projekční poradenství).

Co se týče školství, předškolní výchova dětí je v Hustopečích zabezpečena čtyřmi mateřskými školami, přičemž jedna z nich je akreditována při Speciálních školách pro děti zdravotně postižené. Povinná školní docházka je zajištěna dvěma úplnými základními školami. Zároveň je zde speciální základní škola pro handicapované, mající výrazný regionální charakter. Počet dojíždějících žáků využívajících školská zařízení

¹⁷ *Strategický plán rozvoje města Hustopeče* (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče. 123 s.

¹⁸ *Strategický plán rozvoje města Hustopeče* (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče. 123 s.

v Hustopečích stále narůstá z důvodů potřeby rodičů mít děti v místě zaměstnání a nedostatku žáků na vesnických základních školách. Hustopeče slouží jako středisko základního školství především pro Horní Bojanovice, Kurdějov, Starovice, Starovičky, ale i vzdálenější obce jako jsou například Boleradice, Popice, Šakvice, Strachotín a Pouzdrány.

Obr. 8 Tříhvězdičkový hotel Centro a jedna ze základních škol. Autor: Z. Lipovská

Hustopeče jsou vybaveny gymnáziem (založeno v roce 1919; 317 žáků ve školním roce 2010/2011¹⁹) a střední odbornou školu a odborným učilištěm (které vzniklo v roce 1945 jako škola pro malíře pokojů) s maturitními obory veřejnoprávní činnost a informační technologie a učebními obory strojní mechanik, malíř a lakýrník, elektrikář – silnoproud, instalatér a zedník. Maximální kapacita školy byla stanovena na 420 žáků a učňů. V Hustopečích je k dispozici i zájmové vzdělávání: Lze navštěvovat základní uměleckou školu – obor hudební, taneční či výtvarný. Zájmové vzdělávání spojené s volnočasovými aktivitami realizuje Centrum volného času Pavučina, příspěvková organizace města, se specializovanou složkou - Centrem celoživotního vzdělávání.

Město Hustopeče je hlavním centrem veškeré lékařské péče pro území SO ORP, respektive i části správních obvodů Mikulova, Pohořelice a Židlochovic. Hustopeče poskytují zázemí ordinací praktických lékařů pro dospělé a děti, stomatologů a odborných specialistů. Služby nadlokálního významu doplňuje městská nemocnice – do roku 2000 pobočka Nemocnice Břeclav. Její kapacita je 6 intenzivních lůžek, 50 akutních a 70 lůžek následné péče²⁰. Ve městě je 25 samostatných lékařských míst; zabezpečuje lékařskou službu první pomoci a dopravní zdravotnickou službu. Pro oblast sociální péče je ve městě provozován penzion pro důchodce. Dále je sociální péče poskytována formou pečovatelské služby, nabízí poradenství v sociální oblasti a vaření pro důchodce.

Co se týče kulturního vyžití ve městě, město Hustopeče provozuje prostřednictvím příspěvkové organizace Centrum volného času zařízení pro divadelní a koncertní aktivity. Dále provozuje kino pro 200 návštěvníků, knihovnu včetně zázemí pro vzdělávací a spolkové aktivity. Pro venkovní akce slouží amfiteátr na Křížovém kopci. Součástí nabídky kulturních zařízení je i Městské muzeum a galerie v památkově chráněném Domě U Synků. Zde působí i Stálá vinařská expozice a turistické informační centrum. Vedle rozsáhlého množství objektů a zařízení je třeba konstatovat, že město ve spolupráci se svými příspěvkovými organizacemi, občanskými sdruženími, ale i subjekty z celé České republiky spolupřádá velké množství významných akcí (přes 100 během roku) majících

¹⁹ Výroční zpráva Gymnázia T.G. Masaryka za školní rok 2010/2011

²⁰ Výroční zpráva Městské nemocnice Hustopeče za rok 2007

často regionální až celostátní význam.

Město Hustopeče svým sportovním zázemím patří mezi nejlépe vybavené v rámci ČR. Nachází se zde aquapark, sauna, paintball, freestyle, bowling a kuželky, spinning a posilovny. Dále se zde nachází víceúčelové sportovní haly (badminton, basketbal, házená, stolní tenis, volejbal), tenisové kurty, hokejbalové hřiště, fotbalový stadion s lehkootletickým oválem, volejbalové i beachvolejbalové kurty. Ve městě jsou i tři tělocvičny a venkovní hřiště jako součást školských zařízení. Okolí města je protkáno a propojeno s ostatními obcemi sítí turistických a cykloturistických tras. V městě panuje čilý spolkový život. Ve sportovní sféře má největší základnu přes 600 členů Tělovýchovná jednota AGROTEC Hustopeče, která sdružuje deset oddílů – badminton, basketbal, ČASPV, házená, hokejbal, malá kopaná, stolní tenis, tenis, turistika a volejbal. Dále zde působí sportovní kluby při ČSTV. Ze zájmových sdružení zde má nejvýznamnější postavení a činnost organizace zahrádkářů, především vinařská sekce.²¹

Město svým půdorysem patří do skupiny měst s přerušeným pravoúhlým půdorysem. Tento tvar je ovlivněn do jisté míry svažitým terénem. Nárys města má historický městský charakter jen v centrální části města, kde je několik různě dochovaných renesančních domů. Jak v centrální části, tak především v ostatních zastavěných územích se projevila přestavba a výstavba z období let poválečných.

Pro dopravní dostupnost je významná příznivá poloha vůči komunikačním koridorům (dálnice D2) i dostupnost Brna veřejnou dopravou. Město lze v současné době zařadit mezi skupinu menších středisek v nejbližších vzdálenostních zónách kolem Brna (do 30 km), tradičně funkčně provázaných s Brnem v rámci téže aglomerace. Vzdálenost mezi městem a obcemi správního obvodu je do 22 km na sever a východ a do 12 km na jihu a na západě. Poloha města vytváří vzhledem k rostoucímu vlivu dopravy ve společnosti významný potenciál růstu.²²

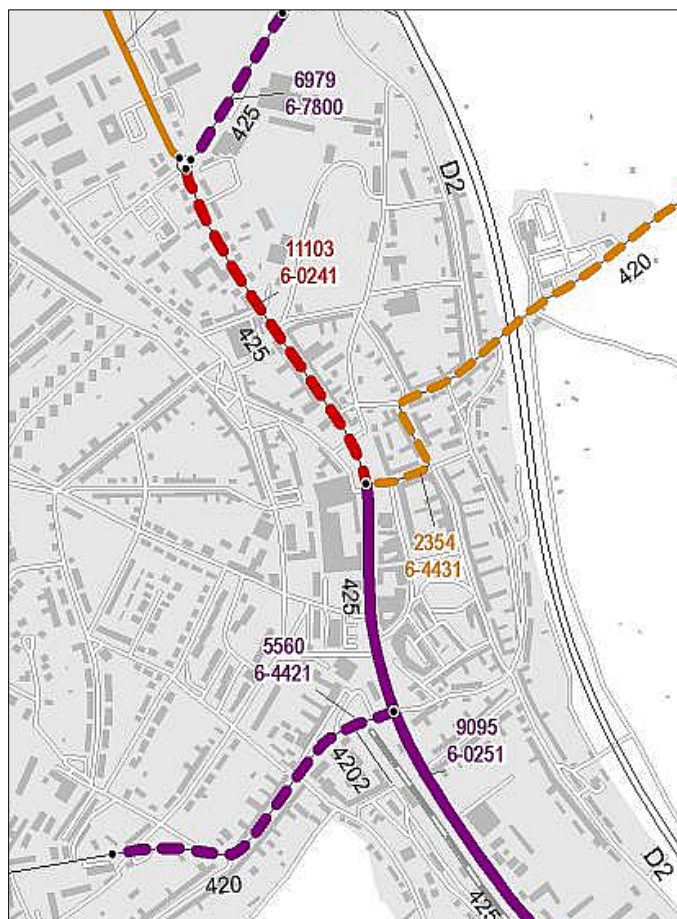
Železniční doprava v Hustopečích je nepodstatná, na druhé straně jsou Hustopeče napojeny vlastním sjezdem na dálnici D2 Brno – Bratislava a dosažitelnost krajského města individuální dopravou je tudíž velmi dobrá. Dálnice rovněž výrazně odlehčila dříve velmi intenzivní tranzitní dopravě ve městě. Přesto městem projede v severojižním směru řádově 10 tisíc jednotkových vozidel denně.

V podmínkách Hustopečí zabezpečuje plošnou dopravní obslužnost autobusová a železniční doprava. Mezi největší poskytovatele autobusových služeb patří společnosti: BORS Břeclav nebo Adosa a.s. Rosice. Jediným železničním dopravcem, který poskytuje služby, jsou České dráhy a.s. Město Hustopeče spolu s celým správním obvodem je od prosince roku 2008 součástí Integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje (IDS JMK²³). Ačkoliv se tento systém snaží zajistit vyšší počet spojů, nevýhodou pro Hustopeče je, že s jeho zavedením ztratily přímý spoj do Brna.

²¹ *Strategický plán rozvoje města Hustopeče* (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče.

²² *Strategický plán rozvoje města Hustopeče* (2009). Odbor regionálního rozvoje Městského úřadu Hustopeče.

²³ Pod pojmem integrovaný dopravní systém se rozumí takový způsob zajištění veřejné dopravy v území, v němž jednotlivé druhy dopravy (autobus, vlak, tramvaje...) vzájemně spolupracují a vytvářejí tak přehledný a jednoduchý systém vzájemně provázaných linek s jednotným tarifem, přepravními podmínkami a pravidelnými intervaly mezi spoji. V případě Jihomoravského kraje došlo k zahájení provozu IDS v roce 2004.

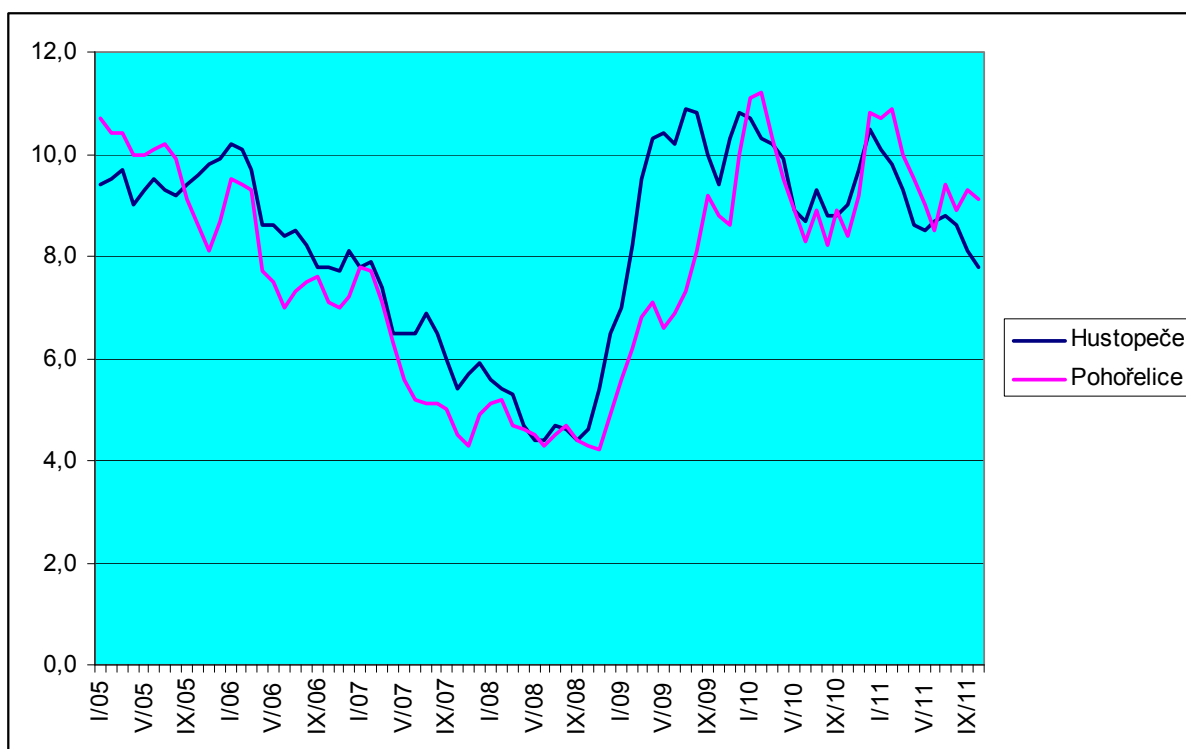
Mapka 7 Hustopeče – dopravní zatížení na hlavních ulicích.

Zdroj: Celostátní sčítání silniční dopravy 2010. Ředitelství silnic a dálnic ČR

České dráhy zajišťují denně 18 spojů do Šakvic. Dalšíh 18 autobusových spojů směřuje do Vranovic. Obě tato spojení zajišťují v první řadě kontakt na hlavní železniční trať Brno – Břeclav. Zhruba stejné proudy po 16 až 18 spojích denně směřují do okolních malých měst: Pohořelice, Židlochovice, Mikulova, Klobouk u Brna a přes Velké Pavlovice a Velké Bílovice do Břeclavi. Méně frekventovaná linka (6 spojů) zajíždí do Pouzdřan. Tyto linky umožňují jednak dělbu práce v systému jihomoravských malých měst, jednak spojení Hustopeče s obcemi v jejich zázemí. Celkem jsou Hustopeče obsluhovány 150 spoji veřejné dopravy v pracovní dny. Na rozdíl od obcí v zázemí Brna jsou však tyto spoje diverzifikované do různých směrů.

Nezaměstnanost respektuje celkový vývoj s nejpříznivější situací v létě 2008 a krizovým vývojem s vrcholem na počátku roku 2010 a také sezónní výkyvy. Ve srovnání s nedalekými Pohořelicemi reagovaly Hustopeče pomaleji na zlepšování situace v období 2005–2008, ale výrazně rychleji na počátek krize. Mírné zlepšení situace v posledních měsících zachytily Pohořelice o poznání rychleji. Je přitom zajímavé, že Hustopeče vykazaly v roce 2010 více obsazených pracovních příležitostí než by odpovídalo počtu ekonomicky aktivních obyvatel (4 754 zaměstnance). V této souvislosti je podstatné uvědomit si, že trh práce je záležitostí mikroregionální, nikoliv lokální a Hustopeče musí zajistit pracovní příležitosti i pro přebytek pracovních sil v poměrně rozsáhlém obvodu s vysokou hustotou obyvatelstva.

Mikroregion Hustopeče má nejpříznivější situaci v ukazateli nezaměstnanosti z celého okresu Břeclav (8,2 % v říjnu 2011), zatímco Pohořelicko (9,4 %) má nezaměstnanost z hlediska okresu Brno – venkov průměrnou.

Graf 17 Míra nezaměstnanosti v Hustopečích a Pohořelicích 2005 – 2011.

Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

V rámci výzkumu byla realizována minianketa na dotaz: Co se Vám vybaví, když se řekne město Hustopeče. Možnosti odpovědí nebyly předem dány, aby se předešlo zkreslení. Ankety se zúčastnilo celkem 219 respondentů, z nichž naprostou většinu tvořili studenti Mendelovy univerzity a menšinu zaměstnanci téže univerzity. Anketa byla uskutečněna v průběhu měsíce listopadu 2011. Dotazovaní pocházeli většinou z Jihomoravského kraje, ale nikoliv z vlastních Hustopečů. Výsledky ankety ukazuje tabulka a doplnění uvádí další text.

Tab. 8 Výsledky miniankety, zařazeny byly jen odpovědi s absolutní četností tři a více

Odpověď	Počet respondentů
vinařství	40
koupaliště / aquapark	26
moderní kostel	17
burčákové slavnosti	15
nemocnice / porodnice/ rodiště	8
ovocné / mandloňové sady	6
Jižní Morava	6
dálnice	5
vlaková zastávka	4
pekařství	4
turistika	4
město u Brna	3

Z výsledků ankety vyplynulo, že Hustopeče jsou spojovány především s vinařskou tradicí. Velký počet respondentů zná také místní aquapark. Na třetím místě se pak umístil místní kostel, který upoutává svým moderním vzezřením. I čtvrté místo v podobě burčákových slavností odkazuje na vinařskou tradici. V povědomí lidí je také místní nemocnice a bývalá porodnice, jelikož se zde buď narodil, nebo pobýval respondent či někdo z rodiny a známých. Šesti respondentům se vybavily místní sady.

Celkově lze shrnout, že propagace města jako centra vinařství je úspěšná a je pevně zakořeněná v povědomí lidí. Lidé dále znají město pro jeho služby (zejména rekreační a zdravotnické) či pro jeho dopravní dostupnost (dálnice, vlaková zastávka). Výraznou dominantou města je pak moderně řešený kostel.

Obr. 9 Hustopeče jsou známe především svou vinařskou tradicí. Autor: Z. Lipovská

Případová studie Pohořelice

Pohořelice se nacházejí 25 km jihovýchodně od Brna. Skládají se ze tří katastrálních území, která jsou současně městskými částmi (Pohořelice, Nová Ves, Velký Dvůr), a navíc zahrnují základní sídelní jednotku Smolín. Město leží na řece Jihlavě v rovinném, otevřeném terénu. Jen částečně je tato oblast chráněna z jihovýchodu Pavlovskými vrchy, ze severu Dražanskou vysočinou a z východu Ždánickým lesem²⁴. Administrativně leží v Jihomoravském kraji a spadají do okresu Brno – venkov. Pohořelice jsou městem s rozšířenou působností. Správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem je vymezen územím obcí Branišovice, Cvrčovice, Ivaň, Loděnice, Malešovice, Odrovice, Pasohlávky, Pohořelice, Přibice, Šumice, Troskotovice, Vlasatice a Vranovice.

Z geomorfologického hlediska náleží řešené území do systému Alpsko-himalájského, provincie Západní Karpaty, subprovincie Vněkarpatské sníženiny, geomorfologického celku Dyjsko-svratecký úval. Největší část území patří do podcelku Dyjsko-svratecká niva, severovýchodní cíp katastru do podcelku Rajhradská pahorkatina a západní část katastru do podcelku Drnholecká pahorkatina²⁵. Pohořelicko představuje krajinu širokých říčních niv (údolní nivy Jihlavy) a krajinu rovin (území mimo říční nivy). Okrajově pak zasahuje do katastru i reliéf krajin plošin a pahorkatin.

²⁴ 750 let města Pohořelice (1973). 1. vyd. Pohořelice: Městský národní výbor.

²⁵ Portál CENIA - <http://www.cenia.cz>

Z geologického hlediska je většina území pokryta kvartérními horninami (hlíny, spraše, písky, štěrky) a jen malá část je tvořena horninami terciéru (písky, jíly). Převládajícím půdním typem jsou černozemě arenické, které podmiňují velmi příznivé podmínky pro zemědělství. V západní části území se vyskytuje fluvizem glejová arenická.

Tab. 9 Charakteristiky klimatické oblasti T4

Klimatické charakteristiky	Klimatická oblast T4
Počet letních dnů	60 – 70
Počet dnů s průměrnou teplotou 10°C a více	170 – 180
Počet mrazových dnů	100 – 110
Počet ledových dnů	30 – 40
Průměrná teplota v lednu	-2 – -3°C
Průměrná teplota v červenci	19 – 20°C
Průměrná teplota v dubnu	9 – 10°C
Průměrná teplota v říjnu	9 – 10°C
Průměrný počet dnů se srážkami 1 mm a více	80 – 90
Srážkový úhrn ve vegetačním období	300 – 350 mm
Srážkový úhrn v zimním období	200 – 300 mm
Počet dnů se sněhovou pokrývkou	40 – 50
Počet dnů zamračených	110 – 120
Počet dnů jasných	50 – 60

Zdroj: E. Quitt, 1971

Katastrální území Pohořelic se nachází v klimatické oblasti teplé T4 (Quitt, 1971). Klimatická oblast T4 je charakteristická velmi dlouhým, velmi teplým a velmi suchým létem. Přechodné období je krátké, s teplým jarem a podzimem, zima je krátká, mírně teplá a suchá až velmi suchá s velmi krátkým trváním sněhové pokrývky. Nejbližší klimatologickou stanicí, ze které jsou zveřejněny normály klimatických hodnot za období 1961-90 je ve Velkých Pavlovicích, cca 23 km jihovýchodně.

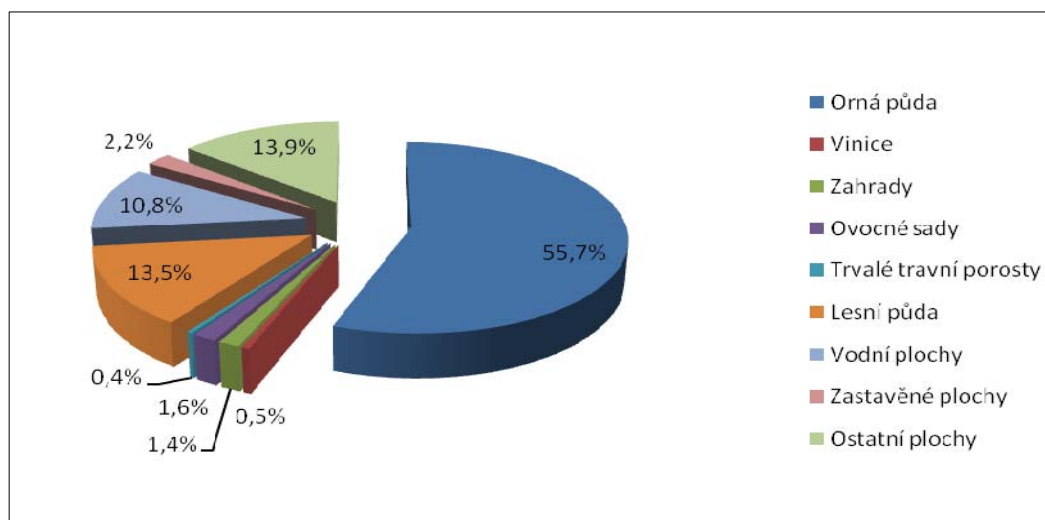
Obr. 10 Starý rybník u Velkého Dvora a řeka Jihlava protékající městem. Autor: Z. Lipovská

Celkově poměrně suchá a srážkově podprůměrná jižní Morava je v oblasti Pohořelicka dotována značným množstvím vodních toků a uměle zřízených nádrží. Přímo intravilánem Pohořelic protéká řeka Jihlava, do které se zde vlévá Šumický potok a Mlýnský náhon. Mlýnský náhon byl vybudován již v 15. století k napájení rybníka Vrkoč. Pohořelické rybníky jsou kromě Vrkoče (největší ze soustavy – 156 ha, každoročně se zde pořádá slavnostní výlov) tvořeny ještě rybníky Starým (nachází se u místní části Pohořelice Velký Dvůr, zajímavý svými sádkami a ostrůvkem) a Novoveským (západně od Nové Vsi).

Pro katastrální území Pohořelice, Smolína i Nové Vsi platí tzv. „nitratová směrnice“, tj. Nařízení vlády č. 103/2003 Sb. o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech. Směrnice se týká především opatření ve vztahu k hnojení dusíkatými hnojivy, což přesahuje problematiku řešenou územním plánem²⁶.

Dle biogeografického členění patří území Pohořelice do systému Alpsko-himalájského, provincie Západní Karpaty, subprovincie Vněkarpatské sníženiny, oblast Západní vněkarpatské sníženiny a celku Dyjsko-svratecký úval. Největší část území spadá do podcelku Dyjsko-svratecká niva, severovýchodní cíp katastru do podcelku Rajhradská pahorkatina (okres Ivaňská plošina) a západní část do podcelku Drnholecká pahorkatina (okres Olbramovická pahorkatina).

Z hlediska potenciální přirozená vegetace převažuje v území jilmová doubrava, dále prvosenná dubhohabřina a sprašová doubrava s *Quercus perrasa*, *Q. pubescens* a *Q. Robur*.

Graf 18 Využití katastru Pohořelice. Zdroj: ČSÚ, informace k 31.12.2010, Vygenerováno 31.08.2011 10:10²⁷

Celková rozloha katastrálního území Pohořelice je 4 304 ha. Nadpoloviční většinu (2 566 ha, 59,6 %) přitom tvoří zemědělská půda. Je tedy zřejmé, že zemědělství jako

²⁶ Hučík, Milan, Hučíková, Veronika (2010): Územně analytické podklady. Rozbor udržitelného rozvoje území pro ORP Pohořelice. Brno,

¹⁰ http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?cislotab=MOS+ZV01&kapitola_id=5&voa=tabulka&go_zobraz=1&aktualizuj=Aktualizovat&pro_1_154=584801

tradiční hospodářské odvětví Pohořelicka má značný vliv na charakter a utváření zdejší krajiny. Naprostou většinu (93,5 %) zemědělských ploch zabírá orná půda, dále jsou zastoupeny ovocné sady (68 ha, 1,6 % rozlohy katastrálního území) a zahrady (61 ha, 1,4 %) a v menší míře vinice (23 ha, 0,5 %) a trvalé travní porosty (16 ha, 0,4 %). Za období 2008-2010 se plocha zemědělské půdy snížila z 2 798 na 2 566 ha, tedy o 8,3 %, a to zejména z důvodu výstavby velkokapacitních skladů v jižní části katastru. Poměrně velké zastoupení mají díky soustavě Pohořelických rybníků vodní plochy.

V zemědělství v rostlinné výrobě převažuje pěstování obilovin, olejnin a pícnin. V živočišné výrobě se jedná především o chov skotu a prasat.²⁸ Lesnatost Pohořelic je 13,5 %. Na území katastru se vyskytují lesy zvláštního určení (lužní lesy v rámci lokality Mušovský luh, dále lesní plochy v katastrálním území Smolín a na jihu pohořelického katastru) a malé plošky lesů hospodářských.

Na katastrálním území Pohořelic se nachází dvě evropsky významné lokality: Šumické rybníky a Mušovský luh. Lokalita Šumické rybníky má rozlohu 49 ha a je to vodní ekosystém mělkých průtočných rybníků s částečně zachovalou litorální zónou a poměrně rozsáhlými rákosinami. Je to také významné hnízdiště a tahová zastávka ptáků. Hlavním předmětem ochrany je kuňka ohnivá (*Bombina bombina*). Část lokality se nachází v katastru Šumic. Plocha je rybářsky využívána, a proto při intenzivním chovu ryb hrozí nebezpečí poškození nebo zániku populace kuňky ohnivé. Doporučen je tedy jen extenzivní chov ryb²⁹.

Lokalita Mušovský luh je téměř 560 ha rozsáhlý komplex lužního lesa podél dolního toku řeky Jihlavy mezi Přibicemi a střední nádrží vodního díla Nové Mlýny. Dominantním společenstvem jsou tvrdé luhy nížinných řek, maloplošně se vyskytují měkké luhy a fragmentálně v tůních slepých ramenech a kanálech i mokřadní vegetace rákosin a vodní vegetace. V jižní části přiléhající ke střední nádrží vodního díla Nové Mlýny se nalézá v lokalitě Betlém zbytek porostů suchého trávníku na hrůdu a mokřad s výskytem řady druhů obojživelníků. Lokalita představuje významné refugium xylofágního hmyzu s výskytem roháče obecného (*Lucanus cervus*). Z vodních savců se zde vyskytuje vydra říční (*Lutra lutra*). Dalšími prioritními druhy živočichů jsou hrouzek běloploutvý (*Gobio albipinnatus*) a lesák rumělkový (*Cucujus cinnaberinus*). Lokalita spadá kromě katastru Pohořelic do katastrálních území Ivaň, Mušov, Nová Ves u Pohořelic a Přibice. Území je poměrně zranitelné, neboť lesní porosty jsou zásadně ovlivňovány hospodařením, a to především chovem zvěře (bažant, srnčí) a výsadbou nepůvodních druhů, např. kanadských topolů (*Populus x canadensis*) a ořešáku královského (*Juglans nigra*). Dlouhodobě negativně působí snížená hladina podzemní vody a absence pravidelných záplav v důsledku vodohospodářských úprav na řece Jihlavě. Díky vysušování dochází k vývoji společenstev směrem k suchým typům. Změnou jsou nejvíce postiženy fragmenty měkkých luhů a mokřadní vegetace. Podél řečiště se šíří neofyty, např. netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*). Pro management je proto navržena obnova původního druhového složení lesů a přirozené věkové struktury s ponecháním dostatečného množství mrtvé dřevní hmoty. Dále je potřeba zamezit šíření invazních dřevin a bylin, zvýšit hladinu podzemní vody a snížit stav zvěře³⁰.

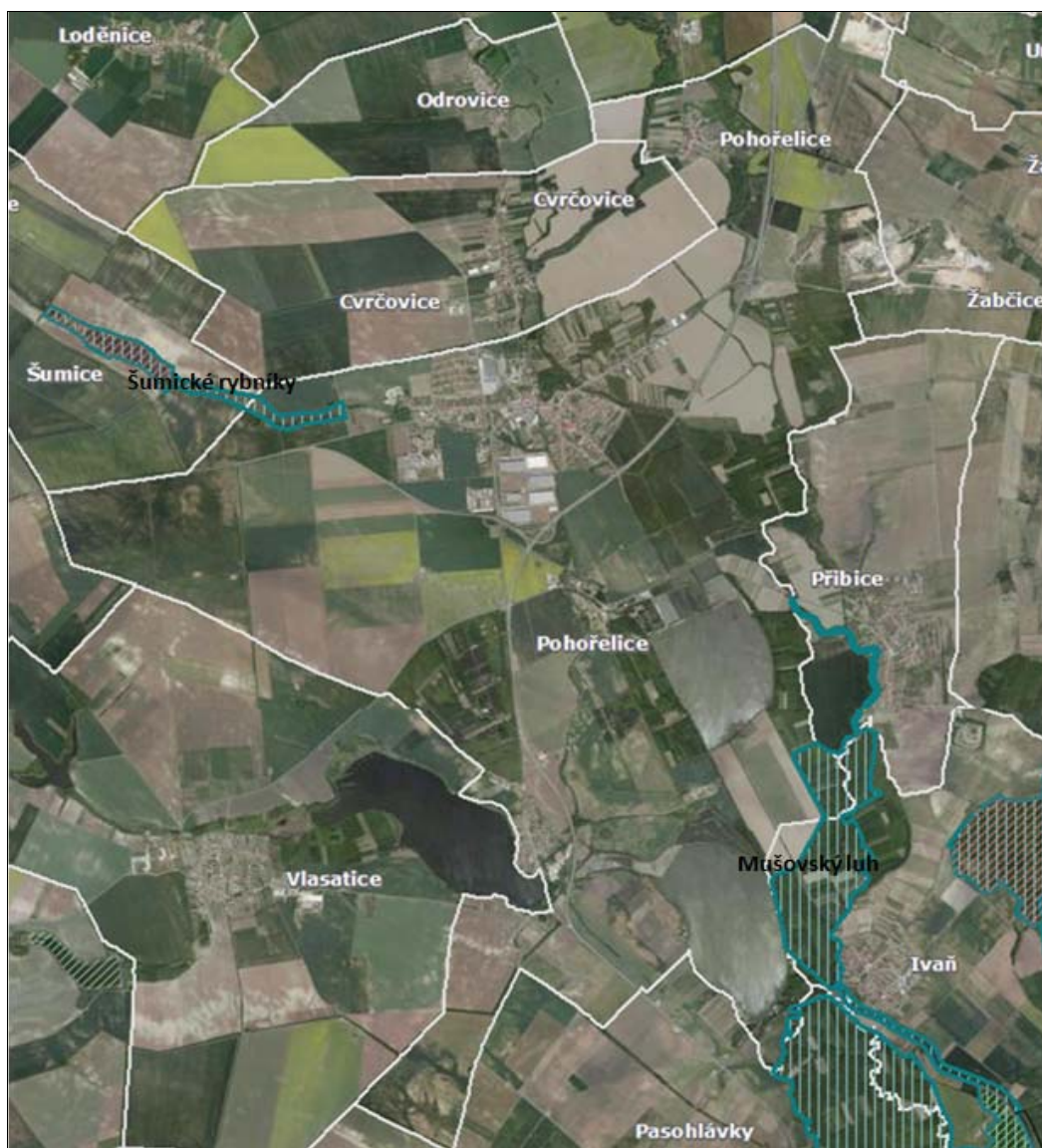
Mezi významné problémy katastrálního území Pohořelic i jeho okolí patří nízká ekologická stabilita území (koeficient ekologické stability 0,38 - málo stabilní)

²⁸ Hučík, Milan, Hučíková, Veronika (2010): Územně analytické podklady. Rozbor udržitelného rozvoje území pro ORP Pohořelice. Brno, 147 s.

²⁹ Příloha CZ0623027 Nařízení vlády ze dne 14. listopadu 2007, kterým se mění nařízení vlády č. 132/2005 Sb., kterým se stanoví národní seznam evropsky významných lokalit 2007

³⁰ Příloha CZ0624103 Nařízení vlády ze dne 14. listopadu 2007, kterým se mění nařízení vlády č. 132/2005 Sb., kterým se stanoví národní seznam evropsky významných lokalit 2007

způsobená intenzivním zemědělským využitím, zrychleným vodním režimem a s ním spojenou velkou výsušností krajiny. Dále se téměř 23 % k.ú. Pohořelice nachází v záplavovém území (Q_{100} r. 2010).

Mapka 8 Evropsky významné lokality. Zdroj: Portál CENIA

Jedním z problémů životního prostředí Pohořelice i okolí je také nevyhovující kvalita zejména povrchových vod. Nevyhovující je chemický i ekologický stav povrchových vodních toků i stojatých vod. Stejně tak jsou jako nevyhovující z hlediska chemického stavu hodnoceny útvary podzemních vody.

Značnou zátěž životního prostředí představují emise produkované z mobilních zdrojů, především emise oxidů dusíku, těkavých organických látek a tuhých znečišťujících látek z automobilové dopravy. V Pohořelicích je nejzatíženější silniční komunikací silnice I/52 (Brno – Pohořelice – Mikulov – Dolní Rakousko) s průměrnou denní intenzitou přibližně 14,5 tisíce vozidel (2010). Klíčovou úlohu ve znečišťování ovzduší hraje také zemědělství, které je dominantním zdrojem emisí amoniaku. Na celém území SO ORP Pohořelice je stejně jako na většině území České republiky překračován imisní limit

koncentrace ozonu pro ochranu lidského zdraví. Dalším problémem Pohořelic je nadměrná hluková zátěž způsobená dopravou na silnicích II/39, II/416 a R52.

Na k.ú. Pohořelic nejsou evidovány žádné skládky odpadů. Odpady jsou odváženy mimo území SO ORP na skládku provozovanou firmou A.S.A. Žabčice, spol. s r.o. V Pohořelicích existuje systém separovaného sběru v podobě kontejnerů na papír, sklo, plasty a tetrapakové obaly³¹. Dále na Loděnické ulici sídlí Sběrné středisko odpadů, kde je možné odevzdávat papír a lepenku, sklo, kovy - železný šrot, olověný šrot, barevné kovy, plasty včetně PET lahví, nápojové kartony, nebezpečné odpady – baterie, akumulátory, obaly od barev, nefunkční a vyřazená elektrozařízení (chladničky, televizory, malé spotřebiče), zářivky a výbojky, objemný odpad apod.

Předpokládá se, že město bylo osídleno již v prastarých dobách a bylo průsečíkem obchodních cest. Nejstarší osídlení doložené pravěkými památkami pochází z doby bronzové, z tzv. únětické kultury. První zmínka o Pohořelicích pochází již z roku 1222, kdy zdejší farář Jindřich svědčil na listině pro Velehradský klášter (Kratochvíl, 2007). Na formování městského půdorysu měly nejvýznamnější vliv vodní toky a směry dálkových cest (Kuča, 2002).

Významnějším městem začaly být Pohořelice po lokaci měst Brna a Znojma, kdy se staly křižovatkou cest na tato města. Ani Pohořelice se nestaly městem naráz, ale osada byla na město lokována. Lze předpokládat, že po vytyčení osady přišli do města Němci, kteří se tu usadili vedle původního slovanského obyvatelstva³². V této době byly Pohořelice osadou zeměpanskou a staly se královským městem, později byly dávány vlenem královnám (Břeclavsko, 1969).

Za husitských válek význam Pohořelic jako královského města postupně upadal, Pohořelice pozbyly svůj městský statut a časem se staly pouhým městečkem (Filípek, 2008). V roce 1443 nechal císař Fridrich III. zbořit pohořelické hradby, neboť si uvědomoval, že toto nepatrné, ale opevněné město mohlo v případě padnutí do cizích rukou ohrozit spojení měst Brna a Znojma. Město se tak stalo poměrně bezbranným. Na počátku 16. století byl položen základ pohořelicko-vlasatické a židlochovické soustavy rybníků, která se z velké části zachovala dodnes. Značný rozsah této soustavy svědčí o zpusnutí okolních vsí a půdy v předcházejícím století (Filípek, 2008). Roku 1514 Pohořelice klesly z města královského na město poddanské, neboť král Vladislav popustil Pohořelice ze zástavy a odevzdal je v dědičné držení Vilému z Pernštejna, nejvyššímu hofmistru království českého.

V době předbělohorské bylo město české a městské knihy do roku 1620 byly vedeny česky. Ke konci 16. století zde žila celá řada židovských rodin. Za třicetileté války trpělo městečko četnými průchody vojsk, kdy v roce 1636 celé lehlo popelem, a v roce 1642 bylo vyloupeno. Navíc zde řádil mor, kterému na počátku roku 1645 podlehl 25 hospodářů, a tím zbylo jen 22 hospodářů. Po třicetileté válce zůstalo neobydleno 40 % gruntů (Břeclavsko, 1969).

V 18. století zaznamenalo městečko rozmach díky vybudování první císařské silnice z Brna do Vídně (v roce 1727). V 19. století existovaly v Pohořelicích vedle sebe dvě obce: křesťanská a židovská. Křesťanská byla v roce 1885 znovu povýšena na město a v roce 1919 byly obě obce sloučeny v jeden celek (Břeclavsko, 1969).

³¹ Hučík, M., Hučíková, V. (2010): *Územně analytické podklady. Rozbor udržitelného rozvoje území pro ORP Pohořelice*. Brno: Město Pohořelice. 147 s.

³² *750 let města Pohořelice (1973)*. 1. vyd. Pohořelice: Městský národní výbor. 159 s.

Obr. 11 Historické budovy centra města – pošta, bývalý městský úřad a bývalý hotel Pfan, dnes registrovaný jako brownfield. Autor: Z. Lipovská

Konec 19. století se nesl ve znamení rozvoje města. Byl vybudován cukrovar (1873), bylo sem přemístěno ředitelství kounického velkostatku, zřízena telegrafní stanice (1873) a ustanovena městská spořitelna (1877). Tento rozvoj probíhal pod německou správou, město tak bylo germanizováno. Také většina Židů, v jejichž rukou byl místní obchod, se hlásila k německé národnosti. Češi pocházeli většinou z nižších sociálních vrstev, byli to především zemědělští a tovární dělníci, domkáři, maloročníci a drobní živnostníci, kteří pracovali na velkostatku nebo u sedláků, či na nich byli jinak závislí. Charakter města, ještě počátkem 19. století český, se tak v druhé polovině 19. století začal měnit. Dojem německého města byl zvyšován i tím, že se k němectví hlásila politická reprezentace města, úřednictvo, bohatí řemeslníci, obchodníci a sedláci. Počátkem 20. století lze podle zpravodí odhadovat na 75 % Čechů, přičemž ve sčítání v roce 1900 bylo napočítáno 2 141 Němců a 710 Čechů a o deset let později 2 692 Němců a 321 Čechů. Takové rozdíly poukazují spíše na kolísání lidí mezi národnostmi (Kounková, 2010).

Po vyhlášení Československa žádali Němci připojení k Deutsch - Österreich a musela tehdy zasáhnout vojska. Dne 9. října 1938 bylo město zabráno německým vojskem. Místní Němci ho přivítali s radostí. Za války se výrazně změnilo národnostní složení Pohořelic. Podle sčítání lidu z roku 1930 měly Pohořelice 4 290 obyvatel, z nichž bylo 65 % českého obyvatelstva. Útěk mnoha českých rodin z města, přistěhovalectví Němců, odvezení mnoha českých mužů na nucené práce do Německa, ale i vstup do německé armády způsobily, že v roce 1944 zde zbylo už jen 43 % českých obyvatel (750 let města Pohořelic, 1973).

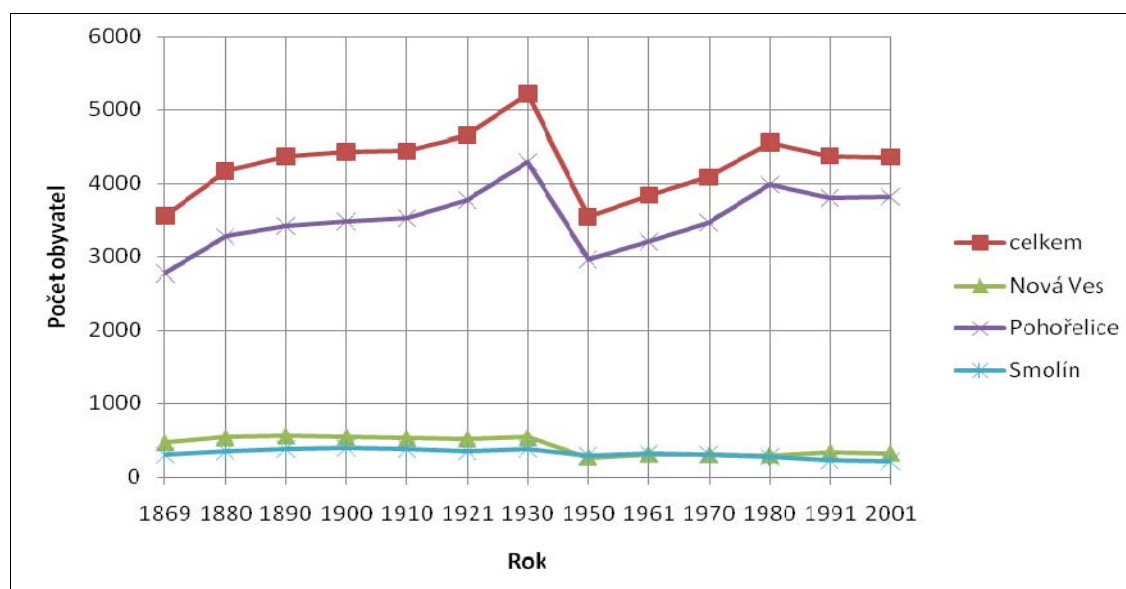
Dne 7. května 1945 byly Pohořelice osvobozeny a začala se psát nová historie města. Na řadu přišlo znárodnění klíčového průmyslu, řešení situace Němců a nového osídlování (Kounková, 2010). Konfiskaci ve městě propadlo 1 104 ha zemědělské půdy z celkového počtu 2 954 ha a 388 z 666 popisných čísel. V roce 1947 bylo osazeno 41 zemědělských usedlostí. Počátkem června 1945 byl ve městě založen tábor pro německé vystěhované obyvatelstvo z Brna. Mnoho lidí zde bylo pochováno na plánovaném místě pro nový hřbitov (početní údaj se pohybuje v rozmezí 455 – 890 obětí). Zemřeli na vyčerpání, střevní tyfus, špatné zásobování. Vyloučit se nedá ani násilí a sebevraždy, o kterých vypovídali účastníci tzv. pochodu smrti z Brna. V pamětní knize jsou zaznamenány spíše komplikace se zabezpečením pomoci pro tak početný přírůstek, který téměř sedmkrát převýšil původní obyvatelstvo ve městě. Teprve počátkem července přišlo československé vojsko. Němci, kteří neodešli z města hned po skončení války, byli odsunuti roku 1946 (celkem 565 osob). Z 990 německých obyvatel ze sčítání 17. května

roku 1945 jich tak v Pohořelicích zbylo v roce 1950 jen 27. Konec války znamenal i konec Židů v Pohořelicích. Žádný z nich se do města nevrátil. Mnozí nepřežili válku, někteří žijí v Brně a někteří v Izraeli nebo jinde v zahraničí (Kounková, 2010).

Proces dosídlování Pohořelic probíhal poměrně rychle. Roku 1945 bylo napočteno 2 735 obyvatel (Kounková, 2010). Vrátila se většina těch, kteří se před válkou vystěhovali a také političtí vězni. V druhé fázi následovali lidé z nejbližšího okolí a okresů (především z okresů Hustopeče, Brno, Mikulov a Brno-venkov – celkem 457 lidí). Dosídlení tak v podstatě proběhlo již v květnu 1945. Poslední vlnou v roce 1947 byli reemigranti (91 osob), z nichž většinu tvořila vlna ze SSSR z oblasti Volyně (61 osob). Přestože v Pohořelicích vznikla různorodá mozaika obyvatel (do roku 1950 do města přišlo 976 nových osídlenců), nedocházelo k příliš složitému sžívání, jak tomu bylo v okolí, neboť v Pohořelicích zbyla nezanedbatelná česká komunita 1 555 starousedlíků (Kounková, 2010).

Po socializaci živností soustřeďovaly řemeslníky Služby města Pohořelic, Jihokov Hustopeče a Okresní kovopodnik Břeclav (Břeclavsko, 1969). Státní statek byl v Pohořelicích založen roku 1960. Pohořelice se staly významným střediskem v oblasti zemědělského výzkumu. Už v roce 1946 zde vznikla pobočka Výzkumné stanice zemských ústavů zemědělských v Brně, v roce 1951 Výzkumná stanice zemědělská v Pohořelicích a v roce 1959 Výzkumný ústav krmivářský v Pohořelicích. V roce 1965 byl založen národní podnik Rybníkářství Pohořelice.

Demografická a sociální charakteristika

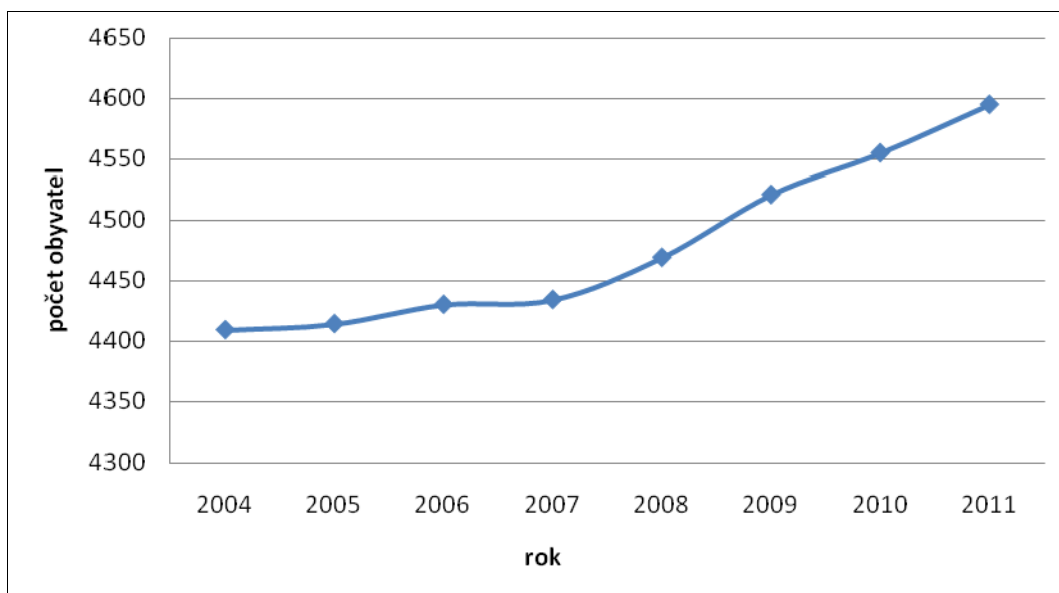

Graf 19 Vývoj počtu obyvatel Pohořelic 1869 – 2001. Zdroj: Historický lexikon obcí, ČSÚ, 2006

Vývoj počtu obyvatel je jednou z nejdůležitějších charakteristik území. Sčítání lidu se provádějí v desetiletých intervalech od roku 1869 s jedinou výjimkou v roce 1940³³. Od tohoto roku je patrný plynulý růst počtu obyvatel až do třicátých let minulého století. Velmi drastický pokles nastává po II. světové válce (rok 1950), po odsunu většiny německého obyvatelstva. Po roce 1950 následuje mírný nárůst počtu obyvatel regionu s kulminací v druhé polovině minulého století, poté došlo k mírnému poklesu, což odpovídá vývoji

³³ Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 (2006), 1. díl. Praha : ČSÚ.

v celé ČR, kde se přibližně od poloviny 90. let do roku 2002 počet obyvatel snižoval a poté následoval mírný nárůst.

Graf 20 Vývoj počtu obyvatel Pohořelic 2004 –2011 Zdroj dat: Český statistický úřad

Od roku 2004 se počet obyvatel Pohořelic každým rokem zvyšoval. Celkový přírůstek obyvatel za období 2004-2011 byl 4,3 %. Za posledních pět let (2006–2010) se v Pohořelicích živě narodilo 242 dětí, zatímco zemřelo 188 obyvatel. To odpovídá přirozenému přírůstku obyvatelstva ve výši 18,7 ‰. Přistěhovalo se 588 a vystěhovalo 477 osob³⁴. Přírůstek obyvatel migrací tudíž činil 24,7 ‰ a celkový přírůstek 43,4 ‰, tedy 0,9 % ročně. Tato charakteristika naznačuje, že i Pohořelice – výhodně položené poblíž rychlostní komunikace R52 - mohly být zasaženy suburbanizačními tendencemi. Zatímco u charakteristik přirozeného pohybu lze očekávat zhoršení v důsledku vyčerpání reprodukčního potenciálu silných ročníků 70. let minulého století, hodnoty migrace jsou do budoucna nadějně.

V Pohořelicích se projevuje celorepublikový trend stárnutí populace. Průměrný věk se téměř neliší od národního průměru (41,0 v Pohořelicích vs. 40,8 v ČR k 31. 12. 2010). Zastoupení nejmladší věkové skupiny obyvatel do 15 let je o něco nižší než národní průměr (13,8 % vs. 14,4 % k 31. 12. 2010) stejně tak jako zastoupení nejstarší věkové skupiny 65 let a více (15,1 % vs. 15,5 %). Oproti tomu zastoupení produktivní skupiny obyvatel ve věku 15-64 let je téměř o 1 procentní bod vyšší, než je národní průměr (71,1 % vs. 70,1 %).

Ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva staršího 15 let převažují osoby vyučené, se středním vzděláním bez maturity a osoby se základním vzděláním. Tyto dvě kategorie představují 61 % populace, což významně determinuje trh práce ve směru k méně kvalifikovaným, především výrobním činnostem. Naopak podíly vysokoškoláků a osob s maturitou jsou poměrně výrazně nižší než by odpovídalo národnímu průměru.

³⁴ Databáze demografických údajů za obce ČR. Český statistický úřad Praha

Tab. 10 Vzdělanostní struktura obyvatel Pohořelic starších 15 let.

	Absolutní četnost Pohořelice	Relativní četnost Pohořelice	Národní průměr
Bez vzdělání	20	0,50 %	0,52 %
Základní včetně neukončeného	853	21,53 %	17,43 %
Vyučení a střední odborné bez maturity	1 562	39,43 %	32,81 %
Úplné střední s maturitou + vyšší odborné a nástavbové	1 047	26,43 %	30,94 %
Vysokoškolské	295	7,45 %	12,37 %

Zdroj: ČSÚ, Sčítání lidí, domů a bytů 2011, Český statistický úřad Praha

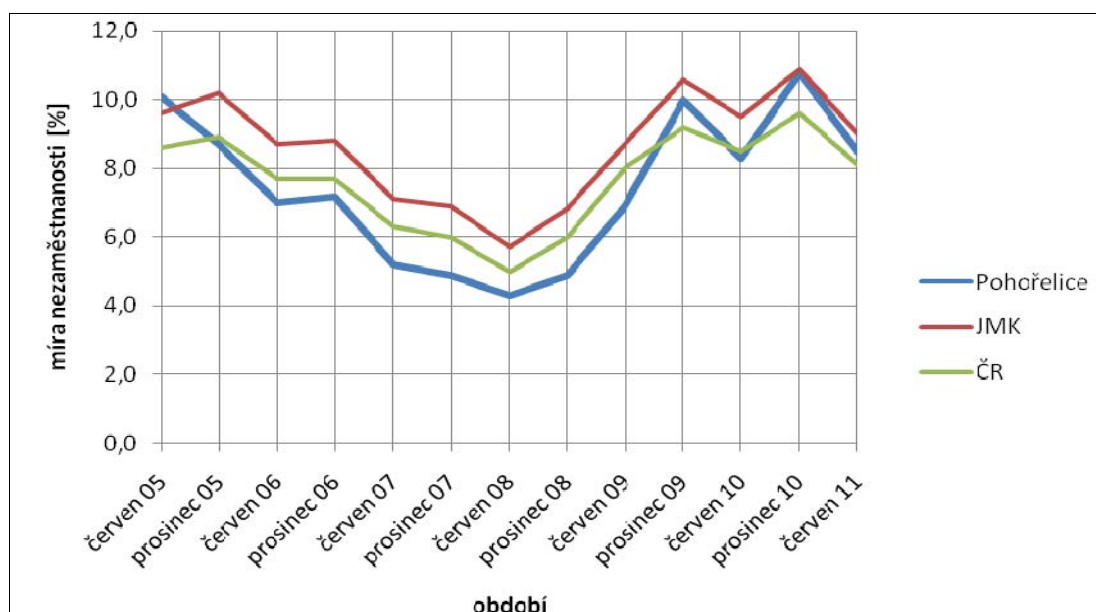
Charakteristiky domovního a bytového fondu jsou sledovány v desetiletých intervalech ČSÚ. Změna počtu trvale obydlených domů a bytů je ukazatelem rezidenční atraktivity území a jeho ekonomické úrovně. V Pohořelicích bylo v roce 1991 celkem 816 trvale obydlených domů. Tento počet se do roku 2001 navýšil na 928 a v roce 2011 na 1 011 bytů, což představuje nárůst o 24 % za 20 let. Z toho bylo v roce 2011 88 % rodinných domů. Podíl neobydlených bytů činil 17,4 %.

Zaměstnanost se podle odvětví v Pohořelicích zaměřuje především na průmysl (23,5 % podle ČSÚ SLBD 2001), obchod a opravy (17,0 %) a stavebnictví (14,0 %). Další 9,3 % zaměstnaných pracuje v zemědělství, 7,6 % v dopravě a telekomunikacích a 15,3 % v ostatních odvětvích.

Co se týče celého mikroregionu Pohořelic, zaměstnanost je soustředěna v tradičních oborech zemědělství (kde výrazně převyšuje republikový průměr), stavebnictví a průmyslu. V kontextu s nezaměstnaností a sezónními výkyvy je rozvoj průmyslu v tomto obvodu důležitým stabilizačním prvkem. Největší překážkou je konzervativismus a nekvalifikovanost obyvatel ve vztahu k průmyslové výrobě. To znamená, že by potencionální výrobci museli pravděpodobně dovážet pracovní sílu odjinud. Při hodnocení odvětví stavebnictví je nutno konstatovat, že zde nevybočuje ze své charakteristiky velmi mobilního odvětví. V sezoně dá lidem práci i mimo obvod a pak nastane opět výkyv. Obce Troskotovice a Malešovice vynikají svou vysokou zaměstnaností v priméru, což za nepříznivých podmínek, ať již vlivem počasí, či při změně orientace trhu, může způsobit vysokou zranitelnost regionu.

Co se týče celého spádového obvodu Pohořelic, patří v Jihomoravském kraji k regionům s průměrnou mírou nezaměstnanosti, avšak výrazně přesahuje průměr České republiky. To je způsobeno charakteristikou území, které se velmi výrazně po celá staletí specializovalo na zemědělství. Nynější ekonomické podmínky již nedovolují tuto úzkou specializaci³⁵.

³⁵ Hučík, M., Hučíková, V. (2010): Územně analytické podklady. Rozbor udržitelného rozvoje území pro ORP Pohořelice. Brno: Město Pohořelice. 147 s.

Graf 21 Míra nezaměstnanosti Pohořelice ve srovnání s Jihomoravským krajem a národním průměrem za období červen 2005–červen 2011. Zdroj: Portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Celkem působí v Pohořelicích 1 030 podnikatelských subjektů. Z toho 39 se nachází v odvětví zemědělství, lesnictví a rybolovu, 167 v průmyslu, 182 ve stavebnictví, 53 v dopravě a spojkách, 308 v obchodu, prodeji a opravách motorových vozidel a spotřebního zboží a pohostinství, 128 v ostatních obchodních službách, 3 ve veřejné správě, obraně a povinných sociálních pojištěních, 26 ve školství a zdravotnictví a 124 v ostatních veřejných, sociálních a osobních službách. Nejvíce podniků (89) patří mezi mikropodniky s 1-9 zaměstnanci, dále malé s 10-49 zaměstnanci (24), střední podniky s 50-249 zaměstnanci (9) a jen 2 podniky patří mezi velké s více než 249 zaměstnanci

Pohořelice samotné nejsou příliš turisticky zajímavým městem, avšak Pohořelicko je průměrně významným regionem cestovního ruchu díky Novomlýnským nádržím. Ty slouží k rekreaci, plavání, rybolovu i vodním sportům. Dále je oblast významná z hlediska vinařské turistiky; především východní polovina mikroregionu je krajinou plnou viničních tratí a vinných sklípků s kvalitními jihomoravskými víny. Tato dvě turistická odvětví přispívají a v budoucnu mohou ještě více přispět k ekonomickému rozvoji a zvyšování zaměstnanosti v regionu. Novou atraktivitou území by se mělo stát lázeňské místo v Pasohlávkách. Území má venkovský charakter osídlení, což dokazuje vysoký podíl rodinných domů, který téměř ve všech obcích výrazně převyšuje průměr v České republice – 85 %. Vysoký počet rodinných domů je výhodou, protože vytváří potenciál využitelný k různým formám venkovské turistiky, rozvoji agroturistiky, chalupaření, pronajímání chalup apod., čímž se může významně rozšířit nabídka ubytovacích kapacit v území. Převážná část území je turisticky a rekreačně neatraktivní zemědělská krajina, s vyšším množstvím výrobních, skladovacích ploch a ploch pro logistiku.

Rekreační vyžití umožňuje v Pohořelicích sportovní hala, několik hřišť, tenisové kurty a městský park. Přes město vede cyklotrasa Brněnská. V Pohořelicích v současnosti fungují čtyři ubytovací zařízení: hotel Morava (kapacita 152 lůžek), hotel Balaton (kapacita 50 lůžek), restaurace Ve Café (18 lůžek) a tábořiště U splavu. Pohořelicko je protkáno hustou sítí cyklotras a řadí se mezi nejvýznamnější cykloturistické oblasti v republice,

významné i v mezinárodním kontextu. Specifikem oblasti jsou takzvané Moravské vinařské stezky. Jde o dlouhodobý projekt nejen sportovně-turistického charakteru, ale i ochrany kulturního dědictví a rozvoje vinařské turistiky na Jižní Moravě.

Pohořelickem prochází také mezinárodní cyklotrasa Greenways Krakov – Morava – Vídeň a Jantarová stezka. Oblast je z hlediska cykloturistiky výborně vybavená, neustále je však potřeba rozvíjet doprovodné služby, jako jsou půjčovny a opravy kol, informační, ubytovací služby aj. V oblasti Pohořelicka nejsou naopak téměř žádné značené turistické stezky. Situace je částečně dána typem krajiny ne zcela vhodným pro turistiku (převaha zorněné půdy, málo lesních porostů a turistických cílů). Přesto především ve východní části mikroregionu stezky chybějí.

V celém mikroregionu se nachází 10 podniků s více než 50 zaměstnanci, z toho 8 v samotných Pohořelicích. Největším podnikem Pohořelicka je logistická firma DHL Supply Chain (součást skupiny Deutsche Post DHL), která využívá polohy města u silnice Brno – Vídeň.

Obr. 12 *Budova Rybníkářství Pohořelice, a.s a nového Městského úřadu Pohořelice. Autor: Z. Lipovská*

Tab. 11 Přehled všech ekonomických subjektů (právnických osob) s 50 a více zaměstnanci, které mají sídlo v obcích obvodu s rozšířenou působností.

Obchodní jméno	Sídlo	Převažující činnost	Kategorie podle počtu zaměstnanců
DHL Supply Chain s.r.o.	Pohořelice	Skladování	500 - 999
CPI Moravia Books s.r.o.	Pohořelice	Tisk ostatní, kromě novin	250 – 499
CROSS SPEED, s.r.o.	Branišovice	Silniční nákladní doprava	250 – 499
DHL Packaging s.r.o.	Pohořelice	Skladování	100 – 199
DHL Shoe Logistics s.r.o.	Pohořelice	Skladování	100 – 199
KOBE-cz s.r.o.	Pohořelice	Výroba a zpracování ostatního skla vč. technického	50 – 99
Quaprotek Manufacturing k.s.	Cvrčovice	Obrábění	50 – 99
Rybníkářství Pohořelice a.s.	Pohořelice	Sladkovodní akvakultura	50 – 99
SB PATROL, s.r.o.	Pohořelice	Činnosti soukromých bezpečnostních agentur	50 – 99
SUSÁRNA POHOŘELICE, s.r.o.	Pohořelice	Smíšené hospodářství	50 – 99

Zdroj a uspořádání dat: ČSÚ, Registr ekonomických subjektů, výpis k 31.12.2009

Ve městě se nachází jedna mateřská škola, dvě základní školy a základní umělecká škola. Základní školu Pohořelice navštěvuje 508 dětí (školní rok 2010/11) z Pohořelice a z příměstských částí Nové Vsi, Smolína a Velkého Dvora. Základní škola je dále spádovou školou pro obec Cvrčovice a od 6. ročníku také pro děti z Branišovic, Malešovic, Medlova, Kupařovic, Pasohlávek, Přibic, Odrovic, Troskotovic, Vlasatic a Žabčic. Dále zde sídlí základní škola praktická a speciální, která poskytuje vzdělání žákům s mentálním postižením a se souběžným postižením více vadami.

Obr. 13 Zdravotní středisko a sportovní hala. Autor: Z. Lipovská

V rámci výzkumu byla realizována minianketa na dotaz: „Co se Vám vybaví, když se řekne město Pohořelice“. Možnosti odpovědí nebyly předem dány, aby se předešlo jejich

zkreslení. Ankety se zúčastnilo celkem 219 respondentů, z nichž naprostou většinu tvořili studenti Mendelovy univerzity a menšinu zaměstnanci téže univerzity. Anketa byla uskutečněna v průběhu měsíce listopadu 2011. Dotazovaní pocházeli většinou z Jihomoravského kraje, ale nikoliv z vlastních Pohořelic. Výsledky ankety ukazuje tabulka a doplnění uvádí další text.

Tab. 12 Výsledky miniankety (zařazeny byly jen odpovědi s absolutní četností tři a více)

Odpověď	Počet respondentů
rybníky, výlov kaprů	54
dopravní tah Brno – Znojmo, Brno – Vídeň, dálnice	14
víno	7
vlaková stanice	4
blízká Pálava	4

Z ankety vyplynulo, že Pohořelice jsou známé především díky Pohořelickým rybníkům a výlovu rybníka Vrkoč, který každoročně pořádá podnik Rybníkářství Pohořelice, a.s. Rybníkářství bylo založeno již v roce 1965 jako státní podnik. Tzv. Pohořelický kapr je chráněným označením původu kaprů produkovaných touto firmou. V povědomí lidí jsou Pohořelice dále zakotveny jako křižovatka na trase Brno – Znojmo a Brno – Mikulov. Někteří lidé si Pohořelice spojují s vinařstvím a blízkou Pálavou. S dopravní dostupností souvisí také odpověď vlaková stanice, i když osobní doprava na trati byla zrušena již v roce 2008.

Respondenti si Pohořelice spojovali také se službami (odpovědi 2x pohostinství, pekárna, pizza, diskotéka, masna, bankomat, STK) a sportovním vyžitím (cyklostezka, hala, volejbalový tým, Zumba maraton). Některé odpovědi se vztahovaly k zemědělství (2x zemědělská produkce, pole, 2x drůbežárny, jatka, okurky), méně pak k průmyslu (výrobní podnik, city park, chemická laboratoř).

Jen jediný respondent si vybavil tzv. Brněnský pochod smrti. V rámci tohoto pochodu bylo ve dnech 30. a 31. srpna 1945 nuceně odsunuto zhruba 20 000 Němců z Brna. Poblíž Pohořelic se nachází hromadný hrob s památníkem a na něm 890 jmen. Kromě Němců, kteří se stali obětí pochodu, jsou zde prý pohřbeny i desítky Židů, německých zběhů, Francouzů či Poláků.

Dopravní obslužnost autobusovou dopravou je zajištěna pro všechny obce na území obvodu s rozšířenou působností Pohořelice v rámci Integrovaného dopravního systému JMK. Přes Pohořelice vede celkem 9 autobusových linek IDS JMK. Intenzita dopravy je dostatečná, např. do Brna jede ve všední den 58 párů autobusových spojů. Do Znojma míří v pracovní dny 25 spojů a další autobusové spoje propojují Pohořelice s okolními malými městy a míří do Miroslavi (32 spojů), Hrušovan nad Jevišovkou (17), Hustopeč (16), Moravského Krumlova (13), Lávy nad Dyjí v Dolních Rakousích (12 spojů), Mikulova (10), Židlochovic (6). Nové autobusy zajišťují pohodlnou jízdu, některé z nich nabízejí dokonce internetové připojení pomocí wifi.

Dle Územně analytických podkladů správního území obce s rozšířenou působností Pohořelice³⁶ jsou trasy silničních komunikací vesměs stabilizovány a případné úpravy se

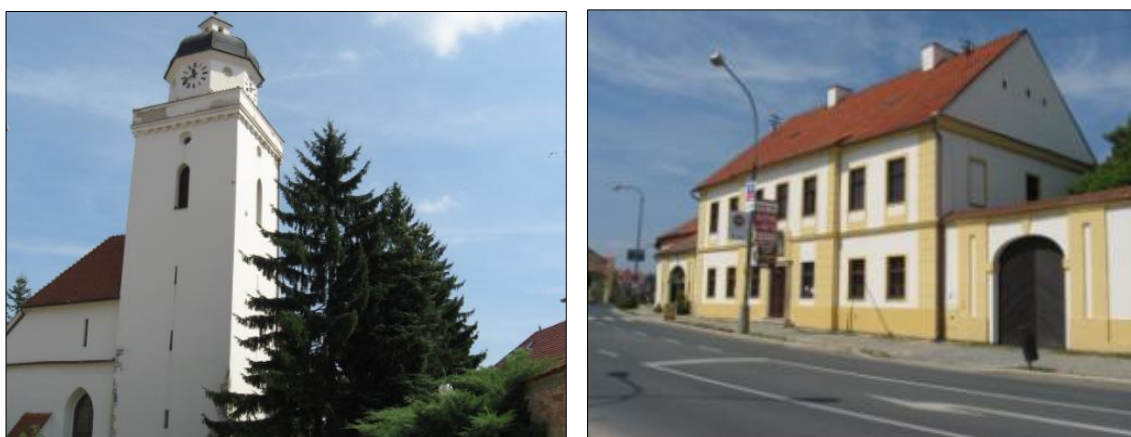
³⁶ Hučík, M., Hučíková, V. (2010): Územně analytické podklady. Rozbor udržitelného rozvoje území pro ORP Pohořelice. Brno: Město Pohořelice. 147 s.

budou týkat odstranění dopravních závad, úprav v souvislosti s budováním kapacitní dopravní cesty R 52 (přeložky, mimoúrovňové křižovatky, případně obchvaty obcí), a především zlepšení jejich technických parametrů. Po dobudování obchvatu silnic Brno – Mikulov a Brno – Znojmo se průjezdnost silnic v Pohořelicích snížila na přijatelných 2-4,7 tisíce jednotkových vozidel denně na jednotlivých úsecích silnice číslo II/416 a na 2 tisíce vozidel na příjezdu silnice II/395 od Dolních Kounic³⁷.

Obr. 14 Průmyslová zóna Pohořelice – Štíngary. Autor: Z. Lipovská

Do Pohořelice vede jednokolejná regionální železniční trať Vranovice - Pohořelice. Osobní doprava na této trati byla zastavena v roce 2008. V nákladní dopravě je od jízdního řádu 2008/2009 veden jeden pár manipulačních nákladních vlaků.

Obr. 15 Gotický kostel sv. Jakuba většího a fara. Autor: Z. Lipovská

Pohořelice nabízejí poměrně dobrou vybavenost pracovními příležitostmi. V roce 2010 měly 3 090 obsazených pracovních příležitostí³⁸, což vysoce přesahuje potřeby vlastního města. Za silnějšího konkurenta lze považovat pouze Brno, které je vzdálené jen 27 km po dálnici. Kooperovat lze s dalšími malými městy v okolí, jakými jsou Hustopeče, Moravský Krumlov, Mikulov, eventuálně Židlochovice. Dolní Kounice, Hrušovany nad Jevišovkou i Miroslav jsou centry slabšími.

Historické centrum obce leží na pravém břehu řeky Jihlavy. Tvoří ho náměstí

³⁷ Celostátní sčítání dopravy 2010. Ředitelství silnic a dálnic ČR.

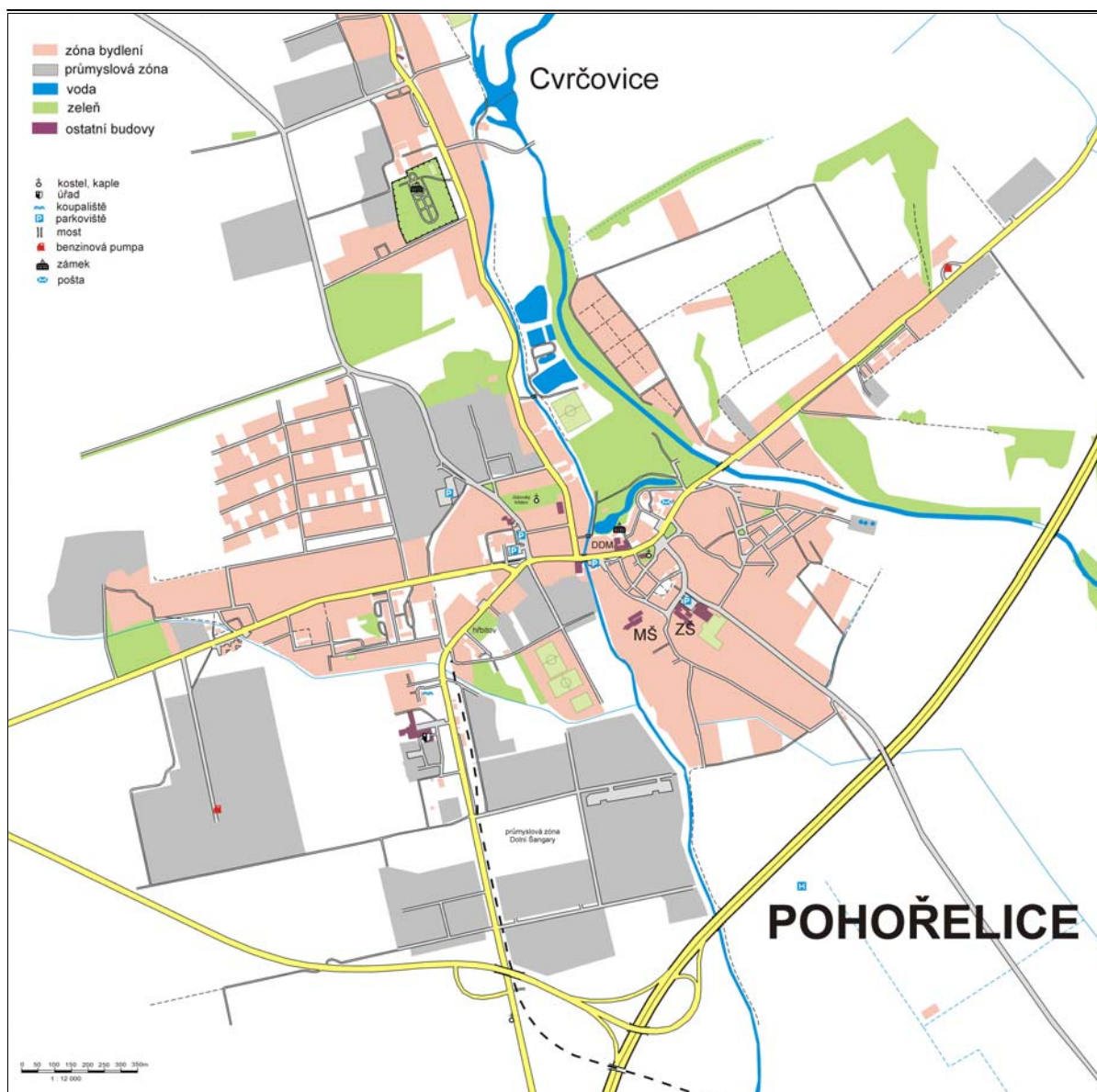
³⁸ Příloha vyhlášky Ministerstva financí ČR číslo 259/2011 Sb. o rozpočtovém určení daní

Svobody s gotickým kostelem sv. Jakuba Většího a farou - tzv. Paarův zámek. Zástavba náměstí je jedno až dvoupodlažní. Mezi řekou Jihlavou a Mlýnským náhonem se rozkládá poměrně velký městský park.

Mapka 9 Zobrazení Pohořelice na mapě I. vojenského mapování. Zdroj: I. vojenské (josefské) mapování - Morava, mapový list č. 102, Rakouský státní archiv / Vojenský archiv, Vídeň

Charakter Pohořelice změnila v posledních letech především výstavba velkokapacitních skladů a výrobních hal. Od roku 2004 je v Pohořelicích funkční průmyslová zóna Pohořelice - Dolní Štíngary o celkové rozloze 150 000 m². Od ledna 2004 působí v této průmyslové zóně italská společnost Manuli Hydraulics. V průběhu roku 2006 zde byla umístěna společnost S.N.O.P. a od roku 2006 zde působí společnost CTP Invest (CTPark Pohořelice), která odkoupila část pozemků a nabízí klientům kompletní výstavbu a financování průmyslových a skladovacích areálů. V Pohořelicích doposud vybudovala 3 objekty o celkové ploše cca 75 000 m², ve kterých působí společnosti DHL, Kompan nebo ND Logistic CR. Dalším developerem, vlastnícem nájemní halu, je společnost Outulný, a.s. Celková plocha této haly je 24 300 m² a je vhodná pro logistiku a lehkou výrobu (Groňka, 2011).

Mapka 10 Územně funkční struktura Pohořelic. Kreslila J. Pokorná

Na území mikroregionu Pohořelice byly identifikovány následující urbanistické závady: hierarchické nesoulady územních systémů ekologické stability a jejich chybějící návaznosti, areály brownfieldů, nízký koeficient ekologické stability. Z dopravních závad lze jmenovat kapacitně nevyhovující silnici I/53, kapacitně nevyhovující silnici I/52 v úseku katastru Nové Vsi, nevyhovující úsek komunikace ve výjezdu z města směrem na Mikulov, při křižovatce s I/53, nevyhovující úsek komunikace ve směru na Přibice, rizikové křížení železnice s komunikací ve směru na Přibice. Existující i závady hygienické: stará zátěž ve Smolíně, hluková zátěž ve městě vyvolaná průtahy silnic II. třídy a dopravní obsluhou ploch výroby a skladování umístěných v severní části města, dále od silnice R52 a I/52. Část území je ohrožena povodněmi.

5. MALÁ MĚSTA JIHOMORAVSKÉ PERIFERIE

Jihomoravská periferie se skládá z periferie pohraniční, kterou v naší analýze reprezentuje Mikulov a z takzvané vnitřní periferie, kterou reprezentují Velké Opatovice. Periferie je charakterizovaná odlehlostí od významných středisek, v našem případě zejména od Brna, a také od okresních středisek. Vzdálenost může být měřena délkou příslušných komunikací, ale i časem, potřebným k překonání vzdálenosti. Druhá možnost zohledňuje složitost dopravních poměrů, zejména výškovou a směrovou členitost komunikací.

S tím souvisí některé další skutečnosti. Především středisky periferních mikroregionů jsou malá města (nebo dokonce obce, která městský statut nemají; v případě Jihomoravského kraje Vranov nad Dyjí a Velká nad Veličkou), jejichž konkurenční větší střediska jsou relativně vzdálena. Druhým důsledkem a zároveň charakteristickým znakem periferie je umístění na hranicích sfér vlivu významných středisek. V řadě případů je tato hranice zároveň i hranicí administrativní – buď státní, nebo vnitrostátní (okresní a zejména krajskou).

Střediska periferních mikroregionů patří mezi chudší, respektive hůře rozvinutá malá města. Jejich střediskový význam pro okolí – zpravidla malá a velmi malá – sídla je však nezpochybnitelný. Bez těchto malých měst by periferní mikroregiony měly jen malou šanci pro budoucnost (Vaishar, Zapletalová 2009).

Případová studie Mikulov

Město Mikulov se nachází v Jihomoravském kraji, v okrese Břeclav, 50 km jihovýchodně od Brna. Jedná se o obec s rozšířenou působností tzv. III. stupně (správní obvod úřadu). První písemné údaje o městě se datují od roku 1173. Počet obyvatel dosáhl 7 450 (1. 1. 2011). Ke stejnému datu měl celý obvod 19 650 obyvatel. Celková výměra obce je 4 532 ha.

Mikulov leží v kotlině, sevřené na západní straně zámeckým kopcem, na severní Kozím vrškem a na východní Svatým Kopečkem. Trojice skalnatých vápencových útvarů je oddělenou částí Pálavy, která se tyčí nad rovinou Dyjskosvrateckého úvalu. Ještě v raném středověku bylo Mikulovsko ostrovem, který obtékala řeka Dyje.

Regionální geologickou jednotkou území Mikulova je flyšové pásmo - podslezská jednotka. První částí rozsáhlého pásma vnějších bradel na okraji flyšového pásma našich Karpat jsou Pavlovské vrchy, které vystupují strmým skalnatým vápencovým reliéfem z okolních úvalů (Dolnosvrateckého a Dyjskosvrateckého). Jejich složení tvoří jurské křídové vápence, částečně pokryté paleogenními slínami a pískovci. Kvartér moravských úvalů je zde zastoupený sprašemi a svahovinami. Z hydrogeologického hlediska můžeme území řadit do oblasti méně významné. Pravděpodobnost znečištění podzemních vod je velmi omezená a ochrana podzemních vod minimální.

Město Mikulov se nachází v nadmořské výšce 205 až 320 m n. m. Dle členitosti terénu je území plochou vrchovinou, která patří do soustavy Vněkarpatské sníženiny, podsoustavy Mikulovské vrchoviny a celku Pavlovské vrchy. Dominantu krajiny v okolí Mikulova tvoří vrch Turolď (cca 380 m n. m.) a Sv. Kopeček (cca 360 m n. m.).

Obr. 16 Panorama města Mikulova; Svatý Kopeček. Autor: T.Kniezková

Jedná se o klimatickou oblast T4, což je nejteplejší území v České republice s teplou, suchou a mírnou zimou. Převládající směr větru je západní a severozápadní.

Tab. 13 Klimatická charakteristika města Mikulov.

Počet letních dnů	60 - 70
Počet ledových dnů	30 - 40
Průměrná teplota v lednu	-2 až -3 °C
Průměrná teplota v červenci	19 - 20 °C
Srážkový úhrn ve vegetačním období	300 - 350 mm
Srážkový úhrn v zimním období	200 - 300 mm

Zdroj: www.mikulov.cz

Na území se nachází černozemní a hnědozemní půdy, které jsou však značně ohrožené vodní erozí. Různé půdotvorné substráty způsobily vývoj celé řady půd, od černozemí přes rendziny, hnědozemě, drnové půdy až po půdy lužní. Kvalita černozemních půd je zde velmi vysoká, jedná se o nejurodnější půdy v České republice.

Jsou zde zastoupena všechna potenciální přírodní společenstva, a to skalní stepi, šípákové doubravy, dubohabrové háje, společenstva tvrdého luhu. Dále společenstva podmíněná člověkem, avšak přírodě blízká. Jsou to společenstva slanomilná, vodních ploch, stepních lad, vlhkých luk, extenzivních sadů a atd.³⁹

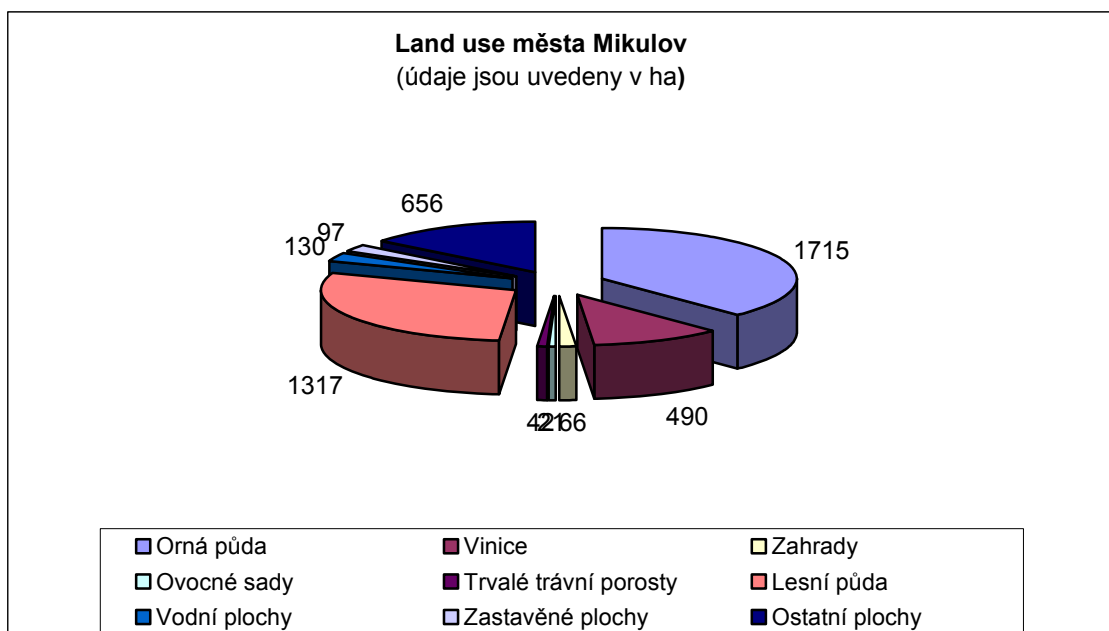
Na území města Mikulova jsou lokality obecné i zvláštní ochrany přírody, dle zákona 114/92 Sb. Do zvláštní ochrany spadá Chráněná krajinná oblast Pálava, přírodní památky a rezervace, ochrana zvláště chráněných živočichů a rostlin. Do obecné ochrany přírody spadá územní systém ekologické stability, registrované a navrhované významné krajinné prvky (ekologicky významné krajinné segmenty), významné krajinné prvky v obecné poloze a přírodní parky.

Do mikroregionu spadá jihozápadní část CHKO, od masivu Pálavských kopců po Mílotickou oboru. Plochy cenné z hlediska ochrany přírody jsou chráněny na základě členění do čtyř zón. Chráněná krajinná oblast (CHKO) byla vyhlášena 19. března 1976 výnosem MK čj.5790 na ploše 92 km². Režim a způsob ochrany včetně dlouhodobých cílů

³⁹ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno: Urbanistické středisko Brno, 2001 [cit. 2011-07-28].

se řídí plánem péče (schválen v lednu 1999). Biosférická rezervace CHKO Pálava byla v roce 1986 zařazena do biosférických rezervací UNESCO. Vyhlášena byla biosférická rezervace provinciálního významu, která se nachází v ohbí řeky Dyje mezi Dolnomoravským a Dyjskosvrateckým úvalem v rozloze cca 8 332 ha.

Na území CHKO se nacházejí následující přírodní rezervace: PR Turolď (travnato-květnatá step na jurských vápencích s významnými skalními a lesostepními druhy rostlin a živočichů), PR Svatý Kopeček - vápencová květnatá step ponticko-panonského původu s významnými stepními druhy rostlin a živočichů, PR Šibeničník – travnato-květnatá step a teplomilná květena a PR Milovická stráž - výskyt významných lesních, lesostepních a stepních druhů rostlin a živočichů. Přírodními památkami jsou PP Růžový kopec - výskyt významných skalních a stepních druhů rostlin a živočichů, PP Kočičí skála - výskyt významných stepních druhů rostlin a živočichů, PP Kienberk - paleontologická lokalita s nalezištěm miocénní fauny evropského významu. Významné krajinné prvky představují VKP Mikulovská alej - kaštanová a lipová alej délky 2,5 km, VKP Klentnický potok - břehové porosty podél potoka v délce cca 12,5 km a VKP Mariánský potok - břehové porosty podél potoka v délce cca 8,0 km.

Graf 22 Výměra pozemků v katastrálním území Mikulov. Zdroj: vdb.czso.cz

Jedinečný krajinný ráz Mikulovska tvoří komplex Svatého kopečku a vrchu Turolď s historickou zástavbou města Mikulova, propojený vinicemi na úpatí kopce. K tomuto jádru se přidávají další dílčí dominanty a horizonty. Území CHKO Pálava je z hlediska ochrany krajinného rázu rozděleno následovně:

I. území se zásadními zájmy ochrany přírody. Oblast: maloplošná zvláště chráněná území.

II. území se zvýšenými zájmy ochrany přírody. Oblast: Milovická pahorkatina, niva řeky Dyje, údolní krajina s rybníky, ostatní krajinné segmenty.

III. území s omezenými zájmy ochrany přírody. Oblast: viniční tratě, volná polní krajina, zastavěné části sídel.

Chráněnými geologickými lokalitami jsou Turolď u Mikulova - opuštěný lom ve městě, umělá lomová stěna, významný střednopleistocenní a svrchnopleistocenní sprašový profil s fosilními půdami, v podloží ernstbrunskými vápenci, turonskými pískovci a jílovci

a Šibeničník - kóta 238 m, jižně od Mikulova mezi železniční tratí a rybníkem, významná morfologická kupa protažená ve směru SSV až JJZ. Na Šibeničníku lze pozorovat překrytí jurských bradel příkrovovými miocenními sedimenty.⁴⁰

Lokalizačními faktory sídla bylo křížení významné cesty podél řeky Dyje s cestou z Vídně k severu. Tato cesta se dělila ve směru na Olomouc (větev Jantarové stezky) a Brno (Kuča 1998) a přecházela poblíž Mikulova Dyjí. První písemné údaje se datují rokem 1173. Mikulov má dvojí jádro: původní slovanskou ves na severu a větší německé sídlo, které bylo výsledkem kolonizace v polovině 13. století. V roce 1249 získali Mikulov Lichtensteinové, kteří na místě staršího osídlení v podhradí založili poddanskou ves Mikulov. Možnost pořádání výročního trhu přispěla od roku 1366 k rozvoji Mikulova jako obchodního střediska pro širší okolí. Od počátku 14. století zde žila nejvýznamnější židovská komunita na Moravě.

Město včetně předměstí utrpělo vážné škody za husitských válek a po nich při průchodech cizích vojsk. Počátkem 16. století byl nový rozvoj nastartován příchodem novokřtěnců, kteří přinesli rozvoj řemesel. Hrad byl přebudován na renesanční pevnost proti Turkům. Rovněž město bylo po třech požárech v 16. století renesančně přestavěno. Postupem času se zde střetávají rozmanité kultury katolická, židovská a novokřtěnská (habánská), které daly vzniknout velkému množství jedinečných památek.

Obr. 17 Náměstí v Mikulově; Mikulovský zámek. Autor: T. Kniezková

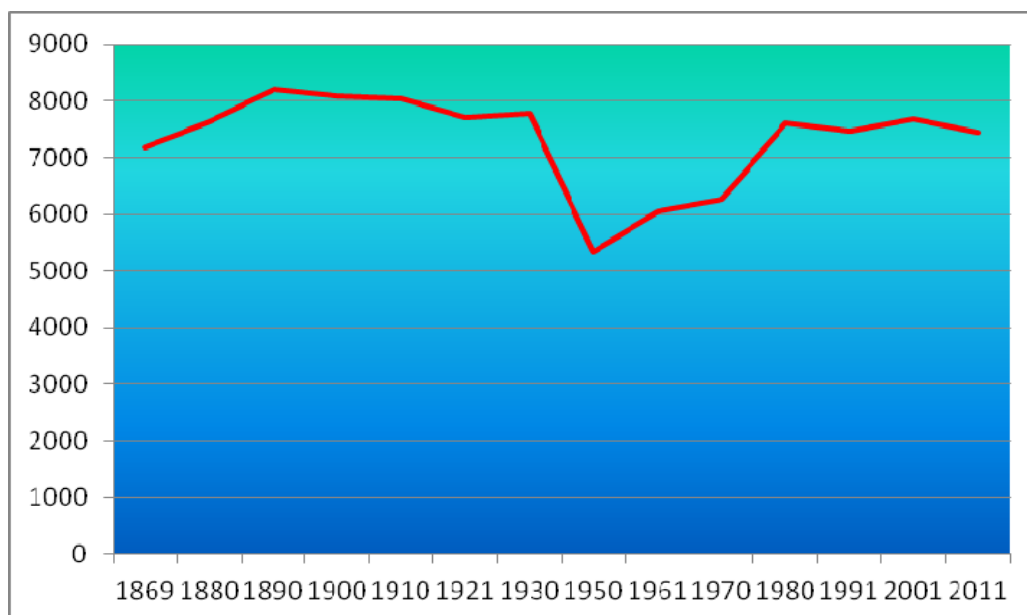
Významný rozvoj města byl zaznamenán po přechodu do majetku rodu Dietrichštejnů⁴¹. Největší rozkvět města je spojen s osobností olomouckého biskupa kardinála Františka Dietrichsteina, který chtěl z Mikulova vytvořit nové centrum Moravy. Za tím účelem přestavěl hrad na zámek a obnovil kostel Sv. Václava. V 17. století byl do Mikulova povolán řád piaristů; podle italského architekta Andrea Erny zde byla postavena první piaristická kolej ve střední Evropě; činnost piaristů přispěla ke kulturnímu rozvoji města. Stavební styl přecházel k ranému baroku. V roce 1629 patřil Mikulov k největším městům Moravy. Přes další škody při vydrancování Švédy (1645-46) a v rámci tureckých i uherských válek rozvoj města pokračoval. Konec 17. a celé 18. století znamenalo vrchol uměleckého rozkvětu města. Další dominantou se stalo dvojvěžové průčelí kostela sv. Anny. Ve 30. letech 18. století představoval Mikulov dokončený umělecký celek s vyváženou skladbou dominant (Kuča 1998). Město sice prosperovalo, ale nerostlo a navíc bylo poškozeno velkým požárem v roce 1784.

⁴⁰ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno : Urbanistické středisko Brno, 2001

⁴¹ MÁCOVÁ, M. Jihomoravský kraj [online]. 1998, 15. 5. 2003 [cit. 2011-05-27]. Historie města Mikulov.

Od počátku 19. století nastal pozvolný růst, spočívající v první fázi v zahušťování zástavby intravilánu. V roce 1834 byl Mikulov třetím největším městem Moravy podle počtu domů (Láznička 1948). V polovině 19. století dosáhlo město nejvyššího počtu obyvatel. Výstavba železnice z Vídně do Brna však město obešla. Od té doby význam Mikulova upadal jednak díky odchodu většiny Židů do Vídně, jednak nenapojením na železnici. Lokální trať Břeclav – Znojmo situaci již nemohla napravit, ale rozšířila intravilán o nádraží a přilehlé plochy. Smutnou kapitolou historie byl zábor města Německem v roce 1938, vypálení zámku ustupující německou armádou v roce 1945, následný odsun Němců a poloha na železné oponě. Druhá polovina minulého století přinesla výstavbu silničního obchvatu města a několika bytových domů, které však příliš nenarušily panorama města. Jádru města bylo v roce 1982 prohlášeno městskou památkovou rezervací. Demolicemi a novou výstavbou však byla těžce postižena předměstí. Přesto město patří k nejcennějším architektonicko-urbanistickým souborům na Moravě.

Vývoj počtu obyvatel po celou dobu sčítání obyvatelstva potvrzuje, že význam Mikulova v minulosti byl větší než jeho důležitost v současnosti. Velký propad byl způsoben odsunem v důsledku událostí 2. světové války. Šlo nejen o odsun německého obyvatelstva, ale i o předcházející likvidaci židovské minority nacisty. Po válce se počet obyvatel stěží vrátil k předválečné úrovni, aby v posledních 30 letech stagnoval nebo dokonce mírně klesal.

Graf 23 Vývoj počtu obyvatel Mikulova v období 1869 – 2011.

Zdroj: Historický lexikon obcí ČR, ČSÚ Praha; rok 2011 není zcela metodologicky srovnatelný, protože údaj nepochází ze sčítání lidu, ale z bilancí obyvatelstva

Za období 2006-2010 se v Mikulově narodilo 379 dětí, zatímco zemřelo 318 osob. To odpovídá mírnému přirozenému přírůstku obyvatelstva na úrovni 8,1 ‰. Na druhé straně se přistěhovaly 672 osoby proti 839 vystěhovalým, což představuje migrační úbytek obyvatelstva v relativní výši 22,3 ‰⁴². Vzhledem k tomu, že přirozený přírůstek je možno považovat za dočasný jev, lze v budoucnu perspektivně očekávat spíše pozvolný úbytek obyvatelstva. Příčinu je možno hledat v pohraniční poloze Mikulova.

Obyvatelstvo Mikulova, i když je mladší než v řadě jiných měst, rovněž nastoupilo cestu stárnutí. Index stárání (podíl dětí a seniorů) klesl v roce 2010 pod hodnotu

⁴² Demografické údaje za obce ČR. Český statistický úřad Praha

1 (konkrétně 0,99). Venkovské obce spádového obvodu však mají obyvatelstvo mladší (senioři představují 0,96 mladých lidí do 15 let).

Díky příhodným klimatickým podmínkám je tato oblast velmi intenzivně zemědělsky obhospodařována, z čehož vyplývá silné zastoupení primárního sektoru. Ten je specializovaný především na vinařství. Tato oblast umožňuje pěstování kvalitního vína. Sekundární sektor - průmysl se orientuje na zemědělské služby, zpracování potravin (především zpracování surovin vypěstovaných v území), stavebnictví a strojírenství. V posledních letech se také rozvíjí terciální sféra komerčních aktivit a služeb, především orientovaných na cestovní ruch⁴³.

Míra nezaměstnanosti v Mikulově je poměrně vysoká. Pouze na krátké období v nejpříznivějším roce 2008 klesla pod 9 %. Zajímavé však je, že v krizovém období nevystoupila míra nezaměstnanosti na úroveň roku 2005, nýbrž se držela až na výjimky pod 14 %. Mikulovsko má nejvyšší míru nezaměstnanosti v celém okrese Břeclav (11 % v listopadu 2011). Ve skutečnosti může být nezaměstnanost menší díky zaměstnávání pracovníků na rakouské straně pohraničí.

Graf 24 Vývoj míry nezaměstnanosti 2005–2011. Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Z hlediska technické infrastruktury má město především význam v energetických sítích - řešeným územím prochází vysokotlaký plynovod, na území města je rozvodna elektrické energie 110/22 kV. Město nemá žádné plochy brownfields a žádné průmyslové zóny.

Více než polovina ekonomických subjektů, sídlících v Mikulově, se angažuje v oboru obchodu, prodeje a oprav motorových vozidel a spotřebního zboží, v pohostinství a v ostatních obchodních činnostech. V sociálních službách (včetně zdravotnictví a školství) je činných asi 15 % subjektů stejně jako v průmyslu. Ve stavebnictví podniká necelých 10 % subjektů, v dopravě a spojích asi 4 % stejně jako v primárních aktivitách. Ze všech subjektů tvoří hlavní skupinu živnostníci (71 %), dále obchodní společnosti (11 %), svobodná povolání atd.

⁴³ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno : Urbanistické středisko Brno, 2001

Tab. 14 Hospodářská činnost ve městě Mikulov.

Hospodářská činnost		
Počet podnikatelských subjektů celkem (31. 12. 2009)		1795
Podle převažující činnosti	Zemědělství, lesnictví, rybolov (31. 12. 2010)	73
	Průmysl (31. 12. 2009)	262
	Stavebnictví (31. 12. 2009)	174
	Doprava a spoje (31. 12. 2009)	77
	Obchod, prodej a opravy motorových vozidel a spotřebního zboží a pohostinství	604
	Ostatní obchodní služby (31. 12. 2009)	321
	Veřejná správa, obrana, povinné sociální pojištění (31. 12. 2009)	2
	Školství a zdravotnictví (31. 12. 2009)	69
Ostatní veřejné, sociální a zdravotní služby (31. 12. 2009)		210

Zdroj: vdb.czso.cz

Obvod Mikulova jako obce s rozšířenou působností je tvořen obcemi Bavory, Brod nad Dyjí, Březí, Dobré Pole, Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Drnholec, Horní Věstonice, Jevišovka, Klentnice, Milovice, Novosedly, Nový Přerov, Pavlov, Perná a Sedlec. Obce spádového obvodu se nacházejí v pásu mezi státní hranicí s Rakouskem a Novomlýnskými nádržemi. Dominantou celého území jsou Pavlovské vrchy.

Vzájemné regionální vztahy výrazně ovlivňují dynamiku rozvoje města, a to jak pozitivně, tak negativně. Město Mikulov má velmi příznivou polohu, leží na hlavním dopravním tahu, který spojuje region brněnský s vídeňským, a sever Evropy s jejím jihem. Důležité je také dopravní spojení urbanizovaného pásu „Pomoraví“ se státy Evropské unie. Tato poloha pomáhá rozvíjet už tak výrazný rekreační potenciál města i okolí (Pálava). Přesto, že se Mikulov řadí mezi malá města ČR, je významným obslužným i pracovním centrem pro jihozápadní části okresu Břeclav i pro část Rakouska. Město má velký průmyslový potenciál, který vytváří řadu pracovních příležitostí (potravinářský a strojírenský průmysl), neopomenutelný je také jeho potenciál v zemědělské oblasti se zaměřením na speciální plodiny (vinařství a navazující komerční využití). Mikulov je jedním z našich nejvýznamnějších historických měst, je centrem cestovního ruchu s předpokládaným dalším rozvojem turistické infrastruktury⁴⁴.

Převážná část firem ve městě je malých. Mezi největší firmy patří Lahůdky V+V, s.r.o. (25-50) - prodejna pečiva a drobný doplňkový prodej potravin, výroba lahůdek a sladkého pečiva, provoz studené kuchyně a organizace gastronomických akcí a cateringu. Ještě významnější firmou je MF Energy, s.r.o. (50-100) - prodejní a výrobní společnost se zaměřením na lopatky a příslušenství parních a plynových turbin. Hlavním posláním firmy je poskytovat služby zákazníkům z oblasti servisu, vývoje a výroby turbin. Moderní technologické vybavení provozu a kontroly a více než 25leté zkušenosti z výroby lopatek dávají odběrateli záruku na kvalitní práci za přijatelné ceny a v požadovaných dodacích lhůtách. Nichias Czech, s.r.o. (100-200) prodává těsnění pro automobilový

⁴⁴ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno : Urbanistické středisko Brno, 2001 [cit. 2011-07-28].

průmysl. Pemag, s.r.o. (50-100) od svého vzniku zásobuje vinařské a vinohradnické firmy technologiemi a materiálem spojeným s těmito obory. Dále se zabývá prodejem přírodních korkových zátek, syntetických zátek, hliníkových šroubových uzávěrů na vína a destiláty, tiskem etiket na víno, výrobou záklopek pro vinaře, výsadbou a prodejem sazenic révy vinné, mezinárodní nákladní dopravou ADR a sběrnou službou⁴⁵.

Mapka 11 Spádový obvod Mikulova jako obce s rozšířenou působností. Kreslila J. Pokorná

Ve spádovém obvodu vyvíjí aktivitu celkem 4 341 ekonomický subjekt, z toho je 3 585 fyzických osob⁴⁶. Z toho 21 % ekonomických subjektů se angažuje v odvětví obchodu, 16 % ve stavebnictví, 15,5 % v průmyslu, 9,5 % v zemědělství, lesnictví a rybolovu atd. Z celkového počtu subjektů nemá 1 510 žádné zaměstnance. Mikropodniků (1-9 zaměstnanců) je 366, malých podniků (10-49 zaměstnanců) je 86, středně velké podniky (50-249 zaměstnanců) ve městě nejsou a velké podniky s více než 250 zaměstnanci jsou pouze dva.

V Mikulově evidujeme následující služby: cykloservis (Oprava a prodej jízdních kol Matušková), folklorní festival FoS ČR (Trojfestival Mikulov), folklorní sdružení (Regionální sdružení Moravia), folklorní soubor či skupina FoS ČR (Pálava, národopisný soubor, Palavánek, dětský národopisný soubor, Palavěnka, dětský národopisný soubor), galerie (Galerie 27 - sgrafitový dům v Mikulově), hřbitov (Brána hřbitova), kino (Kino Hvězda), kostel nebo katedrála (Kostel sv. Jana Křtitele, Kostel sv. Václava), koupaliště (Koupaliště Riviera), kulturní a zábavní zařízení (Kulturní dům u radnice), mateřská škola (MŠ Habánská, MŠ Klentnice, MŠ Pod Strání), městský úřad (Městský úřad Mikulov), muzeum (Regionální muzeum Mikulov), vinařství (Frankovka, Muškát moravský), vinný sklep (Pod Kozím hrádkem, vinařství Mikrosvín Mikulov a.s., Vinný sklep, Zámecký sklep - Mikulov), vinotéka (Reprezentační prodejna Víno Mikulov a.s., Vinotéka Svatého Urbana), záchranná služba (Soukromá zdravotní doprava).

⁴⁵ Regionální informační servis - RIS : Krajské RIS [online]. 2011 [cit. 2011-07-20]. Ekonomické subjekty okresu Břeclav.

⁴⁶ SO ORP Mikulov. Krajská správa Českého statistického úřadu Brno

Školství reprezentují tři základní školy (Hraničářů, Školní a Valtická) a základní umělecká škola, dále Gymnázium Komenského s kapacitou 400 žáků a střední odborné učiliště Mikulov, které po sloučení s odborným učilištěm, učilištěm a praktickou školou v roce 2005 nabízí vzdělání v 5 oborech. Škola má kapacitu 850 žáků a její studentský domov 145 lůžek. Skutečný počet žáků ve školním roce 2009/2010 byl 355.

Město má poměrně velkou ubytovací kapacitu nižší a střední úrovně: v 11 hotelích je více než 500 lůžek. Penzionů je asi 60. Infrastrukturu cestovního ruchu doplňuje turistické informační centrum. Turisticky značená trasa vede severně na Tuřold a Pálavu a východně přes Svatý Kopeček. Cyklistická síť se napojuje na hlavní trasu podél státní hranice (vedena také jako Greenway), cyklistický provoz je sveden přes náměstí k severu směrem do Pavlova

Na území Mikulova se nachází železniční stanice Mikulov na Moravě, ležící na jednokolejné železniční trati Břeclav – Hrušovany nad Jevišovkou - Znojmo. Katastrálním územím procházejí silnice: I/52 Brno - Pohořelice - Mikulov - st. hranice, I/40 Mikulov – Poštorná, II/414 Lechovice – Mikulov, II/421 Terezín – V.Pavlovice – Mikulov, III/0522 Mikulov – okružní, III/0524 Mikulov – příjezdná, III/0525 Mikulov - st. hranice, III/42120 Mikulov - Klentnice – Pavlov, III/42124 Mikulov – Lednice. Jsou zde 4 křižovatky - se silnicí II/414, s ulicí Vápenka, Jiráskova a silnicí I/40.

V Mikulově se nachází celkem čtyři čerpací stanice. Jedna je na ulici Brněnské, severně od křižovatky se silnicí II/42. Další dvě jsou u křižovatky ulice U vápenky a silnice I/52. Poslední je naproti křižovatce silnic I/40 a I/52 ve směru k hraničnímu přechodu. Bylo zde zřízeno 700 parkovacích stání, z toho 325 řadových a 488 individuálních garáží⁴⁷. Po vybudování obchvatu nepřesahuje intenzita dopravy na hlavních komunikacích vnitřního města 3 800 jednotkových vozidel za 24 hodin⁴⁸. Zato na obchvatu, který postihuje okraj města, je intenzita dopravy podstatně vyšší: na Brno směřují 8 623 vozidla, k hraničnímu přechodu do Rakouska 5 054 vozidla a k Břeclavi 3 653 vozidla.

Veřejná doprava směřuje do Brna (16 spojů v pracovní dny), okresních středisek Břeclavi (28 spojů) a Znojma (13 spojů) a do sousedních malých měst Valtic (25 spojů), Hrušovan nad Jevišovkou (21 spojů), Hustopečí (18 spojů), Pohořelice (16 spojů), Velkých Pavlovic (10 spojů). Linka číslo 581 zajišťuje 15 spojů denně místní dopravu v Mikulově. Spojení veřejnou dopravou do Rakouska zatím chybí, a cestující musí použít spoje přes Břeclav nebo Znojmo. Lodní dopravu lze využít na řece Dyji, ale pouze k rekreačním účelům. Nejbližší přístav je v Břeclavi (cca 23 km). Další možnosti rekreační plavby jsou na nádrži Nové Mlýny s nejbližší zastávkou v obci Pavlov (cca 10 km)⁴⁹.

Vyšší obslužné funkce plní především okresní město Břeclav, vzdálené cca 20 km, a Brno s dobrým komunikačním spojením. Na rakouské straně je nejbližším městem Poysdorf (5 500 obyvatel v roce 2011) na hlavní silnici do Vídně.

Město Mikulov je městem zcela výjimečných kvalit díky historickému jádru a jeho začlenění do jedinečné přírodní scenerie jihozápadního okraje Pavlovských vrchů. Město patří k významným centrům osídlení České republiky, jeho památkový potenciál vytváří atraktivitu cestovního ruchu evropského významu. K jeho nedostatkům patří méně rozvinuté spektrum pracovních příležitostí a absence některých sportovních zařízení. Výchozím hlediskem koncepčního přístupu je zajištění optimálního životního a pracovního prostředí obyvatelstva, aniž by byly narušeny historické hodnoty, zanechané předchozími generacemi.

⁴⁷ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno : Urbanistické středisko Brno, 2001

⁴⁸ Sčítání dopravy 2010. Ředitelství silnic a dálnic ČR

⁴⁹ *Regionální informační servis - RIS : Krajské RIS* [online]. 2011 [cit. 2011-07-20]. Rozvojové plochy.

V rámci toto projektu byla uskutečněna minianketa na dotaz: Co se Vám vybaví, když se řekne město Mikulov? Tato anketa proběhla během měsíce listopadu 2011 v prostorách Mendelovy univerzity v Brně (společně s anketou týkající se ostatních případových studií malých měst Jihomoravského venkova). Dotazovanými byli převážně vysokoškolští studenti různých ročníků a oborů s různými místy trvalého bydliště (převážně však z Jihomoravského kraje). Výsledky ankety ukazuje následující tabulka (obsahuje pouze vícečetné odpovědi, které jsou správné, tj. opravdu se ve městě nacházejí. Byly vyřazeny odpovědi, které s městem nesouvisely).

Tab. 15 Co se Vám vybaví, když se řekne město Mikulov?

Město Mikulov	
Představa	Počet odpovědí
1. Popis místa	
přechod do Rakouska	50
krásné místo	9
2. Turistika	
zámek	72
Svatý kopeček	21
židovský hřbitov	4
historie	7
náměstí	2
výlety a turistika	3
Pálava	9
6. Zemědělství	
vinařství	162
8. Ostatní	
folklór	2

Autor: J. Pokorná, T. Kniezková

Město Mikulov je v povědomí lidí silně zakořeněno, a těžko bychom hledali někoho, kdo o Mikulově nikdy neslyšel nebo nic neví. Nejčastěji si respondenti představí pod pojmem Mikulov víno a vinařství, dále zámek, Svátý kopeček, bývalý hraniční přechod do Rakouska a samozřejmě Pálavu. Mikulov má opravdu co nabídnout (kulturní a historické i sportovní či kulinářské zážitky). Každému, kdo toto město navštíví, zůstanou krásné vzpomínky a rád se sem bude znova vracet. Do povědomí širší veřejnosti se také dostal díky českému filmu Bobule. Z ankety vyplynulo, že se respondenti zaměřili pouze na pozitivní jevy v krajině a jen málokoho napadlo, spojovat si město s negativními jevy, jako je rozrůstající se suburbie, průmyslová zóna, kasína a vykřičené domy, jako pozůstatky bývalého hraničního přechodu.

„Lidé, kteří přicházejí do Mikulova ponejprv, bývají často překvapeni, kolik krásy a historických památek je soustředěno na malém prostoru, který se dá projít během několika desítek minut. Naše město je skutečně skvostem s bohatou historií. Měli bychom si to uvědomit a být na to hrdí.“⁵⁰

⁵⁰ VRBKA, S. *Povídání o Mikulově: aneb o čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí*. 1. Mikulov: Muzejní spolek v Mikulově, 2009. 390 s. ISBN 978-80-254-6108-2.

Mapka 12 Územně funkční struktura Mikulova. Kreslila J. Pokorná

V 70. letech začala být budována nová průmyslová zóna v dostatečné vzdálenosti od západního okraje města. Vývoj urbanistické struktury města byl silně ovlivněn přírodními podmínkami. Vápencový hřeben Pavlovských vrchů končí na severním okraji města vrcholem Turoid s krajinářsky velmi cenným opuštěným kamenolomem s kráterovými jeskyněmi. Kompaktní zeleň prolíná až téměř do středu města na Kozí vrch. Rozvoj města východním směrem je limitován Sv.Kopečkem, krasovým návrším s barokní poutní kaplí. Nejpriznivější přírodní podmínky pro další rozvoj města jsou na jihozápadním okraji města, i když za cenu záboru kvalitní zemědělské půdy. Velice důležité je zapojení městského organismu do volné krajiny. Město se vyznačuje jedinečnou symbiózou městského zastavění s okolní přírodou. Na severním okraji města prolíná zeleň z Turoidu přes amfiteátr, zeleň hřbitova a městského parku a přírodní zelené plochy Kozího vršku až do centra města. Na východní straně navazují vinohrady a zahrady na obytnou zástavbu, na jižní a západní straně je město obklopeno intenzivně obdělávanou zemědělskou půdou s četnými plochami vinohradů⁵¹.

⁵¹ MACKERLE, P., et al. Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov* [online]. Brno : Urbanistické středisko Brno, 2001

Případová studie Velké Opatovice

Město Velké Opatovice se nachází ve střední části Malé Hané, v tzv. Boskovické brázdě, pod 50. rovnoběžkou severní šířky. Najdeme je jihozápadním směrem od města Jevíčka a severním směrem od města Boskovic. Okolní malé vesnice Bezděčín, Brťov u Velkých Opatovic, Korbelova Lhota, Svárov a Velká Roudka jsou součástí města Velké Opatovice. Protéká zde říčka Jevíčka, na níž je u východního okraje města malý rybník.

Toto území spadá k moravsko-slezské jednotce Českého masívu a výběžkem sem zasahuje i Česká křídlová tabule. Nacházejí se zde horniny západomoravského krystalinika a jednotka označovaná jako brunnidy, která je oddělena permskými sedimenty Boskovické brázdy. Západomoravské krystalinikum vzniklo přeměnou sedimentů ukládajících se ve starohorní geosynklinále, která byla provrásněna, rozlámána a vyzdvižena za proniknutí magmatu a výlevů láv. Tak vznikla část zemské kůry tvořená přeměněnými a vyvřelými horninami, jejichž soubor označujeme za krystalinikum. Ve starohorách (v proterozoiku) zde vznikaly převážně fylity, svory, rohovcové ruly nebo paruly. Svrchní patro tvoří permské sedimenty Boskovické brázdy, tzv. červená jalovina (červené arkóзовé slepence, pískovce, prachovce), ukládající se v klesající bezodtokové pánvi. Z období křídly pochází slínovce, slínité a vápnité spongility, vápnité prachovce a pískovce. V terciéru se zde ukládaly mořské tégly, písčité slíny a písky. Ve čtvrtohorách dochází k ukládání pleistocénní sprašové hlíny, spraší či říčních štěrkopísků, a vznikají tak především slínovce nebo písčité a slínité vápence (opuky)⁵².

Území má plochý pahorkatinový reliéf ležící na neogenních a čtvrtohorních sedimentech (spraše, sprašové hlíny) v rozmezí 300-420 m n. m. Jeho ráz má ráz vzhled kotlinového úvalu na dně prolomu. Nadmořská výška samotného města dosahuje 376 m n. m. Dle geomorfologického členění patří území do provincie Česká vysočina, subprovincie Česko-moravská soustava, oblasti Brněnská vrchovina, celku Boskovická brázda, podcelku Malá Haná, okrsku Jevíčská sníženina (Demek et al., 1987).

Na území se vyskytují dva typy půd, a to pararendziny a hnědé půdy (Tomášek 2003). Území spadá do povodí řeky Moravy a je odvodňováno přítoky Třebůvky, které ústí do řeky Moravy. Přímo Velkými Opatovicemi protéká potok Bitýška, který se vlévá do Jevíčky a ta následně do Třebůvky (Koutná, 2010). Podnebí je zde mírné, patří do mírně teplé klimatické oblasti. Průměrná roční teplota je 7,7 °C, průměrné roční srážky jsou 660 mm. Průměrně prší 122 dní v roce.

⁵² FIC., B. *Okres Blansko*. Praha : Geodetický a kartografický podnik, 1983.

Mapka 13 Lokalizace Města Velké Opatovice. Zdroj: www.czso.cz

Zdroj: Český statistický úřad Brno [online]. 2007 [cit. 2011-08-03]. Statistický průvodce obcemi Jihomoravského kraje 2007.

První písemné zmínky pocházejí z období kolem roku 1308, kdy byla na nedalekém hradě Cimburku (dnes zřícenině) uzavřena kupní smlouva na Opatovice. Ty byly původně tvořeny dvěma samostatnými částmi Horní a Dolní, které se takto vyvíjely až do 19. století. Šlo o dvě nejen samostatné, ale i značně odlišné vesnice. Starší horní část má půdorys typický pro nížinné vsi v Boskovické brázdě. Jižní část v údolí Jevíčky je široká koncentrovaná lánová ves. Převažují zde čtyřstranné uzavřené usedlosti, jak je známe z německých i českých vesnic regionu (Kuča 2011). Po těchto obcích zbyly pouze místní názvy - Horensko a Dolensko.

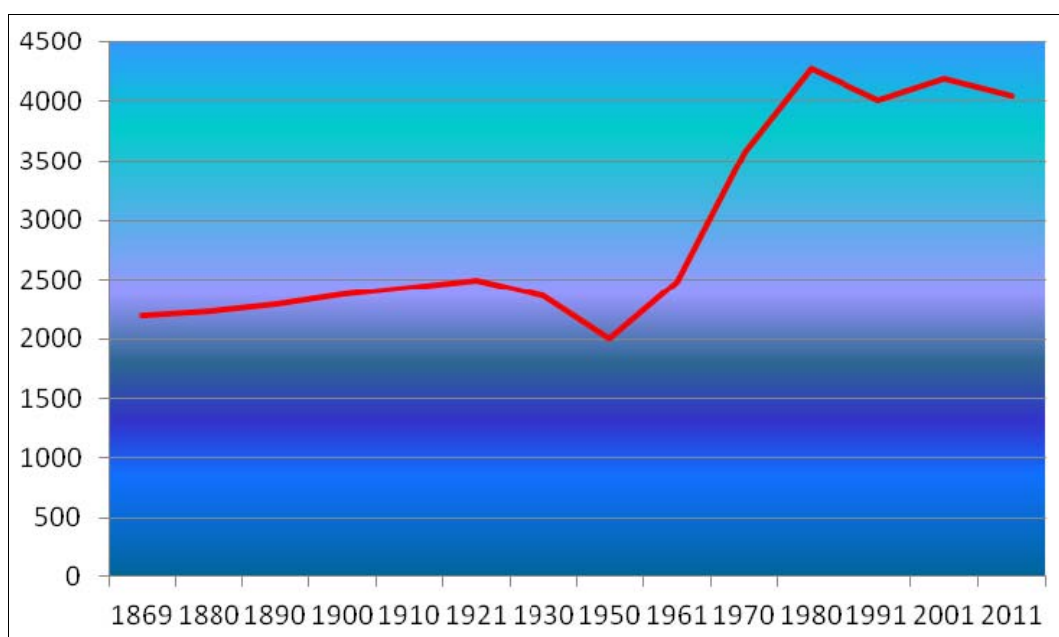
Město Velké Opatovice má dlouhou a pestrou historii. Nejvýznamnějšími rody, které na Opatovicích sídlily, byly Věžníkové, Salmové a Herbersteinové. Na území města stávaly dvě tvrze a řada mlýnů. Na místě horní tvrze byl postaven zámek (dnes městský úřad); jeho současná barokní podoba je z poloviny 18. století a zasloužil se o ni rod Salmů (Karel Otto, hrabě Salm - Neuburg). Nová stavba byla postavena na místě staré kamenné tvrze s původním hospodářským dvorem. V roce 1852 bylo vydáno kutací právo na dobývání žáruvzdorných jíílů, a v roce 1892 vznikla šamotka firmy Gessner a Pohl. Železniční trať z Chornice byla přivedena v roce 1889 a v roce 1908 byla prodloužena do Skalice nad Svitavou. Rozvoj města byl v zásadě živelný; nové domy vyrůstaly podél cest na okrajích intravilánu.

V roce 1950 se šamotka změnila na Moravské šamotové a lupkové závody, a později byla výrazně rozšířena, což vyvolalo prudkou urbanizaci. Statut města byl Velkým Opatovicím udělen 15. října 1969. Bylo postaveno několik menších panelových sídlišť a budovy škol nepříliš citlivě zakomponované do organismu sídla. Na jihovýchodním okraji města vyrostl areál zemědělské velkovýroby (Kuča, 2011).

Vývoj počtu obyvatel Velkých Opatovic lze rozdělit do několika značně rozdílných period. Do první světové války byl typický pomalý, ale rovnoměrný růst. V době první

Československé republiky bylo možno pozorovat pokles počtu obyvatel, který vyvrcholil událostmi druhé světové války. Poté následoval rychlý růst spojený zřejmě s industrializací. Od 80. let minulého století počet obyvatel města stagnuje, a v poslední době spíše klesá.

Za posledních 5 let (2006–2010) se ve Velkých Opatovicích narodilo 206 dětí a zemřely 202 osoby⁵³. To odpovídá zanedbatelnému přirozenému přírůstku ve výši 0,1 ‰. Navíc lze očekávat, že vzhledem k postupnému celostátnímu vyčerpání silných populačních ročníků 70. let minulého století se počet narozených opět sníží a demografický vývoj přejde k přirozenému úbytku obyvatelstva. Za stejné období se přistěhovalo 369 osob a vystěhovalo 450 lidí. To představuje migrační úbytek 19,9 ‰. Celkově lze tudíž konstatovat, že v současné době Velké Opatovice obyvatelstvo spíše ztrácejí.

Graf 25 Vývoj počtu obyvatel Velkých Opatovic v období 1869–2011.

Zdroj: Historický lexikon obcí ČR, ČSÚ Praha; rok 2011 není zcela metodologicky srovnatelný, protože údaj nepochází ze sčítání lidu, ale z bilancí obyvatelstva

Za nejdůležitější je v okolí považována společnost P-D Refractories CZ, a.s. (následovník Moravských šamotových a lupkových závodů), jenž produkuje mnoho druhů výrobků v oblasti žáruvzdorných vyzdívek, betonů a křemičitého skla. Roční produkce může činit až 100 000 tun materiálů. Čeští, němečtí a polští odběratelé představují více než 60 % odbytu. V roce 2009 zaměstnávala firma 673 zaměstnanců⁵⁴, jejichž počet oproti předcházejícím letům v důsledku celosvětové krize klesal.

Firma Interkontakt zajišťuje především vnitrostátní a mezinárodní kamionovou dopravu. Měsíčně přepraví více než 1 500 nákladů. Firma Gerbrich od roku 1897 vyrábí a prodává dveře a zárubně. Prodávají zvukově izolační, protipožární, kouřotěsné, celoskleněné, bezpečnostní a interiérové dveře.

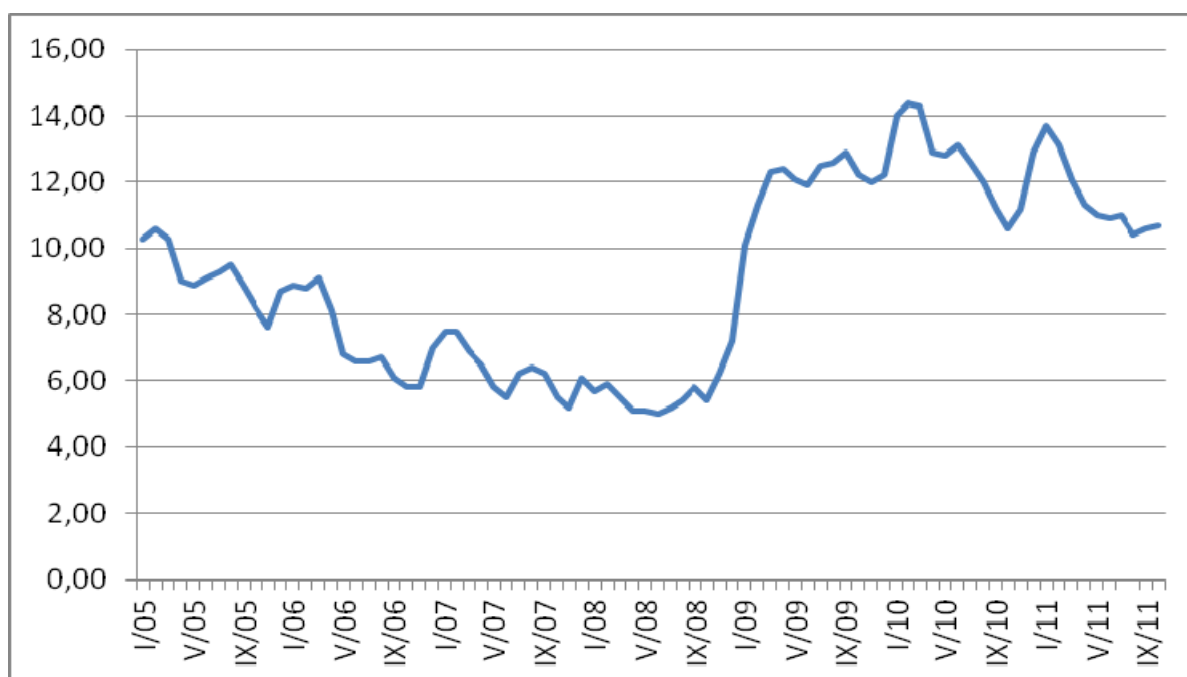
Ve Velkých Opatovicích podniká 575 ekonomických subjektů. Největší podíl je aktivní v obchodních a opravárenských činnostech (47 %). Neobvykle významný počet ekonomických subjektů se angažuje ve stavebnictví (21 %), dále v průmyslu

⁵³ Databáze demografických údajů za obce. Český statistický úřad Praha

⁵⁴ Výroční zpráva společnosti P-D Refractories CZ za rok 2009

(11 %), zemědělství a lesnictví (6 %). Většina ekonomických subjektů jsou živnostníci (439 subjektů). Samostatně hospodařící rolníci ve městě nepůsobí.

Úbytku pracovních příležitostí ve výrobních odvětvích odpovídal vzestup míry nezaměstnanosti až na hodnoty nad 10 % na počátku roku 2005. Poté v souladu s příznivým ekonomickým vývojem míra nezaměstnanosti klesala (s určitým vlivem sezónních výkyvů) až do počátku krize v létě roku 2008, kdy dosáhla minimální úrovně 5 %. Poté nezaměstnanost ve Velkých Opatovicích raketově vystoupala přes 12 % v roce 2009 až na své dosavadní maximum 14,4 % na počátku roku 2010, kdy krize zatím vrcholila. Od té doby nezaměstnanost mírně klesala s poměrně významnými sezónními výkyvy vždy na počátku dalšího roku.

Graf 26 Vývoj nezaměstnanosti ve Velkých Opatovicích 2005–2011.
Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

Ve srovnání s ostatními mikroregiony Blanenska je míra nezaměstnanosti na Velkoopatovicu (10,6 % v říjnu 2011) nejvyšší. Vzhledem k rozvinuté veřejné dopravě může Velkoopatovicko na trhu práce teoreticky kooperovat se sousedními mikroregiony v Jihomoravském, ale i Pardubickém kraji. V rámci okresu Blansko existuje ovšem výrazná diferenciací mezi jeho periferním severem (Velkoopatovicko, Boskovicko, Letovicko) a suburbanizovaným jihem, kde je míra nezaměstnanosti řádově o 3 procentní body nižší⁵⁵. Mikroregiony Jevíčka, Svitav a Moravské Třebové v Pardubickém kraji mají míru nezaměstnanosti ještě vyšší než Velkoopatovicko.

Vedle pracovních příležitostí zajišťují Velké Opatovice pro obyvatele zázemí také služby nejnižší městské úrovně. Velké Opatovice mají pověřený obecní úřad, do jehož působnosti spadají obce Borotín, Cetkovice, Malá Roudka, Uhřice, Úsobno.

Základní škola má kapacitu 720 žáků. Její reálná obsazenost byla ve školním roce 2010/11 zhruba poloviční - 377 žáků. Střední škola uměleckoprůmyslová a technická má kapacitu 300 žáků. Reálně v ní v roce 2010/2011 studovalo 99 žáků v denním studiu a 53 osob ve studiu při zaměstnání. Rozvíjí se maturitní obory zpracování keramiky

⁵⁵ Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

a porcelánu a grafický design, obor studia při zaměstnání podnikání a učební obory umělecký keramik a elektrikář – silnoproud. Ubytovací zařízení školy má kapacitu 90 lůžek. Zřizovatel (Jihomoravský kraj) rozhodl v září 2011 o sloučení školy se SOŠ a SOU Masarykovy školy práce v Letovicích. Velké Opatovice nemají zdravotnické zařízení vyššího stupně. Ve městě ordinuje 5 samostatných lékařů. Nachází se zde také ústav komplexní péče pro muže s mentálním postižením Paprsek.

Komunikaci mezi Velkými Opatovicemi a sousedními středisky umožňuje rozvinutý integrovaný dopravní systém Jihomoravského kraje, který zabezpečuje v pracovních dnech 35 spojení do Boskovic, 30 spojení do Letovic a 21 spojení do Jevíčka v sousedním Pardubickém kraji prostřednictvím vlaků i autobusů. Tato spojení jsou vedena tak, aby obsluhovala i jednotlivé obce mikroregionu. Dojížďku do Jevíčka umožňuje některým obcím Velkoopatovicka i dalších 9 spojení, neprocházejících Velkými Opatovicemi. Tři spoje mimo IDS JMK spojují Velké Opatovice s Prahou přes Hradec Králové.

Identitu města tvoří architektonické a urbanistické zajímavosti. Mezi ně patří především barokní zámek, postavený v roce 1757, naposledy přestavěný v roce 1913. Od května roku 1924 je ve vlastnictví města Velké Opatovice. Nyní je v zámku umístěno městské muzeum s pamětní síní sochaře K. Otáhalu. Ten žil ve Velkých Opatovicích 30 let. Dále se zde nachází městský úřad a stálé kino. Původní barokní zahrada, která má 13,5 hektaru, byla založená kolem roku 1757. Přední zahrada byla upravena koncem 18. století v zámecký park a rozšířena o zadní rozlehlou přírodně krajinářskou část, která se táhne podél potoka. Hlavní dominantou je podlouhlý, mírně se svažující palouk, na jehož okrajích rostou mohutné stromy. Cenné jsou zbytky původního parku z druhé poloviny 18. století a výsadby z poloviny 19. století. Opravdovým unikátem je asi nejstarší živá lípa na Moravě s obvodem kmene přes 11 metrů a borovice černá se sedmi kmeny a výškou okolo 30 metrů.

Kostel sv. Jiří tvoří další z dominant města. Zaujme svou barokní výzdobou a oltářním reliéfem sv. Jiří v boji s drakem (1791), který je rovněž dílem K. Otáhalu. Stavba kostela proběhla v letech 1790-1791 a nahradila barokně přestavěný gotický chrám z 2. poloviny 14. století. Svatostánek, konzoly i zdivo oltáře zhotovil z umělého mramoru brněnský mistr František Kösler.

Dva kilometry severně od města je údolní nádrž Smolenská přehrada o rozloze 3 ha, kde je možnost koupání bez služeb. Zdejší terény jsou vhodné pro pěší turistiku, cykloturistiku, za příhodných sněhových podmínek i pro lyžování (běžky)⁵⁶.

⁵⁶ Klub českých turistů Velké Opatovice [online]. 2007 [cit. 2011-08-01]. Historie.

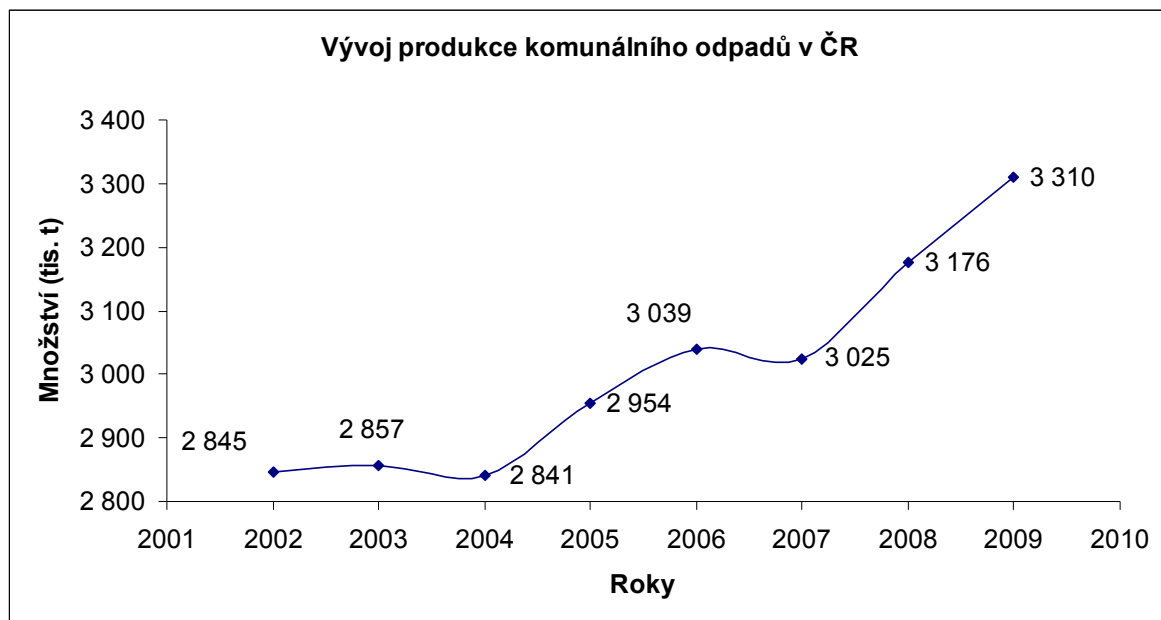
6. VYBRANÉ INTERAKČNÍ PROBLÉMY

Malá města a odpady

Vývoj produkce komunálních odpadů v ČR

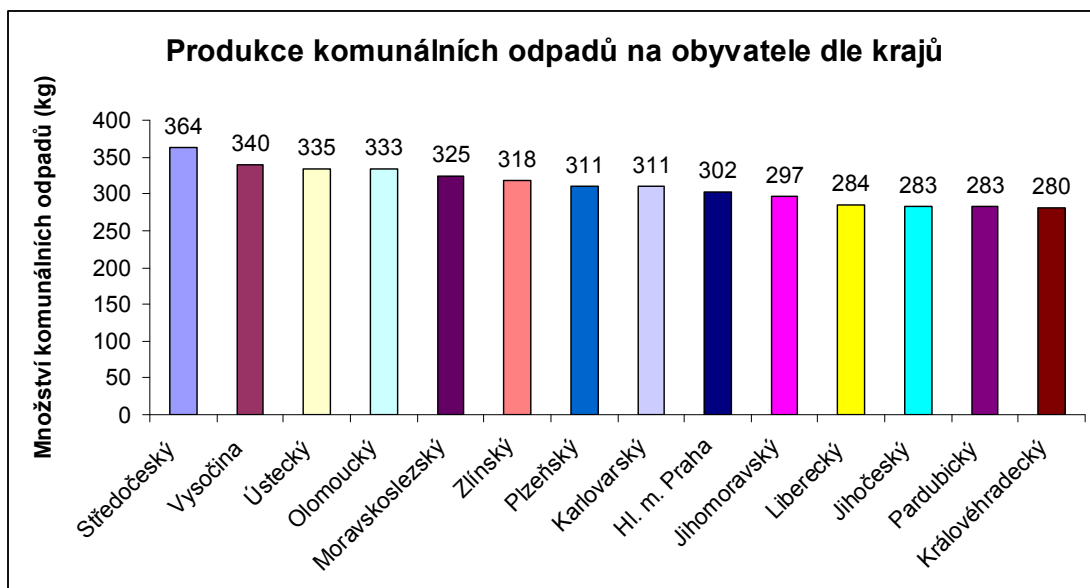
Komunální odpad je dle zákona č. 185/2001 Sb. o odpadech, ve znění pozdějších předpisů, charakterizován jako veškerý odpad vznikající na území obce při činnosti fyzických osob, a který je uveden jako komunální odpad ve skupině 20 v Katalogu odpadů, s výjimkou odpadů vznikajících u právnických osob nebo fyzických osob oprávněných k podnikání. Odpad, pocházející od těchto osob, je taktéž uveden jako komunální odpad ve skupině 20 v Katalogu odpadů, nicméně je pojmenován jako odpad podobný komunálnímu odpadu.

Roční produkce komunálního odpadu v České Republice byla v roce 2002 přibližně 2 845 077 tun. Od té doby má produkce komunálního odpadu v ČR rostoucí tendenci a v roce 2009 činila 3 309 667 tun. Míru produkce komunálního odpadu v ČR znázorňuje graf č. 27.

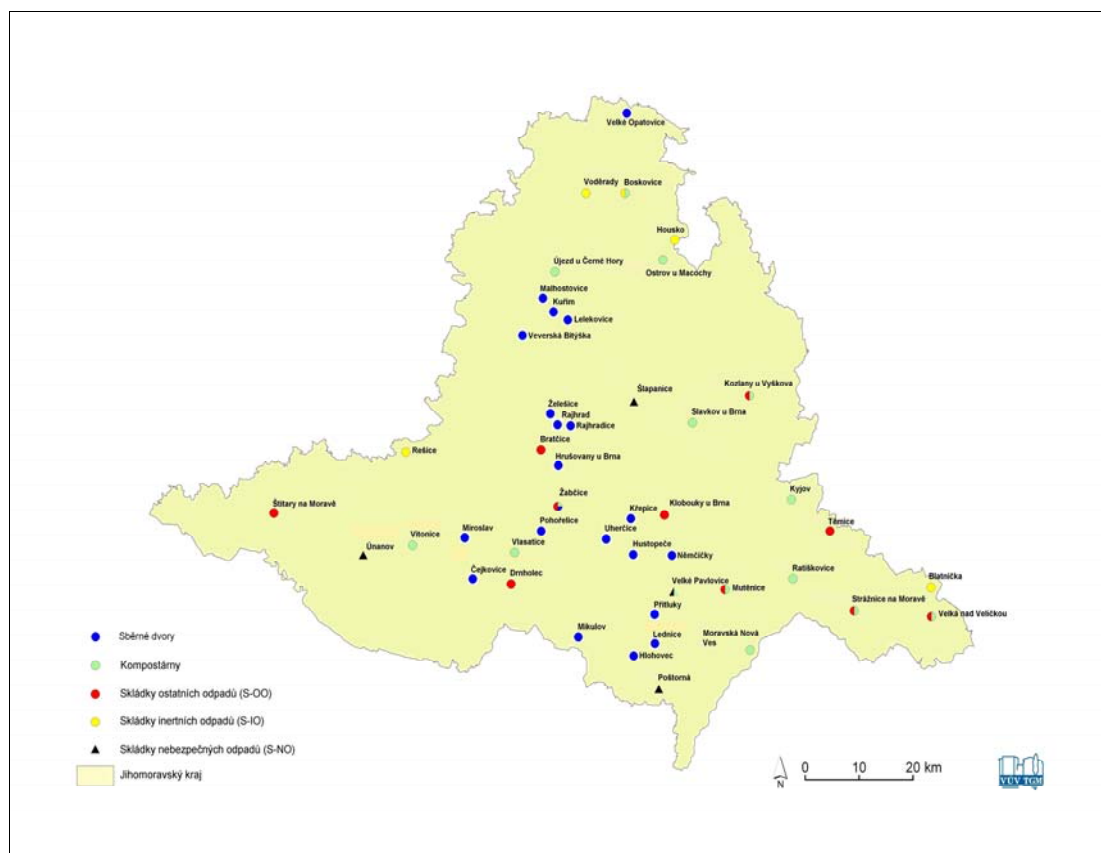
Graf 27 Vývoj produkce komunálních odpadů v ČR v letech 2002–2009. Zdroj: Český statistický úřad.

Jihomoravský kraj je dle počtu obyvatel (1 194 425) třetím největším krajem v České republice. Se svou rozlohou 7 065 km² se řadí na pomyslnou čtvrtou příčku mezi kraji. Porovnáme-li však kraje z pohledu produkce komunálního odpadu, zjistíme, že každý občan Jihomoravského kraje ročně vyprodukuje přibližně 297 kg komunálního odpadu. Tato míra produkce je třetí nejnižší v ČR (celorepublikový průměr ročního množství komunálního odpadu vztaheného na osobu je přibližně 312 kg).

Graf 28 Produkce komunálních odpadů v krajích ČR. Zdroj: Český statistický úřad

S problematikou produkce komunálních odpadů a nakládání s nimi úzce souvisí i provoz sběrných dvorů v obcích.

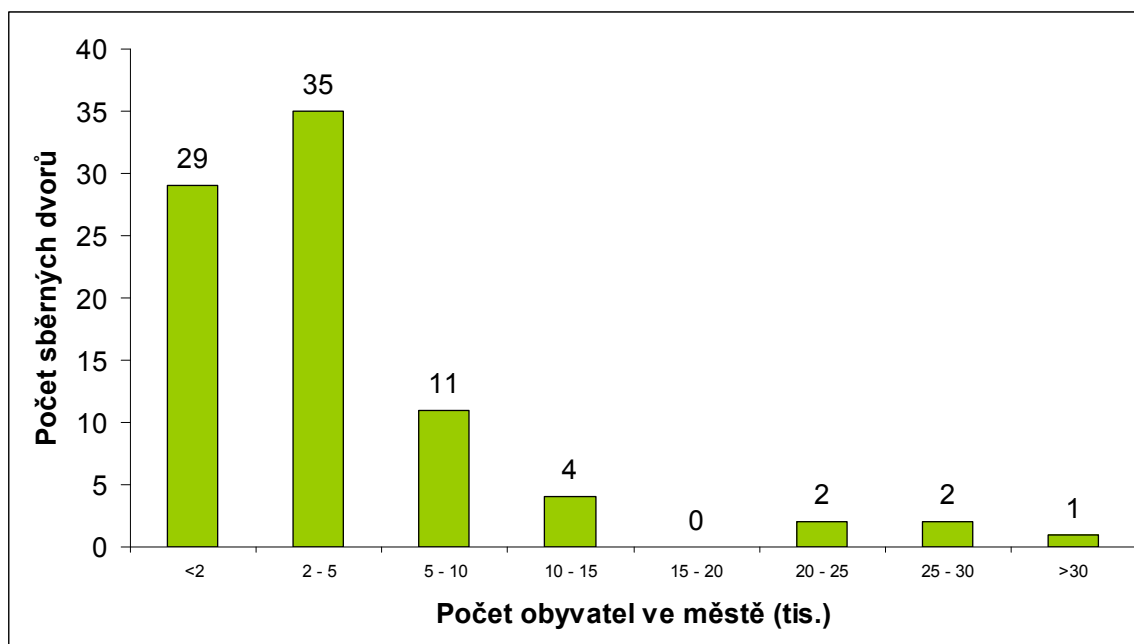
Mapka 14 Vybraná města a provozy pro nakládání s odpady v JMK. Zdroj: L. Hlisenkovský

V současné době je na území České republiky provozováno 993 sběrných dvorů, ve kterých mohou občané České republiky předat komunální odpad k dalšímu využití, popřípadě zneškodnění. Sběrný dvůr je místo, na kterém dochází k dočasnému shromažďování, sběru a výkupu některých složek komunálního odpadu, včetně jeho nebezpečných složek.

Do sběrného dvora mohou občané ukládat pouze ty druhy odpadů, které jsou vyjmenované v provozním řádu konkrétního sběrného dvora. Služeb sběrného dvora v obci mohou využívat pouze občané dané obce, kteří zaplatili poplatek za komunální odpad. Právníkové osoby a osoby oprávněné k podnikání mohou služby sběrného dvora většinou taktéž využívat, pro tyto osoby je však tato služba zpoplatněna.

V současnosti je území Jihomoravského kraje rozděleno do sedmi okresů, na jejichž územích je spravováno 673 obcí. Dle seznamu osob, oprávněných k nakládání s odpady na území Jihomoravského kraje, je v tomto okamžiku provozováno celkem 113 sběrných dvorů celkem v 85 obcích. Vezmeme-li v úvahu, že celých 24 sběrných dvorů je provozováno na území města Brna, zbývá nám na zbytek území Jihomoravského kraje 89 sběrných dvorů, provozovaných v 84 obcích. Téměř polovina všech sběrných dvorů je provozována v obcích s počtem obyvatel od dvou do pěti tisíc (41,67 %), 34,52 % sběrných dvorů je provozováno v obcích s počtem obyvatel do dvou tisíc. Celkové zastoupení počtu sběrných dvorů vztahených k velikosti obce znázorňuje Graf 29.

Cílem případové studie bylo charakterizovat systém odpadového hospodářství ve vybraných malých městech Jihomoravského kraje a zjistit možnosti občanů daných měst nakládat s komunálními odpady včetně jejich vytríděných složek. Součástí studie byl dále popis vývoje otevírání sběrných dvorů v těchto městech a v jejich blízkém okolí.

Graf 29 Počet sběrných dvorů v JMK dle počtu obyvatel obce Zdroj: Portál JM kraje:

Hustopeče

Město Hustopeče mělo v roce 2010 přibližně 6 tisíc obyvatel. Každý obyvatel města ročně vyprodukuje zhruba 300 kg odpadů a vytřídí 37 kg využitelných složek komunálního odpadu.

Nakládání s komunálními odpady od občanů je ve městě řešeno třemi způsoby. Prvním je separace využitelných odpadů do pytlů, o jejichž svoz se momentálně stará společnost Hantály, a.s. V rámci pytlového sběru mohou občané třídit papír, plast a nápojové kartony (TetraPack). Druhý způsob je soustředění odpadů pocházejících od občanů do sběrných nádob. Do těchto nádob se shromažďuje zbytkový směsný komunální odpad. Třetím způsobem je možnost odevzdání odpadu do sběrného dvora. Do sběrného dvora mohou občané odevzdat velkoobjemový odpad, jakým je např. starý nábytek, biologicky rozložitelný odpad, elektroodpad a nebezpečné složky komunálního odpadu.

Provoz sběrného dvora zajišťují Technické služby Hustopeče, s.r.o., v jejichž areálu se sběrný dvůr i nachází. Kromě provozu sběrného dvora zajišťuje tato společnost i umístění a svoz velkoobjemových kontejnerů v sídlištní zástavbě města. Sběrný dvůr je v provozu od roku 2004, platné povolení má vydáno do roku 2014. V blízkosti obce jsou provozovány další tři sběrné dvory. První sběrný dvůr se nachází v obci Uherčice, ten byl zprovozněn v roce 2007. Druhý sběrný dvůr se nachází v obci Křepice, kde je provozován od roku 2010. Třetí sběrný dvůr je provozován od roku 2006 v obci Němčičky.

V obci se nachází rovněž provozovna společnosti STAVOSUR, spol. s r.o. Tento provoz zajišťuje výkup odpadů od občanů a neslouží ve své podstatě jako sběrný dvůr. Od občanů zde vykupují papír, textil, sklo, barevné kovy, železo, baterie a plastové fólie.

Obr. 18 Sběrný dvůr v Hustopečích. Autor: B. Stejskal

Kuřim

V současnosti žije v Kuřimi přibližně jedenáct tisíc obyvatel. Dle informací z Plánu odpadového hospodářství města Kuřim vyprodukovali občané města v roce 2004 celkem 2 085,3 tun komunálního odpadu, tedy 218 kg odpadu na obyvatele. V rámci sběru tříděného odpadu se v obci separuje papír, sklo a PET láhve. V roce 2004 občané vytřídili 95,5 t skla, 79,1 t papíru, 32,9 t PET lahví a 54,5 t kovů. Celkem bylo vytříděno 14,52 t nebezpečných odpadů, 1576,34 t stavebních odpadů, 2,263 t biologicky rozložitelných odpadů a 201,93 t vytříděných složek komunálního odpadu, což tvoří přibližně 44,45 % z celkového množství odpadů. 52,36 % odpadů bylo deponováno na skládky komunálních odpadů a 3 % byly energeticky využity ve spalovně komunálních odpadů v Brně.

Systém nakládání s komunálním odpadem stojí na třech pilířích. Prvním z nich je sběr a svoz směsného komunálního odpadu ze sběrných nádob. Druhým pilířem je svoz vytříděných složek komunálního odpadu, které občané shromažďují do nádob na tříděný odpad a třetí pilíř tvoří sběrné dvory.

Momentálně jsou na území města v provozu dva sběrné dvory. Tyto sběrné dvory byly uvedeny do provozu v roce 2005 a jejich chod je zajišťován městem Kuřim pomocí Centra technických služeb Kuřim, s.r.o. V těchto sběrných dvorech mohou občané, kteří mají zaplacen poplatek za komunální odpady, předat jakékoliv odpady, od biologicky rozložitelných po nebezpečné. Platnost udělených povolení pro provoz sběrných dvorů skončí v roce 2012 a 2016. Dle dostupných informací se jedná o druhé nejdéle provozované sběrné dvory v blízkém okolí města. Nejstarší sběrný dvůr je v provozu od roku 1999 v obci Lelekovice. Další sběrný dvůr byl zprovozněn v roce 2005 v Malhostovicích, a od roku 2007 mohou služeb sběrného dvora ve své obci využívat občané Veverské Bítýšky.

Mikulov

Nakládání s komunálními odpady ve městě Mikulov na Moravě má na starosti společnost STKO, spol. s r.o., a je řešeno klasickým svozem komunálních odpadů ze sběrných nádob (110l, 240l a 1 100l) a pytlů s vytříděnými složkami komunálního odpadu. Od měsíce května mají občané Mikulova nově možnost odděleně shromažďovat biologicky rozložitelný odpad. Pro tento odpad zavedla společnost STKO separovaný sběr do biologicky rozložitelných pytlů, popřípadě mohou občané města dopravit biologicky rozložitelné odpady přímo do areálu společnosti, kde její pracovníci zajistí jeho následné zpracování a využití.

Sběrný dvůr v Mikulově je, společně se sběrným dvorem v obci Přítluky, nejdéle provozovaným zařízením v daném mikroregionu. Provoz byl zahájen v roce 2005. Další sběrné dvory byly zprovozněny v roce 2009 v Lednici a v roce 2010 v Hlohovci. Ve sběrném dvoře mohou občané města, kteří řádně zaplatili poplatek za komunální odpad, odevzdat veškeré odpady, které v domácnostech vznikají.

Dle námi zjištěných informací si občané existenci sběrného dvora ve městě velice chválí a hojně jej využívají. Problémem je šíření nepravdivých informací mezi občany města o zpoplatnění této služby, přestože je pro občany města tato služba poskytována zdarma. Lze předpokládat, že obdobné povědomí mezi občany je i v jiných městech, nicméně se nezdá důležitost tohoto jevu markantní.

Obr. 19 *Sběrný dvůr v Mikulově Autor B. Stejskal*

Rajhrad

Systém nakládání s odpady je ve městě Rajhrad řešen svozem směsného komunálního odpadu ze sběrných nádob. Za loňský rok občané města vyprodukovali 668 tun komunálního odpadu, což představuje přibližně 218 kg odpadu na osobu a rok. Toto množství je výrazně nižší, než je celorepublikový průměr.

V obci je dále již několik let zaveden systém sběru vytríděných složek komunálního odpadu. V rámci tohoto systému mohou občané obce třídit papír, barevné i čiré sklo a směsné plasty. V roce 2010 se tak vytrídilo 65 tun separovaných odpadů, což představuje 21,25 kg na osobu.

Třetí možností, jak v obci nakládat s odpady, je možnost odevzdat odpad do sběrného dvora. Služeb sběrného dvora mohou využívat občané obce, kteří zaplatili poplatek za komunální odpad. Mají tak možnost zde odevzdat objemný a nebezpečný odpad, elektroodpad a kovy. Sběrný dvůr je v obci provozován od roku 2002 a v daném mikroregionu je to nejdéle provozovaný sběrný dvůr. Provozovatelem je společnost A.S.A., spol. s r.o. Služby sběrného dvora jsou velice hojně využívány, v roce 2010 zde občané odevzdali zhruba 240 tun odpadu.

Druhým nejstarším dvorem v okolí Rajhradu je provoz v obci Želešice, kde byl sběrný dvůr zprovozněn v roce 2006. V roce 2009 byl postaven a zkolaudován sběrný dvůr v Hrušovanech u Brna, a od roku 2010 mohou využít možnost odkládání odpadů ve sběrném dvoře v obci Rajhradice.

Obr. 20 Sběrný dvůr v Rajhradě Autor B. Stejskal

Pohořelice

Ve městě Pohořelicích se systém nakládání s odpady skládá ze čtyř částí. První částí je klasický svoz komunálního odpadu. V roce 2010 vyprodukovali občané Pohořelice 1076,11 t komunálních odpadů, což představuje přibližně 233 kg na osobu.

Druhou část systému nakládání s odpady tvoří separovaný sběr vytríděných složek komunálního odpadu. Ve městě je celkem 19 hnízd se sběrnými nádobami pro papír, sklo, nápojové kartony a plasty. V roce 2010 občané vytrídili téměř 100 tun papíru a lepenky, 26,61 tun skla, 1,147 tun nápojových kartonů a 54,31 tun plastů.

Mimo tyto klasické komodity separovaného odpadu mohou občané v Pohořelicích využít dvě stacionární sběrné nádoby a jeden e-box pro odložení elektroodpadu a baterií.

Čtvrtou možností jak s odpadem v obci naložit je jeho odevzdání ve sběrném dvoře. Jeho provozovatelem je společnost STAVOSUR, spol. s r.o. Sběrný dvůr je provozován od roku 2007 a je tak třetím nejstarším sběrným dvorem v dané lokalitě. O celých deset let dříve byl zprovozněn sběrný dvůr v obci Miroslav a od roku 2006 je provozován sběrný dvůr v obci Čejkovice.

Obr. 21 Sběrný dvůr v Pohořelících Autor: B. Stejskal

Velké Opatovice

V obci Velkých Opatovicích žije v současnosti přibližně 3 989 obyvatel. V roce 2010 vyprodukovali občané města 987,258 t komunálního odpadu, což představuje zhruba 250 kg na obyvatele a rok. V rámci systému nakládání s komunálními odpady v obci třídí plasty, směsné sklo a papír. V roce 2010 občané vytrídili 15,474 t plastů, 22,283 t skla a 15,888 t papíru.

V obci je též provozována sběrna odpadů, která od občanů vykupuje papír, železo, barevné kovy a plastové obaly. Minimálně dvakrát ročně probíhá v obci mobilní sběr nebezpečných a ostatních odpadů.

Ve Velkých Opatovicích, ani v jejich blízkém okolí Jihomoravského kraje, není provozován klasický sběrný dvůr. Nejbližší takovéto zařízení se nachází v obci Jevíčku, která však spadá pod Pardubický kraj. Z Jihomoravského kraje pak je sběrný dvůr provozován společností SITA CZ a.s. v Boskovicích. V letošním roce má být otevřen sběrný dvůr v Letovicích.

Závěr

Význam malých měst Jihomoravského kraje ve smyslu motorů rozvoje svého blízkého okolí nelze popřít. Malá města měla a mají pro tuto roli hned několik předpokladů. Tím prvním je princip subsidiarity. Rozhodovací moc je podle této zásady lokalizována na co možná nejnižším stupni veřejné správy, a instituce malých měst tak získaly lokálně silný vliv na formování svého okolí.

Druhým předpokladem, se kterým ostatní velice úzce korelují, je počet obyvatel. Vyšší počet obyvatel představuje pro města vyšší příjmy do městského rozpočtu. Samozřejmě nelze opomenout i narůstající výdaje, nicméně možnosti malých měst, jak

s penězi nakládat, jsou širší než v případě vesnic, a otevírají tak městu širší škálu různých aktivit, které mohou malá města svým občanům nabídnout. Vhodným příkladem jsou právě sběrné dvory provozované městem. Podíváme-li se na některé příklady sběrných dvorů v Jihomoravském kraji (Hustopeče, Rajhrad, Mikulov), zjistíme, že právě malá města byla mezi prvními, které sběrné dvory na svém území zprovoznilly, a svým občanům tak rozšířily možnosti v oblasti nakládání s komunálními odpady. Některé sběrné dvory jsou dokonce zpřístupněny i občanům jiných měst, kteří je tak mohou využívat, a tím se nabídka služeb sběrného dvora rozšířila i za hranice obce. Vznikají i sdružení obcí, která se smluvně dohodnou na výstavbě a provozu sběrného dvora v jedné, zpravidla té největší obci. Občané sdružených obcí se tak podílí na financování sběrného dvora, výměnou za možnost využívání jeho služeb. K tomuto řešení se obce přiklonily z důvodu relativně vysokých pořizovacích a provozních nákladů sběrného dvora. Zprovoznění sběrného dvora začíná zajištěním vhodné plochy, která musí být oplocená a zabezpečená proti odcizení vybavení a odpadů samotných. Dále je třeba investovat do skladovacích prostředků, manipulační techniky a pracovních sil.

Třetím předpokladem je dostupná infrastruktura a technické a prostorové zázemí malého města. Malá města disponují lokalitami, které mohou být velice vhodně využity pro provoz sběrného dvora a většinou i dobrými logistickými trasami, které město spojují s blízkým okolím. S provozem sběrných dvorů je totiž úzce spojen provoz těžké dopravní techniky, která musí shromážděný odpad dopravit do podniků, kde dojde k jejich následnému využití, popř. odstranění. Umístění sběrných dvorů v malých městech je logické i z pohledu dostatečného potenciálu ze strany využití jeho kapacity, a tím zajištění jeho smysluplného fungování.

Čtvrtým předpokladem je dostatek pracovních příležitostí. Přestože provoz sběrného dvora zajišťují většinou jeden až dva pracovníci, a jeho význam pro zaměstnanost v obci je zanedbatelný, je třeba si uvědomit, že sběrné dvory tvoří pouze dílčí část zařízení a provozů určených pro nakládání, využívání a odstraňování komunálních odpadů. Na rozdíl od sběrných dvorů, ostatní typy zařízení jako např. bioplynové stanice, kompostárny nebo skládky ostatních či nebezpečných odpadů, jsou nejčastěji umístěny právě v oblasti venkova.

Malá města a přírodní prostředí

Základním determinantem rozvoje území na všech úrovních je přírodní prostředí (primární krajinná struktura), jeho současné a historické využívání (sekundární krajinná struktura) a ochrana. Analýza malých měst v kontextu uvedených charakteristik je velmi užitečná pro iniciační stádium strategického plánování v krajině. Při vytváření strategie rozvoje území je přínosné území zasadit do širších souvislostí, a právě identifikace a rozbor spádového malého města (či malých měst) může být pro vymezení hybných mechanismů rozvoje a návrh dalšího managementu území zásadní. Je též potřeba si uvědomit, že postupy aplikované v podobných typech krajiny jsou v základních krocích opakovatelné, a tím dochází ke zjednodušení a sjednocení celého procesu. Krajinový či jakýkoliv jiný regionální plán by měl být založen na komparativní výhodě, kterou může být – jak zdůrazňuje i Schaeffer (2000) – zdravé přírodní prostředí.

Vstupní metodou výzkumu této kapitoly je analýza a srovnávací analýza (na úrovni okresů); v části vymezující základní typologii malých měst dle současného stavu a rozvojového potenciálu byla uplatněna metoda syntézy a analogie.

Analýza přírodního prostředí je diferencována do následujících okruhů:

- primární struktura krajiny,
- ochrana přírody,
- využití území.

Malá města Jihomoravského kraje představují obsáhlý soubor heterogenních území, proto bylo možné při získávání podkladových dat vycházet pouze z komplexních veřejných databází (zejména z ročenek Českého statistického úřadu, Ústředního seznamu ochrany přírody) a dat portálu veřejné správy. Pomocí mapových serverů a jiných zdrojů tak byly zkoumány a statisticky vyhodnoceny následující oblasti přírodního prostředí malých měst jihomoravského venkova:

- geologie, typologie krajiny dle reliéfu⁵⁷,
- půdní typy a ohroženost větrnou a vodní erozí⁵⁸.
- klimatická oblast⁵⁹,
- povodí, kategorie ohrožení povodněmi, záplavová území⁶⁰,
- potenciální přirozená vegetace⁶¹,
- Corine Land Cover⁶².

Analytická část vycházející z výše uvedených okruhů vytváří základnu východisek pro diferenciaci malých měst dle rámcového rozvojového potenciálu; ty byly na základě syntézy stanoveny následovně:

- ekologické zemědělství (výběr území s nejurodnějšími půdami, teplou klimatickou oblastí, bez ohrožení či mírně ohrožené vodní či větrnou erozí a s vysokým podílem orné půdy na obyvatele - nad 3000 m² na obyv.).

- šetrný cestovní ruch (determinován přírodním prostředím, případně kombinací s kulturními hodnotami (výběr území se zastoupením relativně stabilních částí krajiny nad 50 %, vysokým podílem lesní půdy na obyvatele, absencí velkých průmyslových a obchodních center),

- smíšený potenciál (výběr území s úrodnými půdami, v mírně teplé oblasti, s náchylnými půdami, s půdami mírně ohroženými vodní či větrnou erozí, s podílem relativně stabilních částí krajiny v intervalu 35 - 50 %),

⁵⁷ Údaje o geologii zkoumaného území byly zjišťovány z Geologické mapy mapového serveru národního geoportálu INSPIRE, dostupného na stránkách CENIA (Česká informační agentura životního prostředí).

⁵⁸ Informace o zastoupení jednotlivých půdních typů a subtypů na zkoumaných 43 katastrálních územích malých měst jihomoravského venkova byly získány z vrstvy Typy dle klasifikace TKSP (Taxonomického klasifikačního systému půd ČR) mapového serveru národního geoportálu INSPIRE, dostupného na stránkách CENIA (Česká informační agentura životního prostředí).

⁵⁹ Uváděná data byla získána z mapového serveru AOPK (Agentury ochrany přírody a krajiny ČR), kde je uváděno zařazení do klimatických oblastí dle Quitta (1971).

⁶⁰ Data byla získána z Editoru dat povodňového plánu firmy Hydrossoft Veleslavín a ze Studie protipovodňových opatření na území Jihomoravského kraje zpracovanou firmou Pöyry Environment a.s.

⁶¹ Potenciální výskyt vegetačních jednotek PPV byl zjišťován z mapového serveru AOPK (Agentury ochrany přírody a krajiny ČR), kde je uváděno zařazení do vegetačních jednotek dle Neuhauslové (1997).

⁶² Údaje o současném krajinném pokryvu zkoumaného území byly zjišťovány z vrstvy Corine 2006 mapového serveru národního geoportálu INSPIRE, dostupného na stránkách CENIA (Česká informační agentura životního prostředí). Nejaktuálnější výsledky mapování krajinného pokryvu programu Corine pocházejí z tohoto roku.

- ochrana přírody (výběr území hodnotného z hlediska ochrany přírody a krajiny se zastoupením nad 30 % chráněných ploch (včetně přírodních parků) na katastrálním území, území se zachovalým přírodním prostředím)
- těžba nerostných surovin (obce s využívanými ložisky nerostných surovin a předpokladem další těžby, s marginální ochranou přírody a krajiny),
- ostatní potenciál (významné z jiného hlediska než přírodního prostředí – např. potenciál obytný, urbanizační apod., popř. s vysokým rizikem povodní).

Ve většině katastrálních území malých měst jihomoravského venkova tvoří geologické podloží kvartérní (čtvrtohorní) hlíny, spraše, písky a štěrky a terciérní (třetihorní) písky a jíly. S geologickým podložím je úzce spjata těžba nerostných surovin. Rosicko-oslavanská pánev leží v jižní části boskovické brázdy na styku brněnského masivu, moldanubika, moravika s pláštěm devonských a kulmských sedimentů (Malý, 1999). V této oblasti probíhala do roku 1992 těžba černého uhlí (Kolejka, 2006).

Velmi slabě prouhelněné hnědé uhlí – lignit se na území Jihomoravského kraje vyskytuje převážně v kvartérních sedimentech. Honěk (2009) uvádí, že se v jižní části Moravy v nejsvrchnější části sedimentární výplně vídeňské pánve vyskytují dvě ekonomicky významné sloje lignitu: kyjovská sloj a dubňanská sloj. Území s výskytem těchto slojí se označuje jako jihomoravský lignitový revír. Kyjovská sloj se nachází ve dvou částech jihomoravského lignitového revíru: v hovoransko – kyjovské části (Kyjovsko) s ložiskem lignitu Kyjov – Svatobořice a v menší kelčansko – domanínské části (Domanínsko) s ložiskem Ježov – Pokrok – Barbora 2. Území s dubňanskou slojí se nachází mezi Břeclaví, Velkými Bílovicemi, Mutěnicemi, Dubňanami, Hodonínem, Lanžhotem a hranicí se Slovenskem. Na Hodonínsku byla těžba lignitu přerušena v roce 2009. V Dubňanech se těží také štěrkopísky a maltářské písky, štěrkopísky pak i ve Valticích.

Ropu je možné objevit nejen v propustných horninách – pískovcích, slepencích nebo vápencích, ale i ve vyvřelých rozpraskaných či metamorfovaných horninách a jinde. Vyskytuje se spolu se zemním plynem. Jižní Morava je nejvýznamnější oblastí těžby ropy v rámci České republiky. Ropa a zemní plyn se těží na Hodonínsku na lokalitách Dolní Bojanovice, Dubňany, Lužice, Nový Poddvorov, Starý Poddvorov a samotný zemní plyn na lokalitě Prušánky. Ropa se těží také na Břeclavsku (dobývací prostory Břeclav, Charvátská Nová Ves, Ladná, Lanžhot, Moravská Nová Ves, Poštorná, Tvrdonice, Týnec, Valtice, Velké Bílovice), na Ždánicku na k. ú. Dambořic, Uhřic a Ždánic. Dále pak na Bučovicu kolem Klobouček, Mouřínova, Nevojic a Vícemílic (Smolová, 2008).

Vápenec se v Jihomoravském kraji nachází zejména v devonských sedimentech Moravského krasu. Těží se v Mikulově a na Tišnovsku na lokalitě Lažánky, Šlapanicku (Mokrá u Brna), Kuřimsku (Čebín) a na Blanensku na lokalitě Holštejn (Smolová, 2008).

Rámcové krajinné typy dle reliéfu byly vymezovány podle následujících charakteristik:

- a) relativní členitost reliéfu jako vyjádření osy rovina – velehory,
- b) vyjádření výjimečnosti typů reliéfu na ose reliéf běžný – zcela výjimečný, kde rozhodovaly jejich výraznost a odlišnost od okolí a také vzácnost (Löw, Novák, 2008).

Takto bylo vymezeno 19 typů krajiny dle reliéfu⁶³. Löw a Novák (2008) uvádějí, že krajiny plošin a pahorkatin (typ 1), krajiny vrchovin Hercynia⁶⁴ (typ 2) a dále typ 3 a 6 (ve

⁶³ + kategorie 0 – krajiny bez vymezeného reliéfu, spolu tedy 20 kategorií (poznámka autora)

⁶⁴ Hercynikum je běžně používaný název pro biogeografickou (živou část země popisující) provincii starých pohoří Českého masivu. (Löw, Novák, 2008)

sledovaném vzorku se nevyskytující) tvoří základ území ČR a ostatní typy jsou vzácné a dávají krajinám individuální ráz.

Obr. 22 Typ krajiny vápencových bradel v Mikulově. Autor: Mária Pákozdiová.

Krajiny většiny studovaných katastrálních území jihomoravského venkova jsou krajinami běžnými (typ 1 a 2); ve třech malých městech (Modřice, Rosice, Šlapanice) se dále nachází krajiny bez vymezeného reliéfu (0). Poměrně hodně zastoupené jsou krajiny říčních niv (typ 11) na území 16ti malých měst. Ve čtvrtině malých měst jsou zastoupeny krajiny rovin (typ 4). Ve 3 analyzovaných k. ú. se nachází krajiny rozřezaných tabulí (typ 5). Ve 4 k. ú. jsou zastoupeny krajiny vátých písků (typ 9). Rovněž ve 4 k. ú. patří část území mezi krajiny výrazných svahů a skalnatých horských hřebenů (typ 13). Krajiny zaříznutých údolí (typ 15) jsou zastoupeny v 8 k. ú. Jenom v k. ú. města Mikulov se nachází také typ krajiny vápencových bradel (typ 18, viz obrázek č. 24).

Nejčastějším půdním typem je černozem se zastoupením ve většině měst (ve 34 sledovaných malých městech)⁶⁵ společně s fluvizemí (na území 32 malých měst). Dalším poměrně častým typem je hnědozem (cca polovina malých měst), kambizem (cca polovina malých měst) a černice (20 malých měst). Menšinově je pak zastoupena pararendzina, pseudogleje, regozem a rendzina. V ojedinělých případech jsou zastoupeny i luvizem modální (Kyjov), glej modální (Kunštát), šedozem modální (Velké Opatovice).

Dle klasifikace uváděné na stránkách projektu Sowac GIS VÚMOP (Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půd ČR) se ve vrstvě Ohroženost orné půdy větrnou erozí na katastry a ve vrstvě Potenciální ohroženost katastrů vodní erozí v zájmovém území nacházejí půdy (větrnou a vodní) erozí mírně ohrožené, ohrožené, silně ohrožené a nejohroženější, půdy náchylné na větrnou či vodní erozi a půdy bez ohrožení větrnou či vodní erozí. V zájmovém území se nacházejí převážně půdy větrnou erozí mírně ohrožené (ve 12 k. ú.) a půdy vodní erozí mírně ohrožené a ohrožené (podrobněji viz tabulka 20).

Většina zájmového území spadá do oblasti povodí Dyje, a zbytek území do povodí Moravy (Velké Opatovice, Bzenec, Strážnice, Veselí nad Moravou, Ždánice, Ivanovice na Hané). Zařazení katastrálních území do povodí 3. řádu je uvedeno v následující tabulce.

⁶⁵ V jednom katastru se vyskytují různé půdní typy a podtypy. Součtem katastrů, ve kterých jsou jednotlivé půdní typy zastoupeny, proto nedostaneme výsledný studovaný počet všech katastrů, tedy soubor 43 malých měst.

Tab. 16 Zařazení zájmových katastrů do povodí 3. řádu

Zájmová k. ú.	Povodí 3. řádu (poznámka – čhp. je číslo hydrologického pořadí)
Okres BLANSKO	
Adamov, Boskovice, Kunštát, Letovice, Rájec-Jestřebí	Svitava - čhp. 4-15-02 (povodí Dyje)
Olešnice	Svratka po Svitavu -čhp. 4-15-01 (povodí Dyje)
Velké Opatovice	Moravská Sázava a Morava od Moravské Sázavy po Třebůvku - čhp. 4-10-02 (povodí Moravy)
Okres BRNO-VENKOV	
Dolní Kounice, Ivančice, Pohořelice	Jihlava od Rokytne po ústí a Svratka od Jihlavy po ústí - čhp. 4-16-04 (povodí Dyje)
Kuřim, Tišnov	Svratka po Svitavu - čhp. 4-15-01 (povodí Dyje)
Modřice, Rajhrad, Rosice, Šlapanice, Újezd u Brna, Židlochovice	Svratka od Svitavy po Jihlavu – čhp. 4-15-03 (povodí Dyje)
Oslavany, Zbýšov	Oslava a Jihlava od Oslavy po Rokytnou - čhp. 4-16-02 (povodí Dyje)
BŘECLAV	
Hustopeče, Klobouky u Brna, Lanžhot, Mikulov, Podivín, Valtice, Velké Bílovice, Velké Pavlovice	Dyje od Svratky po ústí - čhp. 4-17-01 (povodí Dyje)
HODONÍN	
Bzenec, Veselí nad Moravou, Strážnice, Ždánice	Morava od Olšavy po Myjavu - čhp. 4-13-02 (povodí Moravy)
Dubňany, Kyjov, Vracov	Dyje od Svratky po ústí - čhp. 4-17-01 (povodí Dyje)
VYŠKOV	
Bučovice, Rousínov, Slavkov u Brna	Svratka od Svitavy po Jihlavu - čhp. 4-15-03 (povodí Dyje)
Ivanovice na Hané	Haná a Morava od Hané po Dřevnici - čhp. 4-12-02 (povodí Moravy)
ZNOJMO	
Hrušovany nad Jevišovkou, Jevišovice	Jevišovka a Dyje od Jevišovky po Svratku - čhp. 4-14-03 (povodí Dyje)
Miroslav	Jihlava od Rokytne po ústí a Svratka od Jihlavy po ústí - čhp. 4-16-04 (povodí Dyje)
Moravský Krumlov	Rokytná - čhp. 4-16-03 (povodí Dyje)

Zdroj: HEIS, vlastní úpravy.

Podle odstavce 1 § 66 zákona č. 254/2001 Sb. o vodách (v znění pozdějších novel) jsou záplavová území administrativně určená území, která mohou být při výskytu přirozené povodně zaplavena vodou.

Šest zkoumaných měst jihomoravského venkova se nenachází v záplavovém území žádného vodního toku (Kunštát, Klobouky u Brna, Valtice, Velké Bílovice, Ždánice a Miroslav). Zbýlých 37 malých měst se nachází v záplavovém území jednoho nebo několika následujících vodních toků: Svitava, Brslenka, Bělá, Křetínka, Cidlina, Olešenka, Stropnice, Moravská Sázava, Metuje, Robečský potok, Jevíčka, Jihlava, Oslava, Kuřimka,

Bobrava, Svratka, Labe, Žebro, Bylanka, Vranský potok, Říčka, Bobrůvka, Litava, Štikovka, Bečva, Morava, Kyjovka, Dyje, Malše, Ohře, Bouřlivec, Prunéřovský potok, Polní potok, Trkmanka, Syrovinka, Hamerský potok, Sázava, Břevnický potok, Křinice, Velička, Štěpánovský potok, Haná, Rakovec, Jevišovka a Rokytná.

Tab. 17 *Potenciální ohroženost katastrů vodní a větrnou erozí*

	Větrná eroze	Vodní eroze
Půdy bez ohrožení	Adamov, Boskovice, Kunštát, Olšnice, Rájec, Kuřim, Tišnov, Jevišovice	Pohořelice, Lanžhot, Podivín, Dubňany, Veselí nad Moravou, Hrušovany nad Jeviš.
Půdy mírně ohrožené	Letovice, Dolní Kounice, Ivančice, Oslavany, Šlapanice, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Strážnice, Veselí nad Moravou, Miroslav, Moravský Krumlov	Velké Opatovice, Modřice, Rosice, Zvýšov, Mikulov, Valtice, Bzenec, Kyjov, Slavkov u Brna, Miroslav, Moravský Krumlov
Půdy náchylné	Jestřebí ⁶⁶ , Velké Opatovice, Modřice, Rosice, Újezd u Brna, Zbýšov, Ždánice, Bučovice, Ivanovice na Hané, Rousínov, Slavkov u Brna	Rajhrad, Šlapanice, Tišnov, Újezd u Brna, Velké Bílovice, Strážnice, Ivanovice na Hané, Jevišovice
Půdy ohrožené	Pohořelice, Rajhrad, Lanžhot, Mikulov, Podivín, Valtice, Velké Bílovice, Velké Pavlovice, Bzenec, Kyjov	Boskovice, Kunštát, Letovice, Olešnice, Rájec, Ivančice, Kuřim, Židlochovice, Oslavany, Velké Pavlovice, Vracov, Rousínov
Půdy silně ohrožené	Vracov, Hrušovany nad Jevišovkou	Adamov, Dolní Kounice, Hustopeče, Bučovice
Půdy nejohroženější	Dubňany	Jestřebí, Klobouky u Brna, Ždánice

Zdroj: VÚMOP, vlastní úpravy.

Co se týče ohroženosti povodněmi, jde o ohrožení povodněmi jak z přilehlých vodních toků, tak i z přívalových dešťů. Studie protipovodňových opatření na území Jihomoravského kraje rozlišuje tři kategorie ohrožení, kde 1 znamená malé ohrožení povodněmi, 2 středně velké ohrožení a 3 vysoké ohrožení povodněmi v daném území. Do první kategorie patří katastrální území malých měst Kunštátu a Modřic, do druhé 6 k. ú. (viz tabulka 18). Do kategorie ohrožení 3 spadá 13 k. ú. zájmového území (také viz tabulka 18). 22 zájmových k. ú. nemá dle zmiňované studie tento stupeň ohrožení uveden. Katastr města Ivančice spadá do dvou kategorií: 2 a 3.

Ve zmiňované studii se také uvádí ohrožení povodněmi dle VHP (vodohospodářského plánu). Velmi silné ohrožení povodněmi dle VHP hrozí 7 k.ú. (Adamov, Boskovice, Rájec-Jestřebí, Dolní Kounice, Ivančice, Miroslav, Moravský Krumlov). Silné ohrožení povodněmi dle VHP hrozí k. ú. Tišnov. U zbylých uvažovaných k. ú. opět není ve studii ohrožení povodněmi dle VHP uvedeno.

⁶⁶ V k. ú. města Rájec-Jestřebí se nachází jednak půdy bez ohrožení větrnou erozí a půdy náchylné na větrnou erozi a půdy vodní erozí ohrožené a nejohroženější.

Tab. 18 *Stupeň ohrožení povodněmi dle Studie protipovodňových opatření na území Jihomoravského kraje*

Stupeň ohroženosti povodněmi	
1	Kunštát, Modřice
2	Ivančice, Oslavany, Rajhrad, Rosice, Zbýšov, Lanžhot, Ždánice
3	Adamov, Letovice, Rájec-Jestřebí, Velké Opatovice, Ivančice, Pohořelice, Tišnov, Kyjov, Strážnice, Bučovice, Rousínov, Slavkov u Brna, Hrušovany nad Jevišovkou
není uveden	Boskovice, Olešnice, Dolní Kounice, Kuřim, Újezd u Brna, Šlapanice, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Mikulov, Podivín, Valtice, Velké Bílovice, Velké Pavlovice, Bzenec, Dubňany, Veselí nad Moravou, Vracov, Ivanovice na Hané, Jevišovice, Miroslav, Moravský Krumlov

Zdroj: Studie protipovodňových opatření na území Jihomoravského kraje, vlastní úpravy.

Většina zájmového území spadá do teplé klimatické oblasti (T). Téměř polovina malých měst Jihomoravského kraje patří do teplé oblasti T 4 (dominují malá města okresu Břeclav a Hodonín), a téměř čtvrtina malých měst spadá do teplé oblasti T 2 (zejména malá města okresu Vyškov). Zbytek území patří do klimatické oblasti mírně teplé (MT), zejména okres Blansko. Podrobněji viz tab. 23.

Tab. 19 *Klimatické oblasti (dle Quitt, 1971)⁶⁷*

Klimatická oblast	
T2	Dolní Kounice, Ivančice, Šlapanice, Strážnice, Bučovice, Ivanovice na Hané, Rousínov, Slavkov u Brna, Miroslav, Moravský Krumlov.
T4	Modřice, Pohořelice, Rajhrad, Újezd u Brna, Zvůň, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Lanžhot, Mikulov, Podivín, Valtice, Velké Bílovice, Velké Pavlovice, Bzenec, Dubňany, Kyjov, Veselí nad Moravou, Vracov, Hrušovany nad Jevišovkou.
MT3	Kunštát, Olešnice.
MT7	Boskovice, Letovice, Kuřim, Oslavany, Rosice, Tišnov.
MT9	Velké Opatovice .
MT11	Adamov, Rájec- Jestřebí, Jevišovice.

Zdroj: Tolasz, Radim. Atlas podnebí Česka [kartografický dokument]. 1. vyd. Praha: ČHMÚ; Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 255 s, il., tab., mapy. ISBN 9788086690261, vlastní úpravy.

Corine Land cover je jednou z částí programu Evropské komise s názvem Corine (COOrdination of INformation on the Environment), kterého cílem je práce s kvalitními informacemi o životním prostředí a přírodních zdrojích srovnatelných v rámci Evropského společenství. Dle tohoto programu byl krajinný pokryv rozdělen na třídy Corine CZ, a to podle současného využití území až na úroveň katastrálních území. Početní zastoupení jednotlivých tříd ukazuje tabulka č. 24.

⁶⁷ Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. Academia, Studia Geographica 16, GÚ ČSAV v Brně, 73 s.

Tab. 20 Zastoupení tříd Corine CZ v sledovaném území

Třída Corine CZ	Zastoupení v k. ú. (počet)
nesouvislá městská zástavba	43
nezavlažovaná orná půda	42 ⁶⁸
zemědělské oblasti s přirozenou vegetací	32
směsice polí, luk a trvalých plodin	29
průmyslové a obchodní areály	25
staveniště	1 (Kuřim)
oblasti současné těžby surovin	1 (Pohořelice)
letiště	1 (Šlapanice)
silniční a železniční síť	3 (Tišnov, Veselí nad Moravou a Ivanovice na Hané)
městské zelené plochy	1 (Slavkov u Brna)
haldy a skládky	1 (Hrušovany nad Jevišovkou)
lesy listnaté	27
smíšené lesy	23
lesy jehličnaté	19
louky a pastviny	12
vinice	15
sady, chmelnice a zahradní plantáže	10
vodní plochy	8
Sportovní a rekreační plochy	6

Zdroj dat: CENIA (Česká informační agentura životního prostředí)

Potenciální přírodní vegetace (PPV) představuje rostlinný pokryv, který by se vytvořil v určitém území a v určité časové etapě za předpokladu vyloučení jakékoliv další činnosti člověka. Zahrnuty jsou však nevratné změny způsobené člověkem až do doby konstrukce mapy, zatímco u vratných změn prostředí, jako například eutrofizace vod či znečištění ovzduší se předpokládá jejich zánik s přerušením činnosti člověka.⁶⁹ Početní zastoupení jednotlivých vegetačních jednotek PPV ukazuje tabulka č. 21.

Neuhäuslová (1997) v textové části Mapy potenciální přirozené vegetace České republiky 1:500 000 uvádí následující popis vegetačních jednotek PPV vyskytujících se na sledovaném území dotčených katastrů:

- Carpinion (dubohabřiny a lipové doubravy) – převážně mezofilní listnaté, zřídka též smíšené lesy s jedlí (*Abies alba*) nebo smrkem (*Picea abies*) na mezotrofních až eutrofních stanovištích od nížin do kolinních, příp. submontánních poloh.
- Eu-Fagenion (květnaté bučiny) – bučiny, jedlobučiny a lipové bučiny s častým výskytem bylin, příp. trav na silikátových půdách submontánních a montánních poloh.

⁶⁸ Jenom na jediném katastru, a to v Adamově, se nenachází třída: nezavlažovaná orná půda.

⁶⁹ definice převzata ze stránek CENIE

([http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/CENMSFME9PAZ](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/CENMSFME9PAZ))

- Luzulo-Fagion (acidofilní bučiny a jedliny) – druhově chudé bučiny a jedliny na minerálně chudých silikátových půdách, převážně v submontánním až supramontánním stupni a podmáčené dubové bučiny na pseudoglejích v nižších polohách severovýchodní Moravy.
- Alnion incanae (lužní lesy) – hygrofilní až mezohygrofilní listnaté, výjimečně smíšené lesy s příměsí smrku (*Picea abies*), periodicky nebo epizodicky zaplavované a ovlivňované často výrazně pohyblivou a občas nad půdní povrch vystupující podzemní vodou, rozšířené na lužních a glejových půdách od nížin do montánních poloh.
- Quercion petraeae (subacidofilní středoevropské teplomilné doubravy) – teplomilné doubravy s převahou dubu zimního nebo dubu letního (*Q. petraea*, *Q. robur*) na chudších půdách silikátových substrátů v relativně chladnějších a vlhčích polohách planárního a (supra)kolinního stupně.
- Aceri tatarici-Quercion (subkontinentální teplomilné doubravy) – doubravy s dubem zimním, šípákem a dubem letním (*Quercus petraea*, *Q. pubescens*, *Q. robur*) na černozemých (na spraších) nebo kambizemích (na písku) v převážně rovinných polohách planárního a kolinního stupně jihomoravského (panonského) termofytika na severozápadní hranici svého areálu.
- Genisto germanicae-Quercion (acidofilní bikové, jedlové, březové a borové doubravy) – druhově chudé, listnaté (*Q. robur*, *Q. petraea*) nebo smíšené doubravy s jedlí (*Abies alba*) nebo borovicí (*Pinus sylvestris*), s převahou trav, sítinovitých nebo keříčků, na živinami chudých substrátech v planárním a kolinním stupni, místy až v submontánním stupni.
- Quercion pubescenti-petraeae (perialpidské bazofilní teplomilné doubravy) – subklimaxová teplomilná bazofilní společenstva dubu šípáku a/nebo dubu zimního (*Quercus pubescens*, *Q. petraea*) na živinami velmi bohatých nebo středně bohatých substrátech zpravidla s obsahem CaCO_3 , především v planárním a kolinním stupni teplých a suchých oblastí.

Tab. 21 Zastoupení vegetačních jednotek PPV v sledovaném území

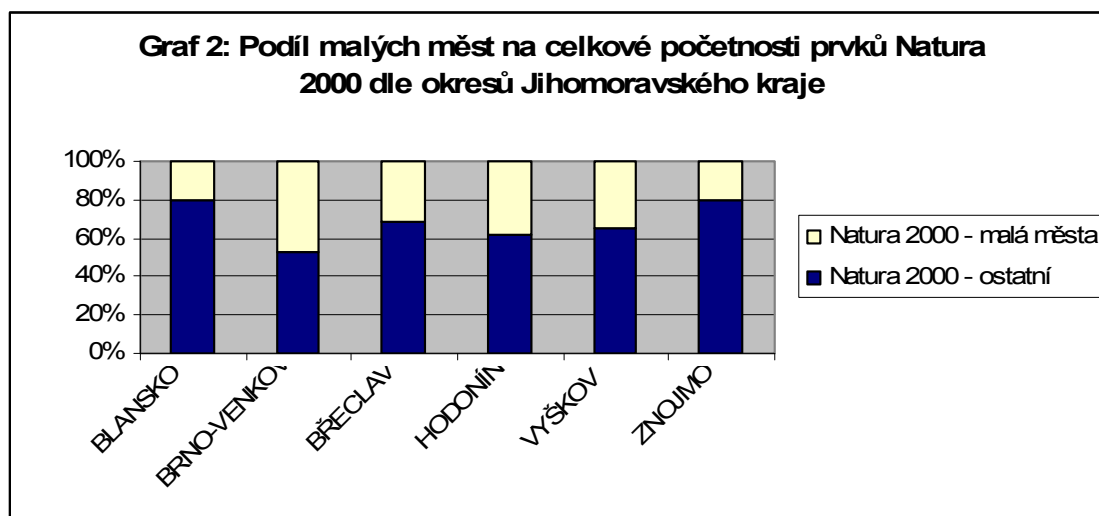
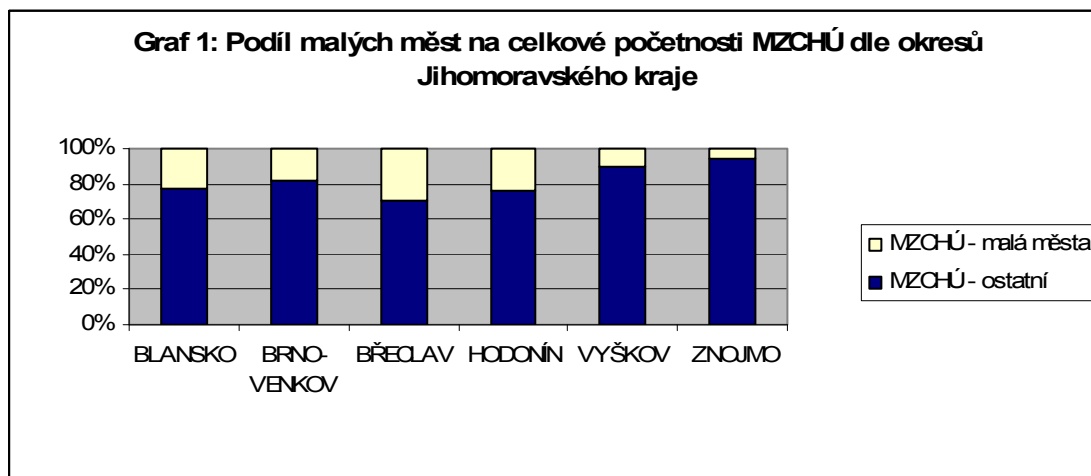
vegetační jednotka PPV	zastoupení v k. ú. (počet)
Carpinion	40
Aceri tatarici-Quercion	24
Alnion incanae	23
Quercion pubescenti-petraeae	7
Genisto germanicae-Quercion	6
Quercion petraeae	5
Eu-Fagenion	3 (Kunštát, Olešnice a Ždánice)
Luzulo-Fagion	1 (Letovice)

Zdroj: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

Na sledovaných katastrálních územích se vyskytuje celkem 50 maloplošných zvlášť chráněných území (2/3 se statutem přírodní památky). Distribuce těchto maloplošných přírodních hodnot v jednotlivých okresech kraje je poměrně vyrovnaná, na téměř polovině sledovaných malých měst se pak nevyskytuje žádný objekt maloplošné ochrany území. Velkoplošná ochrana území je realizována na třech lokalitách formou

chráněné krajinné oblasti (Adamov – celé území v CHKO Moravský kras, Mikulov – 81 % území v CHKO Pálava, Strážnice – 47 % území v CHKO Bílé Karpaty).

Natura 2000 je v malých městech Jihomoravského kraje zastoupena 48 evropsky významnými lokalitami a čtyřmi ptačími oblastmi. I v rámci této formy ochrany je rozmístění předmětných území v jednotlivých okresech poměrně vyrovnané. Území Natura 2000 pak nezasahuje do třetiny sledovaných území.

Graf 30 a 31 Podíl malých měst na celkové početnosti MZCHÚ dle okresů Jihomoravského kraje a Podíl malých měst na celkové početnosti prvků Natura 2000 dle okresů Jihomoravského kraje

Zdroj: Ústřední seznam ochrany přírody a krajiny, Agentura ochrany a přírody, vlastní úpravy.

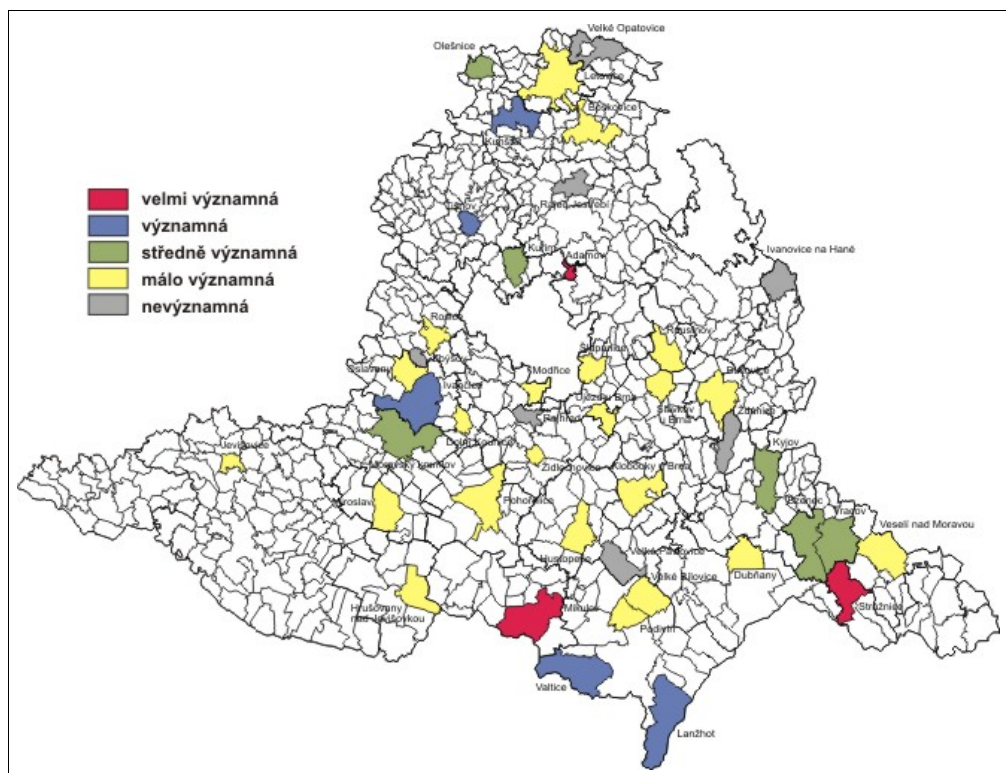
Z grafu 31 je patrné relativní zastoupení prvků maloplošné ochrany přírody a soustavy Natura 2000 v malých městech vzhledem k celkovému počtu těchto prvků v okresech Jihomoravského kraje. Nejnižší relativní i absolutní výskyt maloplošných zvláště chráněných území (MZCHÚ) je v okresech Vyškov a Znojmo, nejvyšší pak v okrese Břeclav a Hodonín. V případě Natura 2000 jsou nejvýraznější podíly v okrese Brno-venkov a Hodonín. Nejnižší pak v okrese Blansko a Znojmo (v obou případech vyváжено však velkoplošnou ochranou přírody). Celkově je relativní i absolutní zastoupení prvků ochrany přírody a krajiny (včetně velkoplošné ochrany přírody) nejvyšší v okresech Břeclav a Hodonín.

Dle relativního i absolutního zastoupení chráněných území a stupně jejich ochrany lze rozlišit 5 úrovní významnosti ochrany přírody pro další rozvoj území (viz tabulka 22 a mapka 15). Téměř pro pětinu obcí hraje ochrana přírody velmi významnou či významnou roli a významně se i podílí na formování či limitování dalšího rozvoje území, ve dvou třetinách malých měst pak ochranu nelze považovat za prioritní.

Tab. 22 *Ochrana přírody (limity)*

Kategorie významu ochrany přírody a krajiny pro další rozvoj území	
velmi významná	Adamov, Mikulov, Strážnice
významná	Ivančice, Tišnov, Lanžhot, Valtice, Kunštát
středně významná	Olešnice, Kuřim, Bzenec, Kyjov, Vracov, Moravský Krumlov
málo významná	Boskovice, Letovice, Dolní Kounice, Újezd u Brna, Modřice, Oslavany, Pohořelice, Rosice, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Podivín, Velké Bílovice, Dubňany, Veselí nad Moravou, Rousínov, Slavkov u Brna, Bučovice, Hrušovany nad Jevišovkou, Jevišovice, Šlapanice, Miroslav
nevýznamná	Rájec-Jestřebí, Velké Opatovice, Rajhrad, Zbýšov, Velké Pavlovice, Ždánice, Ivanovice na Hané

Zdroj: autor.

Mapka 15 *Význam ochrany přírody a krajiny pro rozvoj malých měst Jihomoravského kraje – grafický přehled. Zdroj: autor.*

Obecná ochrana přírody (dle zákona 114/92 Sb.) je zde zastoupena přírodními parky, které se vyskytují na území 7 sledovaných malých měst. Dalším významným fenoménem v ochraně kulturní krajiny je program Man and Biosphere pod záštitou UNESCO. Katastry Strážnice, Mikulova a Valtic jsou do tohoto projektu zahrnuty (Biosférická rezervace Bílé Karpaty a Dolní Morava).

Malá města Jihomoravského kraje mají, až na specifickou výjimku Ivančic⁷⁰, schválený či rozpracovaný územní plán. Ve většině případů se jedná o územní plán vypracovaný a schválený dle starého stavebního zákona, jen čtvrtina malých měst disponuje územním plánem dle nového zákona v různém stupni rozpracovanosti.

Podíl zastavěné plochy se v malých městech Jihomoravského kraje pohybuje v intervalu od 0,9 % (Lanžhot) po 8,5 % (Modřice). Medián souboru je však v dolní třetině intervalu a dosahuje hodnoty 2,8 % zastavěné plochy. Nejvyšší podíly zastavěné plochy jsou v malých městech okresu Brno-venkov, nejnižší pak v okrese Znojmo.

Podíl relativně stabilních složek krajiny (lesní porosty, trvalé travní porosty, vodní plochy, zahrady, sady, vinice) se v kraji pohybuje v intervalu od 5,5 % (Ivanovice na Hané) do 71,5 % (Adamov a Kunštát). Tyto podíly jsou výrazně nízké v okresech Vyškov a Znojmo a nejvyšší v okresech Hodonín a Blansko. Medián souboru je ve středu intervalu s hodnotou 35,1 % relativně stabilních ploch. Pouze čtvrtina malých měst Jihomoravského kraje vykazuje na svém území nadpoloviční podíl relativně stabilních ploch (podrobněji viz tabulka 23), což do jisté míry může indikovat kvalitu života a potenciál krajiny pro rozvoj cestovního ruchu.

Tab. 23 Podíl relativně stabilních složek krajiny

Vysoký (podíl relativně stabilních složek nad 65 %)	Adamov, Kunštát, Lanžhot, Vracov
Středně vysoký (podíl relativně stabilních složek od 50 do 64 %)	Boskovice, Letovice, Dolní Kounice, Oslavany, Tišnov, Bzenec, Ždánice, Moravský Krumlov
Průměrný (podíl relativně stabilních složek v rozpětí 25-50 %)	Olešnice, Rájec-Jestřebí, Velké Opatovice, Ivančice, Kuřim, Pohořelice, Rosice, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Mikulov, Valtice, Velké Bílovice, Velké Pavlovice, Dubňany, Kyjov, Strážnice, Veselí nad Moravou,
Nízký (podíl relativně stabilních složek v rozpětí od 10-24 %)	Modřice, Rajhrad, Újezd u Brna, Zbýšov, Podivín, Bučovice, Rousínov, Slavkov u Brna, Hrušovany nad Jevišovkou, Jevišovice, Miroslav
Zanedbatelný (podíl relativně stabilních složek do 10 %)	Šlapanice, Ivanovice na Hané

Zdroj: autor.

Podíl zastavěných ploch rostl mezi lety 2001 a 2010 významně jen u desetin sledovaných malých měst, zejména v suburbanizovaném území okresu Brno-venkov (Modřice, Pohořelice, Šlapanice a Kuřim). Průměrná vzdálenost těchto lokalit od krajského města Brna je 20 km. Ostatní malá města v zázemí jihomoravské metropole pravděpodobně tento trend převzou v budoucnu (např. Rajhrad, Rosice), i když již nelze očekávat dosavadní tempo růstu. V malých městech docházelo ve zmíněném období i k poklesu výměry zastavěné půdy (významně v Mikulově, Dubňanech a ve Veselí nad Moravou). V okrese Znojmo je zastavěná plocha stabilizovaná, podobná situace je v okrese Vyškov, v okrese Hodonín dochází spíše k poklesům výměry.

⁷⁰ Územní plán zrušen.

Podíl orné půdy nejvýznamněji rostl mezi lety 2001 a 2010 v Rájci-Jestřebí a Dolních Kounicích. V ostatních malých městech došlo k poklesu, nejvýznamněji ve Valticích, Mikulově, Pohořelicích, Hustopečích a Velkých Bílovicích. Obecně byly u malých měst zaznamenány nejvýznamnější poklesy výměr orné půdy v okrese Břeclav. Výměra lesní půdy ve sledovaném území na většině katastrálních území rostla (významněji v Pohořelicích, Rosicích, Valticích a Dubňanech – o cca 20 ha). Významnější pokles byl naopak zaznamenán v Hustopečích. Výměra TTP porostů výrazněji rostla v Podivíně (cca 50 ha) a klesla v Lanžhotě (cca 35 ha).

K významnějšímu poklesu podílu relativně stabilnějších složek krajiny došlo jen v Dolních Kounicích, významnější zvýšení bylo naopak zaznamenáno u všech malých měst okresu Břeclav.

Podíl zahrad na jednoho obyvatele je nejnižší v Adamově a dále v Kuřimi, Rosicích a Zbýšově. Nejvyšší je pak v Kunštátě, Dolních Kounicích a Kloboukách u Brna (nad 300 m²). Nejvyšší podíly lesních porostů na obyvatele vykazuje Lanžhot a dále Vracov, Moravský Krumlov a Kunštát (nad 4 000 m²). Nejnižší podíl orné půdy na obyvatele je v Adamově a dále v Tišnově a Židlochovicích (cca 500 m²). Nejvyšší podíl je pak v Kloboukách u Brna (nad 8 000 m²) a dále v Pohořelicích, Valticích, Ivanovicích na Hané, Hrušovanech nad Jevišovkou, Miroslavi a Jevišovicích (nad 6 000 m²). Nejnižší podíl zastavěné půdy na obyvatele je v Adamově, dále pak ve Zbýšově a Tišnově, nejvyšší v Bzenci, Kloboukách u Brna, Velkých Pavlovicích a Pohořelicích (nad 200 m²).

Tab. 24 Maximální a minimální podíly vybraných kultur na obyvatele a medián souboru (k 31. 12. 2010)

Ukazatel	podíl orné půdy (m ² /obyv.)	podíl lesní půdy (m ² /obyv.)	podíl zastavěné plochy (m ² /obyv.)	podíl zahrad (m ² /obyv.)
maximum	8302,9 (Klobouky u B.)	8382,3 (Lanžhot)	238,3 (Bzenec)	382,6 (D. Kounice)
minimum	460,7 (Židlochovice)	2,6 (V. Bílovice)	49,0 (Adamov)	23,4 (Adamov)
medián	2400,1	523,3	132,8	136,9

Zdroj: data ČSÚ, vlastní výpočty.

Zeleň malých měst Jihomoravského kraje je poměrně zachovalá a velmi rozmanitá. Jednotlivé typy shrnuje tab. 25

Tab. 25 Typologie zeleně malých měst v JmK

<i>sídelní zeleň (veřejná a soukromá):</i>	veřejné parky, doprovodná zeleň občanské vybavenosti a ostatní plochy veřejné zeleně v intravilánu obce, zahrady.
<i>historická zeleň:</i>	zámecké parky, historické zahrady, aleje, komponovaná krajina.
<i>intenzivně obhospodařovaná zeleň extravilánu :</i>	hospodářské lesy, intenzivně obhospodařované louky a pastviny, vinice, sady.
<i>krajinná zeleň s extenzivním režimem:</i>	extenzivní TTP, lesy zvláštního určení, rozptýlená zeleň.
<i>krajinná zeleň s ochranným režimem:</i>	ZCHÚ, NATURA 2000, PříP.

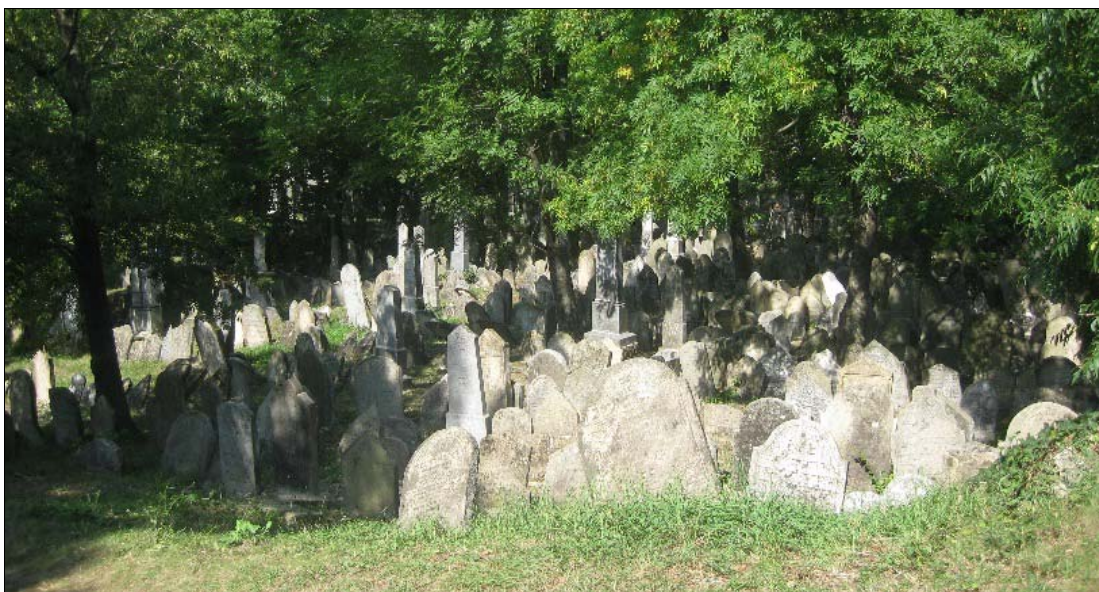
Zdroj: autor.

Obr. 23 Klášterní zahrada v Rajhradě. Autor: Mária Pákozdiová

Obr. 24 Kostel svatého Jiří s přilehlou zelení ve Velkých Opatovicích Autor: Mária Pákozdiová.

Obr. 25 Židovský hřbitov s přilehlou zelení v Mikulově. Autor: Mária Pákozdiová

Přírodní prostředí malých měst Jihomoravského kraje lze skutečně chápat jako komparativní výhodu, na které je možné vytvářet strategii dalšího rozvoje. Pokud budeme vycházet z teze, že malá města sehrávají v současné době významnou roli v rozvoji širšího regionu, je právě přírodní prostředí jedním z primárních předpokladů formování tohoto trendu. Podstatu přírodního prostředí malých měst Jihomoravského kraje ve vztahu k jeho dalšímu využití vystihuje následující stručná SWOT analýza:

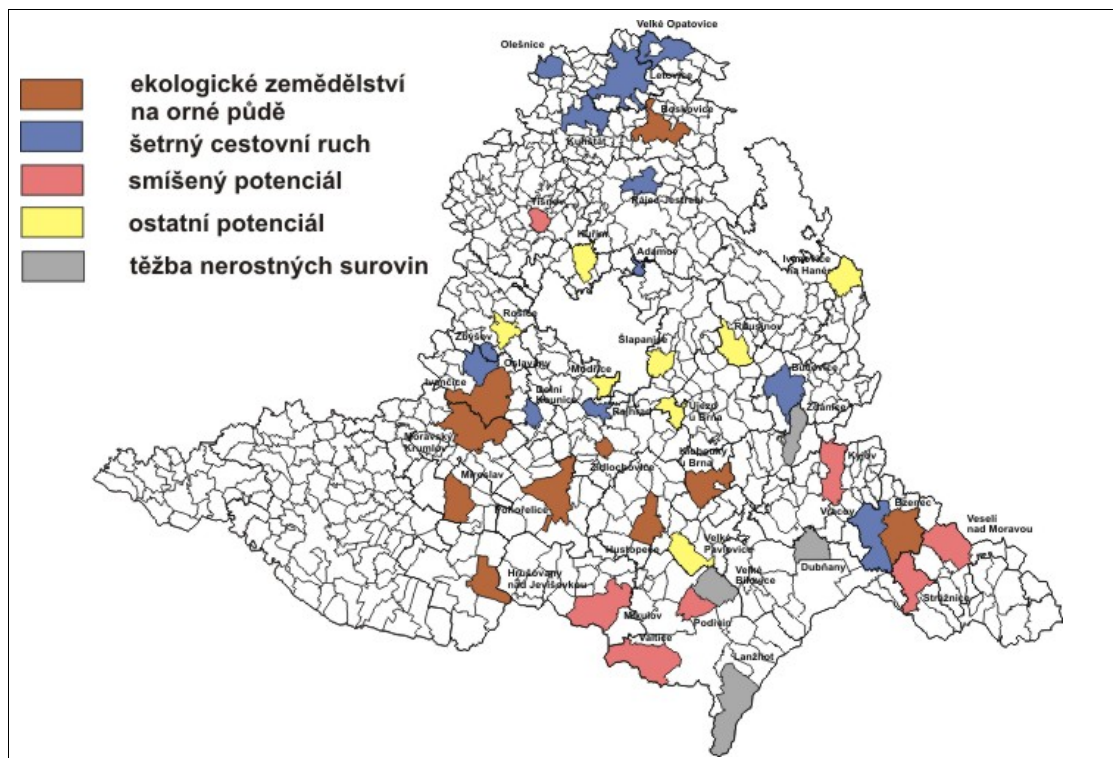
S	W
• poměrně zachovalé přírodní prostředí, • heterogenní krajina s unikátními společenstvy, • kombinace přírodních hodnot s kulturními prvky.	• degradace přírodního prostředí v postindustriálních oblastech, • degradace přírodního prostředí v souvislosti s intenzivním zemědělstvím (parciálně i s jeho následným útlumem).
O	T
• rozvoj přírodní rekreace v oblastech s vysokým podílem relativně stabilních složek, • zvyšování podílu ekologicky obhospodařované orné půdy, • zvyšování atraktivity krajiny pro stávající a nové rezidenty.	• postupující suburbanizace s důsledky nejen ekonomickými, sociálními, ale také ekologickými, • zábor půdy pro energetické účely, • nedostatečná péče.

Jak je výše uvedeno, malá města Jihomoravského kraje zde byla rozčleněna do tří základních rozvojových oblastí a jedné doplňkové (ad tabulka 26).

Tab. 26 Rozčlenění malých měst dle stanoveného rozvojového potenciálu determinovaného přírodním prostředím

ekologické zemědělství na orné půdě	Ivančice, Pohořelice, Židlochovice, Hustopeče, Klobouky u Brna, Bzenec, Hrušovany nad Jevišovkou, Miroslav, Moravský Krumlov, Boskovice.
šetrný cestovní ruch	Adamov, Kunštát, Letovice, Dolní Kounice, Vracov, Rajhrad, Olešnice, Zbýšov, Velké Opatovice, Slavkov u Brna, Rájec-Jestřebí, Bučovice, Oslavany.
smíšený potenciál	Mikulov, Valtice, Tišnov, Podivín, Strážnice, Kyjov, Veselí na Moravou.
ostatní potenciál	Modřice, Šlapanice, Ivanovice na Hané, Rousínov, Velké Pavlovice, Kuřim, Rosice, Újezd u Brna.
ochrana přírody	Adamov, Mikulov, Strážnice, Kunštát
těžba nerostných surovin	Velké Bílovice, Dubňany, Lanžhot, Ždánice

Zdroj: autor.

Mapka 16 Rozčlenění malých měst dle stanoveného rozvojového potenciálu determinovaného přírodním prostředím – grafický přehled. Zdroj: autor.

Rozvojové okruhy byly voleny s ohledem na zachování a zlepšení vlastností a kvalit přírodního prostředí. Pro další rozvoj malých měst však může být určující skutečnost, že jen pro pětinu z nich hraje ochrana přírody velmi významnou či významnou roli (a významně se tak podílí na formování či limitování dalšího rozvoje území) a že ve dvou třetinách malých měst pak ochranu nelze považovat za prioritní. V této souvislosti je řada malých měst ohrožena suburbanizací jak komerčního, tak rezidenčního charakteru. V minulém období byl pro Jihomoravský kraj navíc symptomatický rozvoj solárních elektráren realizovaných na zemědělské půdě. S ohledem na klimatické podmínky kraje je možné i nadále spatřovat jistý omezený potenciál pro další rozvoj (zejména v okresech Břeclav a Znojmo), důležitý by měl být ale výběr lokality (preferance brownfields). Na

základě legislativních změn by již neměly být tolik podporovány velké projekty, což přispěje k rozvoji drobných záměrů, zejména střešních instalací na rodinných a panelových domech či veřejných budovách (na střechách či v jejich obvodových pláštích). Z tohoto pohledu je kraj vzhledem ke klimatickým charakteristikám také velmi perspektivní, a rozvoj tohoto fenoménu je v kontextu regionální soběstačnosti velmi žádoucí.

Malá města a nová integrace sídel

Středisková soustava osídlení ze 70. a 80. let minulého století byla podrobena zdrcující kritice. Její oprávněná část spočívá v tom, že rozhodnutí ústředních orgánů o kategorizaci obcí byla příliš definitivní a znamenala faktický úpadek řady takzvaných sídel bez trvalého významu. Další námitkou bylo tvrzení, že ve sloučených obcích se finanční prostředky rozdělují ve prospěch jádra (malého města nebo střediskové obce) na úkor obcí ostatních. Tato záležitost již je sporná, neboť centrální obce musejí zajišťovat část služeb a infrastruktury i pro nestřediskové obce ve svém zázemí. Proto přidělení větší části prostředků bylo namístě. V jednotlivých případech záleželo na konkrétním rozdělování prostředků.

Na druhé straně je více než zřejmé, že ne všechna sídla mají předpoklady pro udržitelný rozvoj. Tržní ekonomika tento problém řeší prostřednictvím trhu. Toto řešení je demokratičtější, ale neméně tvrdé. Navíc nerovnoměrné rozdělování rozpočtových prostředků pochopitelně trvá. Malé obce se proti tomu bouří. Spory probíhají o to, jakými koeficienty by se mělo toto nerovnoměrné rozdělování řídit. Odpověď na tuto otázku není lehká a poškozeny se mohou cítit obě strany. Vždyť v Brně žije oficiálně 371 tisíc obyvatel (2010). Avšak počet obyvatel, kteří ve městě skutečně žijí a využívají jeho infrastrukturu, se odhaduje na podstatně více než půl milionu. Na část tohoto rozdílu dostávají peníze do rozpočtu venkovské obce.

Není úlohou této studie řešit rozdělení daňových příjmů. Budeme se však zabývat souvisejícím problémem, který vyplývá z dezintegrace obcí po roce 1989. V době, kdy tato dezintegrace probíhala víceméně živelně, se od svých středisek odtrhla i řada malých a velmi malých sídel. Důsledkem byl vznik malých a velmi malých obcí, jejichž rozpočty, ale i lidské zdroje jen stěží zajišťují plnění státně správních a samosprávních funkcí.

Aby byla zajištěna bezproblémová funkce státní správy, byl vytvořen systém tzv. obcí s rozšířenou pravomocí a pověřených obecních úřadů. Tyto úřady vykonávají ty činnosti státní správy, které není efektivní z finančních ani kapacitních důvodů vykonávat v malých obcích. I když malé obce a jejich úřady nejsou podřízeny těmto vybraným obecním úřadům, je zřejmé, že přenesení části pravomocí zde dojem faktického ovlivňování vytváří. Prakticky všechny obce s rozšířenou pravomocí a většina obcí s pověřeným obecním úřadem jsou městy, z velké části malými městy. Malá města tak i nadále integrují venkovský prostor, a tato jejich funkce bude pravděpodobně i nadále v duchu celoevropských trendů posilována.

Obcemi s rozšířenou působností jsou v Jihomoravském kraji malá města Boskovice, Bučovice, Hustopeče, Ivančice, Kuřim, Kyjov, Mikulov, Moravský Krumlov, Pohořelice, Rosice, Šlapanice, Slavkov u Brna, Tišnov, Veselí nad Moravou a Židlochovice. Jde vesměs o dobře vyvinutá malá města, která jsou reálnými středisky svých zázemí. Pověřený obecní úřad mají i Adamov, Bzenec, Hrušovany nad Jevišovkou, Ivanovice na Hané, Klobouky u Brna, Letovice, Miroslav, Rousínov, Strážnice, Velké Opatovice, Ždánice. K nim se přidávají ještě neměstská střediska Velká nad Veličkou a Vranov nad Dyjí. Uvedená střediska jsou již slabší, méně vyvinutá, jejich vliv bývá překryt některým významnějším centrem.

V samosprávné rovině se řeší otázka nedostatečné síly malých obcí vytvářením dobrovolných sdružení. Tato sdružení mají různá legislativní zakotvení; značná část je vytvářena na základě zákona o obcích. Dobrovolnými sdruženími jsou i subjekty, vznikající v rámci místních akčních skupin Programu LEADER+ nebo euroregiony. I když ne vždy jsou sídla těchto sdružení lokalizována v malých městech, přesto tato města hrají i v dobrovolném sdružování samospráv výraznou úlohu.

Na území Jihomoravského kraje se nachází 72 svazků obcí. Ve 23 případech jsou jejich středisky malá města. Tři z nich (Kyjov, Tišnov, Židlochovice) jsou středisky dvou různých svazků obcí. Výraznějšími útvary jsou místní akční skupiny programu „LEADER+“. Jejich přehled v Jihomoravském kraji udává následující tabulka. Území místních akčních skupin nerespektují krajské hranice, takže některé jihomoravské obce spolupracují se středisky v jiných krajích. I v tomto případě jsou středisky takto vytvořených dobrovolných svazků obcí z velké části malá města.

Tab. 27 Přehled místních akčních skupin, působících na území Jihomoravského kraje.

Název	Centrum	Obyvatel	Obcí	Rok vzniku
Kyjovské Slovácko v pokybu	Kyjov	60 142	43	2004
MAS Boskovicko Plus, o.s	Boskovice	34 474	51	2006
MAS Dolní Morava, o.p.s.	Lanžhot	43 706	21	2004
MAS Hornácko a Ostrožsko ⁷¹	Uh. Ostroh	25 975	16	2005
MAS Jemnicko, o.p.s. ⁷²	Jemnice	14 171	32	2001
MAS Mikulovsko, o.p.s.	Mikulov	30 382	18	?
MAS Moravský kras, o.s.	Sloup	42 798	54	2006
MAS Partnerství venkova	Vísky	17 734	24	2005
MAS Znojemské vinařství	Znojmo	33 893	42	2005
MAS Společná cesta	Rostěnice-Zvonovice	24 918	36	2004
MOST Vysočiny ⁷³	Velké Meziříčí	37 167	68	?
OS MAS Za humnama	Vin. Šumice	45 660	38	2006
Strážnicko MAS	Strážnice	16 672	11	2005
Živé pomezí Krumlovsko-Jevišovicko	Mor. Krumlov	22 869	49	2006

Zdroj: Národní síť místních akčních skupin České republiky.

Je tedy poměrně zřejmé, že malá města se ve venkovském prostoru stávají integrujícími středisky. Nakolik a v jakém časovém horizontu bude tato vznikající struktura zakomponovaná do reálného administrativního členění je samozřejmě otázka.

⁷¹ Území se rozkládá na území Jihomoravského a Zlínského kraje. Většina (12) obcí sice leží v Jihomoravském kraji, ale středisko Uherský Ostroh je malým městem kraje Zlínského.

⁷² Větší část mikroregionu se rozkládá na území kraje Vysočina, kam patří i středisko malé město Jemnice. Pouze 6 obcí se nachází v Jihomoravském kraji.

⁷³ Středisko mikroregionu se nachází v kraji Vysočina. Území místní akční skupiny však zahrnuje i 11 obcí Tišnovska. Obec Nedvědice na Tišnovsku je součástí regionu MAS Zubří země se sídlem v Bystřici nad Pernštejnem.

Malá města a humánní kapitál

Stále více autorů (např. Moseley a Owen, 2008) považuje za rozhodující faktor rozvoje malých měst (nebo jakýchkoliv měst či regionů) takzvaný humánní (lidský) kapitál. Tento výraz přichází z ekonomie a vyjadřuje soubor kompetencí, znalostí a osobních vlastností osob pracovat tak, aby bylo dosaženo ekonomické hodnoty. V našem pojetí je však humánní kapitál spíše souborem kompetencí, znalostí a vlastností individuí pro práci ve prospěch daného malého města. Už z definice vyplývá, že humánní kapitál v tomto pojetí rozhodně patří mezi rozvojové faktory.

Identifikace humánního kapitálu v malých městech není jednoduchá. Pouze některé z jeho složek lze odvodit ze statistik. Sem patří zejména formální vzdělání (nejvyšší dosažené vzdělání osob starších 15 let). Význam vysokoškolsky vzdělaných obyvatel pro regionální rozvoj analyzují například Matuska et al. (2011), kteří na základě statistického procesu konstatovali v evropských podmínkách významnou korelaci mezi vysokoškolským vzděláním a regionální konkurenceschopností. Jistou vypovídací hodnotu má i přítomnost institucí, od nichž se předpokládá podpora humánního kapitálu (školství, věda, umění, nové technologie apod.). Některé další aspekty humánního kapitálu lze analyzovat na základě sociologických metod většinou spíše nepřímými otázkami na motivace, zakotvení v daném malém městě, identifikaci s ním, ochotu angažovat se v jeho prospěch. Určitou roli (jak pozitivní, tak negativní) může hrát rovněž úroveň společenské kontroly. Humánní kapitál může být na druhé straně odrazován a bržděn například konzervativností maloměstského prostředí, klientelismem, korupcí a podobně.

Naproti tomu pod pojmem sociální kapitál jsou chápány především formální a neformální vazby, víra a normy kolektivního jednání. Cecchi (2009) chápe sociální kapitál jako veřejné statky a veřejné služby, neboť je vedlejším produktem sociálních vazeb a je k dispozici všem členům komunity bez rozdílu. Qiaoming a Besser (2009) dokazují, že významnější pro zapojení (starších) obyvatel do práce pro malá města jsou spíše formální struktury a smysl pro komunitu než neformální skupiny nebo normy kolektivního jednání. Vliv víry pro angažovanost byl obecně nevýrazný. Výzkum byl realizován v lowě, takže musíme připustit, že středoevropské podmínky mohou být značně rozdílné. Se sociálním kapitálem úzce souvisí participace občanů na rozvoji jejich obce a mikroregionu (Edwards, Woods, 2004). Besser (2009) argumentuje, že výhodou sociálního kapitálu malého města jsou mnohem užší interpersonální kontakty. Přitom však jeho výzkum ukazuje, že význam těchto aspektů se v poslední době zmenšuje.

Sociální kapitál by bylo možno měřit například intenzitou a efektivností spolkové a jiné dobrovolné činnosti. I když jsou spolky často monotematicky zaměřeny, věnují se v řadě případů i dalším aktivitám. Pro spolky je typické sdružování obyvatel všech věkových kategorií, což rovněž přispívá k soudržnosti obce (Bínek et al., 2010). Spolky se mohou angažovat zejména ve sféře kulturní, sportovní nebo zájmové. Bohužel v řadě případů věnují radnice malých měst větší pozornost investičním akcím ve sféře technické infrastruktury, než podpoře činnosti spolků.

Předpoklady pro rozvoj spolkové činnosti mohou být rovněž teritoriálně diferencovány. V suburbanizovaných městech lze předpokládat, že část obyvatel se účastní spolkové činnosti v centrálním městě, s nímž je spojena nejen pracovně, ale i z hlediska sociálních kontaktů. Na druhé straně v případě malých měst poblíž rakouských hranic může být spolková činnost limitována důsledky určitého sociálního vykořenění a přetržení kontinuity v důsledku poválečné výměny obyvatelstva po 2. světové válce. Teoreticky tudíž mají nejlepší předpoklady pro rozvoj sociálního kapitálu malá města takzvaného mezilehlého venkova a vnitřní periferie. Tím se v moravských podmínkách liší vnitřní periferie od periferie pohraniční. Teoretické předpoklady a finanční podpora jsou důležité, ale v reálné situaci rozhoduje o efektivitě spolkové činnosti

především lidský faktor. Důležité je najít osobnosti, které by se ujaly organizování takovýchto aktivit.

Někteří autoři, mezi nimi Florida (2004) hovoří o kreativní třídě obyvatel. Kreativita má opět řadu definic, které se většinou víceméně shodují na tom, že jde o schopnost vytvořit něco nového, přinášejícího nové hodnoty. Prostředí kreativity vyžaduje mimo jiné vysokou úroveň tolerance. Byla učiněna řada neúspěšných pokusů kreativitu změřit. Lze se domnívat, že samotné pokusy měřit kreativitu ji fakticky vylučují. Má-li kreativita vyjadřovat nové myšlenky, nelze ji měřit na základě starých poznatků.

Je třeba přiznat, že malá města se svým konservatismem, nižší úrovní vzdělání, sporadickou přítomností kreativních institucí a homogennější strukturou populace objektivně většinou nebudou patřit mezi hlavní póly kreativity. Edwards, Goodwin a Woods (2002) došli k závěru, že není žádného důvodu, aby malá města byla schopna lépe mobilizovat svůj humánní kapitál než města střední a velká. Navíc se malá města obtížněji setkají s patřičnými impulzy.

Přesto však malá města mohou v řadě případů uspět, neboť mohou na miskú vah často postavit pozitivní vztah obyvatel k jejich městu. Například Goudy (1977) na základě svého šetření tvrdí, že spokojenost s životem ve městě je pro obyvatele větším motivačním faktorem než úroveň nabízených služeb. Ostatně kreativita je vlastností individuální a není důvodu, proč by se nemohla skupina kreativních osob ocitnout i v malém městě. Pak půjde jen o to, aby jim byly vytvořeny podmínky.

7. SHRNUTÍ

V předcházejícím textu byla provedena statistická analýza malých měst Jihomoravského kraje a následně byly analyzovány tři dvojice malých měst (vždy jedno „velké“ a jedno „malé“ malé město) v suburbanizované části kraje, v dobře prostupných a tradičně „bohatých“ územích jihomoravských úvalů a na periferii kraje (reprezentované jak vnitřní periferií, tak pohraničím). Byla studována jejich geografická poloha, přírodní podmínky, demografický vývoj, ekonomická situace, centrální funkce a další specifické charakteristiky. Nyní jde o to, co lze ze získaných poznatků zobecnit pro sektor malých měst jako takový.

Základní problémy jihomoravských malých měst v jejich diferenciaci

Z dosavadních poznatků se ukazuje, že malá města mohou působit jako motory rozvoje venkova především na periferii, kde jsou zcela nezbytná nejen pro prosperitu, ale i pro samotné udržení venkovského osídlení. Jsou to malá města, která zajišťují rozhodující část pracovních příležitostí, služeb, ale i sociálních kontaktů, a také identitu periferních mikroregionů. Přitom se začíná ukazovat, že malá města tzv. vnitřní periferie plní svou úlohu lépe, zatímco malá města pohraniční periferie (s Rakouskem) se musí stále ještě vyrovnávat s důsledky poválečné etnicky podmíněné výměny obyvatelstva.

Hlavními problémy malých měst na periferii je vzdálenost od významných regionálních a subregionálních středisek, komplikovaná někdy složitějšími dopravními trasami. Z tím je spojena neochota investovat do takových měst a území, přičemž vlastní kapitál bývá nedostatečný. Struktura místních pracovních příležitostí není vhodná pro udržení vysoce vzdělaných mladých lidí, kteří tudíž odcházejí do významnějších center. Na jejich místa někdy přicházejí lidé po skončení ekonomicky aktivního věku. Hlavní výhodou periferních malých měst je nedostatek konkurenčních center v okolí. Proto je jejich úloha v okolním venkovském prostoru nezastupitelná.

Role malých měst v regionech různého typu je poněkud odlišná, ale může být neméně významná. V suburbanizovaných mikroregionech v zázemí velkých měst bývá středisková úloha malých měst často úplně nebo do značné míry překryta gravitační silou metropole. Suburbanizovaná malá města (v Jihomoravském kraji jde například o Kuřim, Šlapanice, Modřice či Rajhrad, v poslední době i Rosice a Židlochovice) však mohou alespoň částečně kompenzovat některé nevýhody suburbanizace. Zatímco suburbanizované vesnice zpravidla nemají žádné vlastní aktivity a jejich sídla často nedisponují ani žádnými veřejnými prostory nebo objekty, u suburbanizovaných malých měst tomu tak není. Obyvatelé malých měst proto nemusejí vyjíždět prakticky za všemi potřebami do střediskového města, ale mohou uspokojit své nároky na základní služby, někdy i na pracovní příležitosti ve svém malém městě. Navíc v metropolitních regionech existuje v evropských podmínkách mezi metropolí a suburbanizovanými malými městy zpravidla velmi hustá síť spojení prostředky veřejné dopravy, která snižuje množství individuálních automobilů na příslušných tazích.

Obyvatelé malých měst suburbanizovaných území tak disponují pracovním trhem i službami velkoměsta a mohou dosahovat nižší míry nezaměstnanosti než metropole. Mívají také příznivější demografickou situaci a vzdělanostní strukturu populace. Za tyto výhody někdy platí ztrátou identity, neboť v povědomí veřejnosti, ale i v reklamách místních firem, jsou často spojována s metropolí. Na druhé straně suburbanizovaná malá města mohou mít často na rozdíl od suburbanizovaných vesnic vlastní společenský život.

V dobře prostupných regionech bohatého venkova hrají roli středisek venkovského zázemí zejména větší malá města (Kyjov, Veselí nad Moravou, Hustopeče, Moravský Krumlov), která jsou druhými nebo třetími středisky svých okresů. Centrální funkci ztrácejí

zejména menší malá města (na jižní Moravě zpravidla pod 4 tisíce obyvatel), neboť tvoří příliš hustou síť a v jejich prostorově limitovaném zázemí se buď nevyskytují venkovské obce, nebo jde o venkovské obce svou velikostí i vybaveností velmi blízké těmto malým městům. Proto jejich obyvatelé mají možnost uspokojovat základní potřeby ve svých obcích a za službami vyššího řádu dojíždějí do vzdálenějších, ale lépe vybavených měst středních a velkých.

Vzhledem k obecně dobré dostupnosti se však mohou malá města těchto regionů realizovat prostřednictvím specializace. Mohou zde být lokalizovány aktivity, které se stanou cílem dojížděky nejen z venkova a ostatních malých měst, ale i z metropole samotné. Může jít o speciální pracovní příležitosti, o zařízení typu specializovaných škol, o zařízení kulturní, aktivity cestovního ruchu, speciální sportoviště wellness aktivity a podobně.

Z výše uvedeného vyplývá, že dopravní spojení malých měst patří ke klíčovým charakteristikám, které ovlivňují jejich prosperitu, rozvoj a budoucnost. Lze konstatovat, že jihomoravská malá města jsou v rámci Integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje dopravně zabezpečena vysoce nadstandardně. Mají nejen relativně frekventovaná spojení na nadřazená centra (Brno, eventuálně okresní střediska), ale rovněž spojení na okolní malá města do všech světových stran zpravidla s frekvencí po 10 – 20 spojích ve všední dny. Toto spojení existuje i přes hranice kraje, v některých případech i přes státní hranice se Slovenskem a Rakouskem. Tyto spoje pokrývají většinu potřeb spojení do okolních obcí. V nutných případech zajišťují autobusové linky do obcí, které leží stranou hlavních komunikací. Největší ze studovaných měst Kuřim a Mikulov disponují linkami, které fakticky plní úlohu městské hromadné dopravy. Počet spojů se pohybuje od největší Kuřimi s více než 220 spoji denně po Rajhrad a Velké Opatovice, které jsou obsluhovány denně asi 90 spoji. To znamená, že v nejhorším případě odjíždí z jihomoravských malých měst každou čtvrt hodinu jeden spoj veřejné dopravy. V nepracovní dny je frekvence spojů nižší, ale existuje. Uvedené skutečnosti znamenají, že malá města Jihomoravského kraje mají zajištěny dopravní podmínky pro vyjížděku svých obyvatel do větších center, pro dojížděku z obcí svého spádového regionu a také pro kooperaci se sousedními malými městy v kraji i mimo něj.

Poněkud specifickým případem jsou postindustriální a posttěžební malá města. V Jihomoravském kraji bychom mohli za jejich reprezentanty označit například Oslavany nebo Dubňany. Do jisté míry však jde o všechna malá města, která ztratila hlavního zaměstnavatele, pokud jím byl velký průmyslový podnik. Tato města se musí vyrovnat s dědictvím minulosti, a přitom najít nové funkce pro budoucnost. Hlavním problémem bývá vzdělanostní a sociální struktura populace, která byla přizpůsobena minulé hornické a průmyslové funkci a je jen velmi obtížně adaptovatelná na nové podmínky. V porovnání s tím jsou eventuálně environmentální staré zátěže řešitelné.

Jaká bude budoucnost moravských malých měst? Zdá se, že malá města budou atraktivním rezidenčním místem, protože spojují výhody téměř rurálního způsobu života s existencí základních městských služeb a dalších aktivit. Tím eliminují některé zásadní problémy, spojené se suburbanizací a deurbanizací, to znamená nutnou vyjížděku za téměř jakýmkoliv aktivitami vyšší než lokální úrovně.

Malá města budou ovšem plnit tuto svou roli diferencovaně. Zdá se, že rozhodujícím faktorem úspěšnosti diferencovaného vývoje bude přítomnost tzv. kreativní třídy (Florida, 2005). V tvrdých datech se tento faktor může projevit vzdělanostní strukturou populace nebo přítomností středních škol či kvalifikačně náročných pracovních příležitostí například ve zdravotnictví. Ale kreativita není jen funkcí vzdělání a zkušeností, nýbrž i talentu, motivací, preferencí a podobně, jež nejsou vždy vyjádřitelné na základě tvrdých dat. Pokud jde o budoucí funkce malých měst, jejich rozvoj bude záviset zejména na pozici konkrétních malých měst ve struktuře osídlení a na míře specializace.

8. SWOT ANALÝZA MALÝCH MĚST JIHOMORAVSKÉHO KRAJE

Účelem SWOT analýzy je uspořádat získané poznatky tak, aby bylo možno podle nich sestavit strategie. Hlavními položkami jsou silné a slabé stránky (v našem případě) malých měst, to znamená vnitřní pozitiva a negativa. Dalšími hlavními položkami jsou příležitosti a ohrožení, to znamená pozitiva a negativa, působící zvnějšku.

Hlavním problémem existujících SWOT analýz je jejich neuspořádanost, respektive absence vah jednotlivých faktorů, takže se vedle sebe objevují skutečně podstatné záležitosti se zcela marginálními. Proto jsme se snažili o vymezení skutečně nejvýznamnějších faktorů, až jsme dospěli v každé položce k jedinému.

Silné stránky Spojení některých aspektů venkovského způsobu života s přítomností základních městských funkcí	Slabé stránky Horší vzdělanostní struktura a slabší kulturní vybavenost oproti velkým a středním městům
Příležitosti Pokračující trendy suburbanizace a dezurbanizace, které vytlačují ekonomicky silnější obyvatele z velkých a středních měst	Ohrožení Konkurence dalších malých, středních a velkých měst a hypermarketů v regionu

Samozřejmě v individuálních případech k těmto obecným faktorům přistupují faktory konkrétní, vyplývající z geografické polohy a historického vývoje v jejich vzájemné interakci, a také kvality humánního a sociálního kapitálu daného města. Rovněž jednotlivé faktory mohou mít v různých malých městech různou váhu, a to i v obecné rovině. Například větší z malých měst již ztrácí venkovský charakter, a proto se počet jejich obyvatel zpravidla snižuje. Naopak „malá“ malá města mívají horší charakteristiky kulturní infrastruktury. Tato mozaika představuje vždy fascinující problém geografie: souběh obecných zákonitostí a individuálních charakteristik studovaných teritorií.

Strategické cíle by měly vycházet se SWOT analýzy následujícím způsobem:

- Cíle by měly využívat identifikované silné stránky regionu.
- Cíle by měly eliminovat identifikované slabé stránky regionu.
- Cíle by měly využívat identifikované příležitosti rozvoje regionu.
- Cíle by měly reagovat na identifikovaná ohrožení rozvoje regionu.

Formulované strategie by pak měly obsahovat kombinace, které jsou teoreticky tři:

- Strategie SO by měla posílit silné stránky využitím příležitostí.
- Strategie ST by měla využít silných stránek k eliminaci hrozeb.
- Strategie WO by měla eliminovat slabé stránky využitím příležitostí.

Teoreticky je samozřejmě nejperspektivnější strategie první, která spojuje silné stránky a příležitosti. Lze ji označit za strategii ofenzivní. Zbývající dvě strategie jsou spíše defenzivní a jde v nich o to, aby byla včas rozpoznána a eliminována rizika příštího vývoje.

Obecně tedy v malých městech půjde o využití suburbanizačních a dezurbanizačních tendencí k posilování role malých měst v systému osídlení, a to při spojení výhod určité kombinace městského a venkovského způsobu života. Přitom je třeba věnovat pozornost konkurenci ostatních středisek a snažit se prostřednictvím imigrace kvalifikovanějších a sociálně silnějších osob v rámci suburbanizace a dezurbanizace eliminovat nevýhodnou kvalifikační strukturu populace.

Konkrétně by si měla jednotlivá malá města najít svůj prostor v rámci této obecné strategie. Podle konkrétních podmínek se mohou zaměřit na zkvalitňování rezidenční funkce, centrálních činností a/nebo specializace v rámci dělby práce. Přitom mohou využít konkrétních atraktivit přírodních, ekonomických, společenských. V souvislosti s tím je významné budování pozitivního image.

ZÁVĚR

Předložená studie se pokusila o současný pohled na malá města a jejich význam pro rozvoj jihomoravského venkova. Obraz sídelní struktury včetně malých měst se neustále mění pod vlivem probíhajících společenských procesů (postfordismus, globalizace), demografických trendů (druhý demografický přechod), urbanizačních procesů (suburbanizace, dezurbanizace) a jejich důsledků. Proti nim stojí téměř tisíciletá tradice a určitý konzervatismus maloměstského prostředí.

Postfordismus znamená přesun těžiště ekonomických aktivit z výrobních do nevýrobních odvětví. Pro malá města to znamená závažný problém, neboť kvalifikační struktura jejich populace je přizpůsobena právě výrobním činnostem. Na druhé straně výrobu zcela pominout nelze, a proto se v malých městech může soustřeďovat část výrobních procesů, opouštějících velká města. Existující trendy v západní Evropě (menší měřítko výrob, zvyšující se heterogenita) mohou naznačovat pozitivní vývoj v malých městech (Lever, 2001). Postfordismus se dává do vztahu ke globalizaci (Kiely, 1998).

Globalizace zahrnuje ekonomické, sociální a politické aspekty. Měřeno indexem KOF⁷⁴ (Dreher et al., 2008) patří Česko k nejvíce globalizovaným státům světa (spolu s dalšími malými státy Evropy). Globalizace přináší do malých měst v reálném čase nejen informace, ale i výrobní a spotřební mechanismy a zvyklosti. Zvyšováním reálné hybnosti obyvatel malých měst jsou pro jejich obyvatele lépe dosažitelné vymoženosti, které dříve náležely velkým městům. Na druhé straně globalizace omezuje faktickou svobodu rozhodování malých měst a přehlazuje jejich lokální a regionální identitu. Proti tomu stojí větší konzervatismus malých měst ve srovnání s městy velkými.

Druhý demografický přechod znamená stárnutí populace a perspektivně přirozený úbytek obyvatel, který bude nahrazován migrací jen v části malých měst. Zejména mladí a vzdělaní obyvatelé budou odcházet za kariérou do velkých měst a do světa. Proto by se malá města perspektivně mohla soustředit pro vytváření podmínek pro seniory.

Suburbanizace a dezurbanizace znamenají přesun obyvatelstva z měst na venkov. Tento proces není jednosměrný, neboť zároveň významné skupiny lidí migrují naopak z venkova do měst. Pro malá města bude významné, která z nich se dostanou na stranu měst a která na stranu venkova. Je možné, že kromě suburbanizovaných měst se ostatní soubor rozdělí na „městská“ malá města, která mohou obyvatelstvo ztrácet a „venkovská“ malá města, která naopak mohou obyvatele získávat.

Je však zřejmé, že situace se bude rychle vyvíjet, přičemž rozvoj malých měst bude zřejmě selektivní. Vznikne fascinující obraz měnící se struktury osídlení, který rozhodně bude stát za další intenzivní výzkum.

Protože čas a prostředky pro zpracování této studie byly omezeny, byla práce věnována pouze malým městům Jihomoravského kraje. Podobný vývoj však probíhá v celém středoevropském prostoru. V dnešní době není důvodu vymezovat se jakýmkoliv administrativními hranicemi včetně hranic státních. Náš výzkum by proto bylo vhodné postupně rozšířit i na malá města Evropy, respektive spolupracovat při něm s dalšími evropskými specialisty. Určitým fórem komunikace mezi vědou a společenskou praxí je mezinárodní nevládní organizace ECOVAST (European Council for the Village and Small Town). Jde o nevládní organizaci, založenou v roce 1984, jejímž cílem je podpora aktivit jejích členů, zaměřených na rozvoj evropského venkova. Organizace má asi 500 členů ve 20 zemích.

⁷⁴ <http://globalization.kof.ethz.ch/>

Podle našich poznatků jsou malá města podstatná pro udržitelnost a další rozvoj venkova, a to zejména v periferních mikroregionech. Ovšem rovněž v mikroregionech jiného charakteru mohou malá města hrát významnou roli při bydlení, ale i v ekonomice. V této souvislosti označuje Salamon (2003) unikátnost amerických malých měst v jejich diverzitě za jeden z národních zdrojů.

LITERATURA

- [1] 750 let města Pohořelice (1973). Pohořelice: Městský národní výbor.
- [2] Aehnelt, R., Kühn, M., Schütte, I. (2006): *Lebensqualität in Klein- und Mittelstädten*. Erkner bei Berlin: Leibnitz-Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung.
- [3] Besser, T.L. (2009): Changes in small town social capital and civic engagement. *Journal of Rural Studies* 25(2), 185-193
- [4] Binek, J., Svobodová, H., Holeček, J., Přibylíková, A., Chabičovská, K., Galvasová, I. (2010): *Synergie ve venkovském prostoru. Přístupy k řešení problémů venkovských obcí*. Brno, GaREP.
- [5] Borsdorf, A., Paal, M. (2000): *Die „Alpine Stadt“ zwischen lokaler Verankerung und globaler Vernetzung*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- [6] Borsig, A., Burdack, J., Knappe, E. (2010): *Small towns in Eastern Europe: local networks and urban development*. Leipzig: Leibnitz Institut für Länderkunde.
- [7] *Břeclavsko: Vlastivěda moravská* (1969): Brno: Musejní spolek.
- [8] Buček, A. (2010a): Geografická poloha. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 15-18). Město Hustopeče.
- [9] Buček, A. (2010c): Vegetace. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 31-44). Město Hustopeče.
- [10] Buček, A. (2010b): Půdy. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 27-30). Město Hustopeče.
- [11] Buček, A. (2010d): Ochrana přírody a péče o krajinu. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 68-71). Město Hustopeče.
- [12] Cecchi, C. (2008): Social capital in rural areas: public goods and public services. In Árnason, A., Shucksmith, M., Vegunst, J., eds., *Comparing rural development* (s. 47-72). Aldershot/Burlington: Ashgate
- [13] Cigale, D., Lampič, B., Ogrin, M., Plut, D., Rebernik, D., Špes, M., Vintar Mally, K., Cetkovský, S., Kallabová, E., Mikulík, O., Vaishar, A., Zapletalová, J.: Sustainable development of small towns a Slovenian-Moravian comparative methodological approach. *Moravian Geographical Reports* 14(1), 17-28.
- [14] Clark, P., ed. (1995): *Small towns in early modern Europe*. Cambridge University Press.
- [15] Convertino, A., ed. (2006): *AlpCity Project* [Final Report of the INTERREG IIIB Project]. Torino: Regione Piemonte.
- [16] Courtney, P., Errington, A. (2003): *Small towns as sub-poles in Euroepan Rural Development: Policy, theory and methodology* (paper on Agricultural Economics Society Annual Conference, University of Plymouth). Cheltenham: University of Gloucestershire.
- [17] Courtney, P., Mayfield, L. , Tranter, R. , Jones, P. , Errington, A. (2007): Small towns as sub-poles in English rural development: investigating urban-rural linkages using sub-regional social accounting matrice. *Geoforum* 38(6), 1219-1232.
- [18] Cudny, W. (2012): Socio-economic transformation of small towns in East Germany after 1990. Colditz case study. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series* 17(1), 33-43.

- [19] Culek, M. (1996): *Biogeografické členění České republiky*. Praha: ENIGMA.
- [20] Daněk, P. (2006): *Strategický plán rozvoje města Kuřimi*. Město Kuřim.
- [21] Demek, J., et al. (1987). *Zeměpisný lexikon ČSR: Hory a nížiny*. Praha: Academia.
- [22] Dreher, A., Noel, G., Pim, M. (2008): *Measuring globalization – Gauging its consequences*. Berlin: Springer.
- [23] Edwards, B., Goodwin, M., Woods, M (2003): Citizenship, community and participation in small towns: a case study of regeneration partnership. In Imrie R., Raco, M. (eds.), *Urban renaissance? New labour, community and urban policy* (s. 181-205). Bristol: The Policy Press.
- [24] Edwards, B., Woods, M. (2004): Mobilizing the local: community, participation and governance. In Holloway, L., Kneafsey, M., eds., *Geographies of rural cultures and societies* (s. 173-196). Aldershot/Burlington: Ashgate
- [25] Fic, B. (1983): *Okres Blansko*. Praha: Geodetický a kartografický podnik.
- [26] Filípek, Z., Kordiovský, E., Hortvík, V. (2008): *Historické pohlednice břeclavského regionu = Historische Postkarten der Region Lundenburg*. Břeclav: Europrinty.
- [27] Florida, R. (2005): *Cities and the creative class*. New York: Routledge.
- [28] Goudy, W. J. (1977): Evaluation of local attributes and community satisfaction in small towns. *Rural Sociology* 42(3), 371-382.
- [29] Groňka, J. (2011): *Průmyslové zóny a regionální rozvoj Jihomoravského kraje*. [Diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- [30] Heffner, K., Marszał, T., eds. (2005): *Problemy rozwoju małych miast w wymiarze lokalnym i regionalnym*. Warszawa: Komitet przestrzennego zagospodarowania kraju PAN.
- [31] Hill, M. (2003): *Rural settlement and the urban impact on the countryside*. London: Hodder Education.
- [32] Champion, A.G. (1998): Population trends of small and medium-sized towns in non-metro regions. *Revue de geographie de Lyon* 73(1), 5-16.
- [33] Kiely, R. (1998): Globalization, post-fordism and the contemporary context of development. *International Sociology* 13(1), 95-115
- [34] Kirchner, K. (2010): Základní rysy reliéfu a geologického podloží. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 19-27). Město Hustopeče.
- [35] Klajmon, V., Ducháček, P. (2008): *Územně analytické podklady správního obvodu ORP Kuřim*. Brno: Urbanistické středisko Brno.
- [36] Kounková, Iva (2010): *Historická paměť Pohořelic*. [Diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- [37] Koutná, M. (2010). *Floristické poměry území kolem Velkých Opatovic*. [Diplomová práce] Brno, Masarykova univerzita.
- [38] Kratochvíl, A. (2007): *Vlastivěda Moravská II. Místopis Moravy. Díl 2. Pohořelský okres*. Ladislav Hosák, Pohořelský okres č. 81. Reedicce 1. vyd. z r. 1913. Brno: GARN.
- [39] Kuča, K. (1997): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 2. Praha: Libri
- [40] Kuča, K. (1998): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 3. Praha: Libri

- [41] Kuča, K. (2002): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 5. Praha: Libri
- [42] Kuča, K. (2004): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 6. Praha: Libri
- [43] Kuča, K. (2011): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 8. Praha: Libri
- [44] Kwiatek-Śoltys, A. (2004): *Małe miasta województwa małopolskiego w okresie transformacji systemowej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- [45] Laborie, J.-P. (1997): Les petites villes et la métropolisation. In: Laborie, J.-P., Renard, J. (eds.): *Bourgs et petites villes* (s. 21-48). Toulouse: Presses universitaires du Mirail.
- [46] Lampić, B., Špes, M. (2007): *Sustainable development of small towns*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani .
- [47] Laštůvka, Z., Berka, P., Dufek, T., Hudec, K., Malenovský, I. (2010): Živočišná říše. In: Jan, L., Nezhodová, S. a kol. *Hustopeče: Město uprostřed jihomoravských vinic* (s. 55-68). Město Hustopeče.
- [48] Láznička, Z. (1948): *Moravská města*. Brno: Česká společnost zeměpisná.
- [49] Leeuwen van, E.S., Rietveld, P. (2011): Spatial consumer behaviour in small and medium-sized towns. *Regional Studies* 45(8), 1107-1119.
- [50] Lever, W. F. (2001): The post-fordist city. In: Paddison, R. (ed.), *Handbook of urban studies* (273-282). London: Sage.
- [51] Lhoťanová, E. (2006): *Jihomoravský kraj. Města a obce Jihomoravského kraje*. Rožnov pod Radhoštěm: PROXIMA Bohemica s.r.o.
- [52] Mackerle, P. et al. (2001): Mikulov - územní plán města. In *Územně analytické podklady ORP Mikulov*. Brno: Urbanistické středisko Brno.
- [53] Mackovčín, P., Jatiová, M., Demek, J., Slavík, P. a kol (2007). Brněnsko. In: Mackovčín P. (ed.): *Chráněná území ČR, svazek IX*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno.
- [54] Matuska, E., Grubicka, J., Brunka, M. (2011): The role of human capital in regional development – European qualification frame in tertiary education in the case of Poland. In: *Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji* (s. 168-178). Podhájska: Východoeurópska agentúra pre rozvoj.
- [55] Moseley, M.J., Owen, S. (2008): The future of services in rural England: The drivers of change and a scenario for 2015. *Progress in Planning* 69(3), 93-130
- [56] Munduch, E.-M., Spiegler, A., eds. (1998): *Kleinstädte – Motoren im ländlichen Raum*. Wien: Österreichisches Kuratorium für Landtechnik und Landentwicklung.
- [57] Niedermayer, M. (2000): Regulationsweisen der Kleinstadtentwicklung. Eine Analyse peripherer Kleinstädte im Grenzraum von Südthüringen und Nord-Unterfranken. In: Niedermayer, M. (ed.): *Kleinstadtentwicklung* (pp.47-375). Würzburg: Geographisches Institut der Universität Würzburg.
- [58] Perlik, M., Bätzing, W. (1999): *L'avenir des villes des Alpes en Europe*. Bern: Verlag des Geographischen Institutes der Universität Bern.
- [59] Powe, N.A., Shaw, T. (2004): Exploring the current and future role of market towns in servicing their hinterlands: A case study of Alnwick in the North East of England. *Journal of Rural Studies* 20(4), 405-418.

- [60] Qiaoming Liu, A., Besser, T. (2009): Social capital and participation in community improvement activities by elderly residents in small towns and rural communities. *Rural Sociology* 68(3), 343-365.
- [61] Quitt, E. (1971): *Klimatické oblasti Československa*. Academia, Studia Geographica 16. Brno: Geografický ústav ČSAV.
- [62] Rebernik, D. (2005): Small towns in Slovene urban system. In: Murayama, Y., Du, G. (eds.): *Cities in global perspective - diversity and transition* (pp.172-180). Tokyo: College of Tourism of the Rikkyo university / International Geographical Union – Urban Commission.
- [63] Rodríguez Gonzáles, R. (1997): *La urbanización del espacio rural en Galicia*. Barcelona: Oikos-tau.
- [64] Rydz, E. (2006): *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich*. Warszawa: Instytut geografii i przestrzennego zagospodarowania PAN.
- [65] Salamon, S. (2003): From hometown to nontown: rural community effect of suburbanization. *Rural Sociology* 68(1), 1-24.
- [66] Slavík, V. (2002): Small Towns of the Slovak Republic within the transformation stage. In: Matlovič, R., Žigrai, F.: *Wandel der regionalen Strukturen in der Slowakei und im österreichischslowakischen Grenzgebiet* (pp.146-154). Prešov: Prešovská univerzita.
- [67] Sokołowski, D. (1999): Funkcje centralne w zbiorze małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce. *Przegląd geograficzny* Vol. 71, No. 3, str. 295-316.
- [68] Steinführer, A., Kabisch, S. (2005): Images einer langfristig schrumpfenden Stadt. Das Beispiel Johanngeorgenstadt (Sachsen). *Berichten zur deutschen Landeskunde* 79(1), 5-31.
- [69] Tomášek M. (2003): *Půdy České Republiky*. Praha: Česká geologická služba
- [70] Vaishar, A., Hlavinková, P., Hofírková, S., Hrádek, M., Kallabová, E., Kirchner, K., Klímová, A., Lacina, J., Ondráček, S., Quitt, E., Škrabalová, J., Trávníček, B., Zapletalová, J. (2001): Geography of small Moravian towns: case study Bučovice. *Moravian Geographical Reports* 9(1), 43-62.
- [71] Vaishar, A., Greer-Wootten, B. (2006): Sustainable development in Moravia: an interpretation of the role of the small-town sector in transitional socioeconomic evolution. In: Bochniarz, Z., Cohen, G.B. (eds.): *The environment and sustainable development in the new central Europe* (p. 217-231). New York/Oxford: Berghahn Books.
- [72] Vaishar, A. et al. (2008): *Geografie malých měst*. Brno: Ústav geoniky AV ČR.
- [73] Vaishar, A., Šťastná, M., Vavrouchová, H., Stejskal, B., Hlisnikovský, L., Jakešová, L., Kniezková, T., Kozáková, H., Lipovská, Z., Marciánová, G., Náplavová, M., Novotná, K., Ošťádalová, Z. (2011): *Současný stav a vývojové tendence jihomoravského venkova*. Brno: Mendelova univerzita.
- [74] Vaishar, A., Zapletalová, J. (2007): Suburbanization in small towns - case study Modřice near Brno. *Analele Universitatii din Craiova - seria geografie*. sv. 10, s. 112--126.
- [75] Vaishar, A., Zapletalová, J. (2009): Small towns as centres of rural microregions. *European Countryside* 1(2), 70-81.
- [76] Vrbka, S. (2009): *Povídání o Mikulově: aneb o čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí. 1*. Mikulov: Muzejní spolek v Mikulově.

- [77] Zsilincsar, W. (2003): Future Perspectives for Small Urban Centres in Austria. *Geografický časopis* 55(4), 309-324.
- [78] Zuzánska-Žysko, E. (2004): Przemiany gospodarcze małych miast województwa śląskiego. In: Jażdżewska, I. (ed.): *Zróźnicowanie warunków życia ludności w mieście* (pp. 131-140). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Seznam obrázků

Obr. 1	Residenční suburbanizace na území města Kuřimi. Autor: M. Pákozdiová.....	21
Obr. 2	Příklad služeb v Kuřimi: Sokolovna s lezeckou stěnou a supermarket Albert. Autor: M. Pákozdiová.....	22
Obr. 3	Benediktinský klášter v Rajhradě. Autor: M. Pákozdiová.....	29
Obr. 4	Střední odborná škola zahradnická v Rajhradě a Vojkovický náhon na řece Svratce. Autor: M. Pákozdiová.....	31
Obr. 5	Historická architektura budovy U Synků v kontrastu s moderní architekturou kostela sv. Václava a sv. Anežky České. Autor: Z. Lipovská.....	39
Obr. 6	Pozůstatek tradiční architektury Hustopečí. Autor: Z. Lipovská.....	42
Obr. 7	Budovy významných firem sídlících v Hustopečích – Agrotec a Worthington Cylinders a.s. Autor: Z. Lipovská.....	45
Obr. 8	Tříhvězdičkový hotel Centro a jedna ze základních škol. Autor: Z. Lipovská.....	47
Obr. 9	Hustopeče jsou známé především svou vinařskou tradicí. Autor: Z. Lipovská.....	51
Obr. 10	Starý rybník u Velkého Dvora a řeka Jihlava protékající městem. Autor: Z. Lipovská.....	52
Obr. 11	Historické budovy centra města – pošta, bývalý městský úřad a bývalý hotel Pfan, dnes registrovaný jako brownfield. Autor: Z. Lipovská.....	57
Obr. 12	Budova Rybníkářství Pohořelice, a.s a nového Městského úřadu Pohořelice. Autor: Z. Lipovská.....	62
Obr. 13	Zdravotní středisko a sportovní hala. Autor: Z. Lipovská.....	63
Obr. 14	Průmyslová zóna Pohořelice – Štingary. Autor: Z. Lipovská.....	65
Obr. 15	Gotický kostel sv. Jakuba většího a fara. Autor: Z. Lipovská.....	65
Obr. 16	Panorama města Mikulova; Svatý Kopeček. Autor: T. Kniezková.....	69
Obr. 17	Náměstí v Mikulově; Mikulovský zámek. Autor: T. Kniezková.....	71
Obr. 18	Sběrný dvůr v Hustopečích. Autor: B. Stejskal.....	87
Obr. 19	Sběrný dvůr v Mikulově. Autor: B. Stejskal.....	89
Obr. 20	Sběrný dvůr v Rajhradě. Autor: B. Stejskal.....	90
Obr. 21	Sběrný dvůr v Pohořelicích. Autor: B. Stejskal.....	91
Obr. 22	Typ krajiny vápencových bradel v Mikulově. Autor: Mária Pákozdiová.....	95
Obr. 23	Kláštevní zahrada v Rajhradě. Autor: Mária Pákozdiová.....	105
Obr. 24	Kostel svatého Jiří s přilehlou zelení ve Velkých Opatovicích. Autor: Mária Pákozdiová.....	105
Obr. 25	Židovský hřbitov s přilehlou zelení v Mikulově. Autor: Mária Pákozdiová.....	106

Seznam grafů

Graf 1	Struktura využití země malých měst Jihomoravského kraje.....	10
Graf 2	Vývoj počtu obyvatel malých měst Jihomoravského kraje 1869-2001.....	11
Graf 3	Přirozený pohyb obyvatel v malých městech Jihomoravského kraje v desetiletí 2000 –2010 Zdroj dat: Český statistický úřad.....	12
Graf 4	Mechanický pohyb obyvatel malých měst Jihomoravského kraje 2001-2010.	13
Graf 5	Struktura formálního vzdělání obyvatel malých měst Jihomoravského kraje v roce 2011 Zdroj dat: Český statistický úřad.....	14

Graf 6 Srovnání formálního vzdělání obyvatel Jihomoravského kraje a a jihomoravských malých měst 2011. Zdroj dat: Český statistický úřad	14
Graf 7 Nezaměstnanost ekonomicky aktivních obyvatel Jihomoravského kraje a jeho malých měst. Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR	15
Graf 8 Využití katastru města Kuřimi (údaje jsou uvedeny v ha). Zdroj dat: ČSÚ 2010... ..	18
Graf 9 Vývoj počtu obyvatel Kuřimi v období 1869–2011.	20
Graf 10 Vývoj nezaměstnanosti v Kuřimi a v Brně 2005–2011	23
Graf 11 Využití katastru města Rajhradu. Zdroj dat: ČSÚ (vlastní úpravy do podoby grafu)	30
Graf 12 Vývoj počtu obyvatel Rajhradu v období 1869 –2011.	30
Graf 13 Vývoj nezaměstnanosti v Rajhradě a Brně 2005–2001	31
Graf 14 Využití katastru Hustopečí u Brna. Zdroj: ČSÚ, informace k 31. 12. 2010, Vygenerováno 23. 09. 2011 12:54)	35
Graf 15 Vývoj počtu obyvatel Hustopečí v období 1869–2011.	40
Graf 16 Vývoj počtu obyvatel Hustopečí 2001-2011. Zdroj: ČSÚ Praha.....	41
Graf 17 Míra nezaměstnanosti v Hustopečích a Pohořelicích 2005 – 2011.	50
Graf 18 Využití katastru Pohořelic. Zdroj: ČSÚ, informace k 31.12.2010, Vygenerováno 31.08.2011 10:10.....	53
Graf 19 Vývoj počtu obyvatel Pohořelic 1869 – 2001. Zdroj: Historický lexikon obcí, ČSÚ, 2006.....	58
Graf 20 Vývoj počtu obyvatel Pohořelic 2004 –2011 Zdroj dat: Český statistický úřad	59
Graf 21 Míra nezaměstnanosti Pohořelic ve srovnání s Jihomoravským krajem a národním průměrem za období červen 2005–červen 2011. Zdroj: Portál Ministerstva práce a sociálních věcí	61
Graf 22 Výměra pozemků v katastrálním území Mikulov. Zdroj: vdb.czso.cz	70
Graf 23 Vývoj počtu obyvatel Mikulova v období 1869 – 2011.	72
Graf 24 Vývoj míry nezaměstnanosti 2005–2011. Zdroj: Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí	73
Graf 25 Vývoj počtu obyvatel Velkých Opatovic v období 1869–2011.....	81
Graf 26 Vývoj nezaměstnanosti ve Velkých Opatovicích 2005–2011.....	82
Graf 27 Vývoj produkce komunálních odpadů v ČR v letech 2002–2009. Zdroj: Český statistický úřad.....	84
Graf 28 Produkce komunálních odpadů v krajích ČR. Zdroj: Český statistický úřad	85
Graf 29 Počet sběrných dvorů v JMK dle počtu obyvatel obce Zdroj: Portál JM kraje:.....	86
Graf 30 a 31 Podíl malých měst na celkové početnosti MZCHÚ dle okresů Jihomoravského kraje a Podíl malých měst na celkové početnosti prvků Natrua 2000 dle okresů Jihomoravského kraje	101

Seznam mapek

Mapka 1 Mapa správního obvodu obce s rozšířenou působností Kuřim. Kreslila: J. Pokorná	24
Mapka 2 Územně funkční struktura Kuřimi. Kreslila J. Pokorná	25
Mapka 3 Kuřim – dopravní zatížení na hlavních ulicích. Zdroj: Celostátní sčítání silniční dopravy 2010. Ředitelství silnic a dálnic ČR	27
Mapka 4 Územně funkční struktura Rajhradu. Kreslila J. Pokorná	32
Mapka 5 Spádový obvod Hustopečí jako obce s rozšířenou působností. Kreslila J. Pokorná	37
Mapka 6 Územně funkční struktura Hustopečí. Kreslila J. Pokorná	38
Mapka 7 Hustopeče – dopravní zatížení na hlavních ulicích.	49
Mapka 8 Evropsky významné lokality. Zdroj: Portál CENIA.....	55
Mapka 9 Zobrazení Pohořelic na mapě I. vojenského mapování. Zdroj: I. vojenské (josefské) mapování - Morava, mapový list č. 102, Rakouský státní archiv / Vojenský archiv, Vídeň.....	66

Mapka 10 Územně funkční struktura Pohořelic. Kreslila J. Pokorná	67
Mapka 11 Spádový obvod Mikulova jako obce s rozšířenou působností. Kreslila J. Pokorná.....	75
Mapka 12 Územně funkční struktura Mikulova. Kreslila J. Pokorná	78
Mapka 13 Lokalizace Města Velké Opatovice. Zdroj: www.czso.cz	80
Mapka 14 Vybraná města a provozy pro nakládání s odpady v JMK. Zdroj: L. Hlisenkovský	85
Mapka 15 Význam ochrany přírody a krajiny pro rozvoj malých měst Jihomoravského kraje – grafický přehled. Zdroj: autor.....	102
Mapka 16 Rozčlenění malých měst dle stanoveného rozvojového potenciálu determinovaného přírodním prostředím – grafický přehled. Zdroj: autor.	107

Seznam tabulek

Tab. 1 Seznam malých měst Jihomoravského kraje s více a méně než 5 tisíci obyvateli .	9
Tab. 2 Maloplošně chráněná území v Kuřimi a okolí	19
Tab. 3 Počet subjektů v jednotlivých odvětvích národního hospodářství.....	23
Tab. 4 Vícečetné odpovědi na anketu s názvem: „Co se Vám vybaví, když se řekne město Kuřim?“	28
Tab. 5 Vícečetné odpovědi na anketu s názvem: „Co se Vám vybaví, kdež se řekne město Rajhrad?“	33
Tab. 6 Vzdělanostní struktura obyvatelstva Hustopečí	41
Tab. 7 Přehled všech ekonomických subjektů (právnických osob) se 100 a více zaměstnanci, které mají sídlo v obcích SO ORP.	44
Tab. 8 Výsledky miniankety, zařazené byly jen odpovědi s absolutní četností tři a více ..	50
Tab. 9 Charakteristiky klimatické oblasti T4	52
Tab. 10 Vzdělanostní struktura obyvatel Pohořelic starších 15 let.	60
Tab. 11 Přehled všech ekonomických subjektů (právnických osob) s 50 a více zaměstnanci, které mají sídlo v obcích obvodu s rozšířenou působností.	63
Tab. 12 Výsledky miniankety (zařazené byly jen odpovědi s absolutní četností tři a více)	64
Tab. 13 Klimatická charakteristika města Mikulov.	69
Tab. 14 Hospodářská činnost ve městě Mikulov.....	74
Tab. 15 Co se Vám vybaví, když se řekne město Mikulov?.....	77
Tab. 16 Zařazení zájmových katastrů do povodí 3. řádu	96
Tab. 17 Potenciální ohrožení katastrů vodní a větnou erozí	97
Tab. 18 Stupeň ohrožení povodněmi dle Studie protipovodňových opatření na území Jihomoravského kraje	98
Tab. 19 Klimatické oblasti (dle Quitt, 1971)	98
Tab. 20 Zastoupení tříd Corine CZ v sledovaném území	99
Tab. 21 Zastoupení vegetačních jednotek PPV v sledovaném území	100
Tab. 22 Ochrana přírody (limity)	102
Tab. 23 Podíl relativně stabilních složek krajiny	103
Tab. 24 Maximální a minimální podíly vybraných kultur na obyvatele a medián souboru (k 31. 12. 2010)	104
Tab. 25 Typologie zeleně malých měst v JmK.....	104
Tab. 26 Rozčlenění malých měst dle stanoveného rozvojového potenciálu determinovaného přírodním prostředím.....	107
Tab. 27 Přehled místních akčních skupin, působících na území Jihomoravského kraje.	109